תוספות יום טוב על מסכת ערכין

תוספות יום טוב

geulaquiz.com

הקדמה

א הכל מעריכין. בנזיר ובנדרים הזכיר כנויים ושמא בערכין לא היו כינויים. והתוס׳ מתרצים בענין אחר אליבא טעמא דכינויי נדרים ונזיר שלא [להזכיר שם שמים שלא] הזכירו הר״ב שם:

הכל. כתב הר״ב לאתויי בן י״ג שנים ויום אחד וכן הוא בפרש״י ונראה שצ״ל בן י״ב ויום אחד. וכן הוא בתוס׳. וכדתנן במ״ו פ״ה דנדה. והתם בגמ׳ דרשינן לה במופלא הסמוך לאיש. וה״נ כתב הר״ב ברפ״י דנדרים ובפ״ק דתרומות מ״ב דבן י״ב שנה ויום אחד נדריו נבדקין. ומ״ש עוד הר״ב והכל דקאי נמי על נערכין לאתויי מנוול ומוכה שחין כו׳. דסד״א כו׳ כל שישנו בדמים ישנו בערכין [כלומר כל אדם שישנו בדמים. תוס׳] קמ״ל נפשות כל דהו גמ׳. ומ״ש הר״ב והכל דקאי על נודרים כו׳. לאתויי פחות מבן חודש ותני והדר מפרש גמ׳. וכתב רש״י דההי״נ דמצי למנקט טומטום ואנדרוגינוס חש״ו ונכרי אלא חד מתרתי תלת נקט. ל״א להכי נקט האי משום דפליגי רבנן ור״מ בהאי פירקא [בגמ׳] המעריך פחות מבן חדש רמ״א נותן דמיו אדם יודע שאין ערך לפחות מבן חדש וגמר ואמר לשם דמים וחכ״א לא אמר כלום ולהכי סתמה ברישא לאשמעינן ממשנה יתירה דאפי׳ לרבנן היכא דאמר דמיו עלי יש לו דמים ונותן דמיו. מפי מורינו. ע״כ:

מעריכין ונערכין נודרין ונידרין. והערכין כולן והדמים הכל סתמן לבדק הבית ויפלו הכל ללשכה שהיתה במקדש מוכנת לקדשי בדק הבית. הרמב״ם פ״א מה״ע:

כהנים ולוים. כתב הר״ב כהנים אצטריכא ליה לאשמעינן דנערכין דסד״א הואיל דכתיב והעמידו כו׳ קרא במעריך כתיב ולפיכך היה נ״ל להגיה לאשמעינן דמעריכין אלא דבתתני׳ דתנן הגוסס לא נערך ילפינן לה מוהעמידו כדפי׳ הר״ב שם לכך י״ל דנקט לישנא דמתני׳ דלקמן:

נשים ועבדים. כתב הר״ב והאשה משלמת כשתתאלמן כו׳ והעבד כשישתחרר. וכ״כ רש״י ומסיימי התוס׳ א״נ כגון שנתנו להם ע״מ שאין לרב או לבעל רשות בהן. ועמ״ש במ״ח פ׳ בתרא דנדרים:

ועבדים. אע״ג דגבי מצות יש לו דין אשה. לפי ערך זכר הוא נערך דלא אשתמיט תנא דלימא אם היה נערך כאשה. תוס׳:

אבל לא נערכין. כתב הר״ב זכר ונקבה אמורים בפרשת ערכין עד שיהא זכר ודאי כו׳ עמ״ש בכיוצא בזה בריש פ״ב דזבים:

הנכרי רמ״א נערך אבל לא מעריך. כתב הר״ב תרי קראי כתיבי כו׳ איש כי יפליא ריבה כל איש כו׳. שכן מצינו שריבה הכתוב בנערכין. ואע״ג דאיש במעריך כתיב אם אינו ענין למעריך תנהו ענין לנערך. תוס׳:

רבי יהודה אומר מעריך. כתב הר״ב והלכה כר״י וכן כתב בפי׳ הרמב״ם. ותמיהני דבמ״ה פ״ק דשקלים. תנן סתמא ואין מקבלין מנכרי לבדק הבית. שכן מפורש ע״י עזרא [ד׳] לא לכם ולנו לבנות את בית ה׳ אלהינו. ובגמרא דהכא. אמרינן דהלכתא דר״מ מסתברא. דכתיב לא לכם ולנו. ור״י מאי עביד ליה בהאי קרא דלא לכם ולנו ומסקינן משום רפיון ידים הוא [שלא היו מתכוונים לטובה. אלא שיסמכו גם עליהם ויאחרו הבנין] דכתיב (שם) ויהי עם הארץ מרפין [צ״ל מרפים] ידי עם יהודה ומבהלים אותם לבנות. ובנא״י שבפירוש הרמב״ם מצאתי שכתב והלכה כר״מ. וכ״כ בחבורו פ״ה [צ״ל פ״א] מהל׳ ערכין [ה״ו]. והראב״ד השיגו דהא קי״ל ר״מ ור״י. הלכה כר״י. כלומר ומשום דאמרי׳ דהלכתא [דר״מ] מסתברא. לא דחינן לכללא. והכ״מ הליץ בעד הרמב״ם. מדאמר רבא הלכתא דר״מ מסתברא כו׳. אהא סמכינן ולא אכללא דאין למדין מן הכללות בכה״ג. ולי נראה דמשום ההוא סתמא דשקלים פסקינן כר״מ. ועיין עוד לקמן:

זה וזה מודים שנודרים ונידרים. כתבו התוס׳ וצ״ע. כיון דלר״מ אין נכרים מתנדבים לבדק הבית. היכי תנן זה וזה מודים שנודרים. הא נכרים לא נדרי לבדק הבית לר״מ. ודוחק לפרש דנודרים קאמר למזבח [וכדאשכחן במ״ה פ״ד דזבחים] דלכאורה מתניתין דומיא דערכין דמיירי לבדק הבית. ושמא הדר ביה רבא מהא דאמר דהלכתא כר״מ מקרא דלא לכם ולנו. ע״כ. אבל הרמב״ם בנא״י שבפירושו וכן בחבורו כתב וז״ל נכרי שיאמר דמי עלי או דמי פלוני עלי נותן כפי נדרו ואינו נופל ללשכה שאין מקבלין מן הנכרי נדבה או נדר לחזק את בדק הבית או בדק ירושלים. שנאמר לא לכם ולנו לבנות בית וגו׳. ונאמר (נחמיה ב׳:כ׳) ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלים. ומה יעשה בהן יבדוק הנכרי על דעת מי נדר אם נדר על דעת ישראל יוציאוהו ב״ד במה שיראה להן. חוץ מבדק הבית ובדק ירושלים. ואם אמר לשמים נדרתי יגנזו. ע״כ:

הגוסס. ידוע והוא שקול גרונו נשמע בשעת המיתה. הרמב״ם. ונ״ל שהוא מלשון מגיסה בקדירה דסוף פ״ה דמכשירין שהליחה מתהפך בגרונו. כמו המגיס בקדירה שמהפך מה שבקדירה. וראיתי נדפס בגליון הש״ע ח״מ סי׳ רי״א גוסס פי׳ המעלה ליחה בגרונו מפני צרות החזה שזה יקרה סמוך למיתה ע״כ:

ולא נערך. לשון הר״ב דכתיב והעמידו והעריכו והאי לאו בר העמדה והערכה הוא. ומשום דליתא בדמים ליכא למעוטי דהא אתרבו לעיל מנוול ומוכה

שחין. תוס׳. וא״ת אי מוהעמידו למעוט אפי׳ חגר. כדאשכחן בספ״ד דסוטה [בפי׳ הר״ב] חגרת אינה שותה שנאמר (במדבר ה׳:י״ח) והעמיד אותה הכהן ואמאי לא ממעט אלא גוסס. וי״ל מדרבי רחמנא בן חדש לערכין ש״מ דאהעמדה ממש לא קפיד רחמנא. תוס׳ שם דף כ״ז. ולעיל בפרקין דף ד׳ כתבו וצ״ע דפשטיה דקרא גבו נודר. דכתיב בההוא קרא (ויקרא כ״ז:ח׳) ע״פ אשר תשיג יד הנודר יעריכנו. וגוסס הוא נודר ומעריך. כדתנן במסכת שמחות. [*ומתניתין נמי הכי משמע מדלא תנן אלא לא נידר ולא נערך] ומנלן לומר מוהעמיד (בההוא קרא על פי) דכתיב גבי מעריך. לומר שלא יהא נערך. ע״כ. והרמב״ם לא כתב בחבורו דגוסס נודר ומעריך. וגם במסכת שמחות. לא ראיתי כן. אלא שמתחלת הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר. לעולם זוקק ליבם ופוטר וכו׳. ואולי דדיוקא דלעולם לאתויי נודר ומעריך:

והיוצא ליהרג. כתב הר״ב שנגמר דינו בב״ד של ישראל. וכה״ג בפ״ג דגיטין דף כ״ט שמע מב״ד של ישראל שהיו אומרים איש פלוני מת איש פלוני נהרג ישיאו את אשתו. וכתבו התוס׳. אע״ג דאמר בסנהדרין [במשנה דרפ״ו] שהיה אחד רוכב על סוס וסודרין בידו מצאו לו זכות היה הלה מניף בסודרין. מ״מ לא שכיח ע״כ. ומ״ש הר״ב. אבל יצא ליהרג ע״פ מלכות כו׳. דהיוצא ליהרג ע״פ ב״ד הוא ענין שאינו תלוי ברצונינו. אלא התורה ממיתה אותו. אבל אם יוצא ליהרג במצות המלך מעריך ונערך לד״ה שלפעמים חוזר המלך מדבורו. הרמב״ם:

ולא נערך. פירש הר״ב דכתיב כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מי שהוא ראוי ליחרם וליהרג אינו בכלל פדיון. רש״י:

[*רבי חנינא בן עקביא אומר נערך. וכתב הר״ב דמוקי האי קרא דכל יחרם כו׳ לדרשא אחריתי. לכדתניא ר״י בנו של ר״י בן ברוקה אומר. לפי שמצינו למומתים בידי שמים שנותנים ממון ומתכפר להם. שנאמר (שמות כ״א:ל׳) אם כופר יושת עליו. יכול אף בידי אדם כן. ת״ל (ויקרא כ״ז) כל חרם לא יפדה. אין לי אלא מיתות חמורות וכו׳. ת״ל כל חרם. ולא פירש הר״ב בדר״ת לענין גוסס לפי שהוא מודה בגוסס וכ״כ רש״י ז״ל]:

ר׳ יוסי אומר וכו׳. כתב הר״ב ר״י ות״ק ל״פ בנודר ומעריך ומקדיש כי פליגי באם הזיק כו׳. גמרא. וכתבו התוס׳ ובאם הקדיש ל״פ שמיד שהקדיש חל ההקדש. ולא דמיא למלוה. אבל יש להקשות אמאי ל״פ באם נדר והעריך ושמא בנודר ומעריך יחול מיד. [*ומ״ש הר״ב מלוה הכתובה בתורה כו׳ עיין בזה מ״ש במשנה ג׳ פ״ח דבכורות. ומ״ש אבל לאחר שתקנו כו׳ תמיהני מאי תקנה איכא הא קי״ל לר״מ ור״י במ״ג פ״ח דבכורות דמלוה ע״פ גובה מן היורשים. וא״כ הל״ל אבל האידנא קיומא לן הלכה כו׳. וכ״כ הרמב״ם בפירושו. וכבר ידעת שפסק הלכה כו׳. ואולי שהר״ב יסבור. דהא דאמר רב פפא בס״פ גט פשוט גובה מהיורשים שלא תנעול דלת כו׳ דוקא. ודאמר בפרק קמא דקדושין דף י״ג דטעמא דשיעבודא דאורייתא ההיא לענין קרבן וכתירון שתפסו התוספות (שם ד״ה גובה) לעיקר. והיינו כמתניתין דספ״ב דקנים. ע״ש. ועי״ל דאף לתירוץ קמא דהתוס׳ *)דההוא דפ״ג פליגי אליבא דמ״ד דאורייתא. והרא״ש מסיק דה״ק טעמא דאוקמא אדאורייתא ביורשים. משא״כ בלקוחות שלא תנעול כו׳ אפ״ה [דוקא] בקרקעות שירשו ולא במטלטלין. ועל המטלטלין היא תקנה מהגאונים. כמ״ש הרמב״ם ספי״א מהלכות מלוה והטור ח״מ סי׳ ק״ז והואיל וכן שיש בקצת תקנה נקט הר״ב הכל בלשון תקנה. אלא שזהו דוחק ועיין במ״ב פ״ה]:

ישבה על המשבר כו׳. פירש״י קודם שנגמר דינה וליתא דאיוצא ליהרג קאי וכל היוצא ליהרג לאחר גמר דין. והיינו טעמא דרישא דאין ממתינין משום עינוי הדין כלל. כדמשמע בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל״ה) דליכא עינוי הדין אלא לאחר גמר דין. מדקאמר היכי ליעבד לדייניה במעלי דשבתא וליגמר דיניה בשבתא ולקטליה [בחד בשבת] נמצא אתה מענה את דינו [וכי] קאמר לגמור דיניה בחד בשבתא קאמר מינשו לטעמייהו. ולעינוי לא חיישינן. תוס׳:

האשה שנהרגה נהנין בשערה. כתב הר״ב לאו שערה ממש קאמר כו׳ שנויי המת אסורים בהנאה. גמ׳. ופירש״י מת אסור בהנאה. דכתיב (במדבר כ׳:א׳) ותמת שם מרים וגמר שם שם מעגלה ערופה ע״כ. וכיון שהמת אסור בהנאה כל נוייו מיתסרין נמי בהנאה. והא דתנן שנהרגה רבותא קמ״ל. דגמר דינה אוסרתה קודם שתמות. אבל הרמב״ם בסוף הלכות אבל. כתב המת אסור בהנאה כולו חוץ משערו משמע מדבריו דשנהרגה דוקא אכן כבר השיגו הכ״מ. ובב״י טור י״ד סי׳ שמ״ט העתיק זה הלשון ע״ש הסמ״ג והשיגו. ועמ״ש לקמן עוד בהא דנהרגה.

בהמה שנהרגה אסורה בהנאה. כדקי״ל ובעל השור נקי כאדם שאומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו. ואין לו בהן הנייה של כלום. רש״י:

אסורה בהנאה. לשון הר״ב אפי׳ שערה. ותימה מאי אפי׳ דהא באשה נמי שערה מיתסר. אבל הר״ב הטעתו עינו. שראה כך בפירש״י בגמ׳ בסוף הפרק. ולא השגיח שרש״י פי׳ זה על הא דתניא האשה *)שמתה נהנין בשערה. בהמה שנהרגה אסורה בהנאה ומה הפרש בין זה לזה. זו מיתתה אוסרתה. וזו גמר דינה אוסרתה. ולברייתא זו נהנין בשערה היינו שערה ממש. לפי שאין גמר דינה אוסרתה. ואהא פירש רש״י בהמה שנהרגה אסורה בהנאה אפילו שערה. איברא דרב נחמן בר יצחק מפרש למתני׳ נמי כהך ברייתא ודנהנין בשערה שערה ממש. אבל הר״ב לא פי׳ כן אלא כדרבא דמוקים לה בפאה נכרית אבל שערה גופא אסורה. לדידיה ודאי דלא שייך לפרש אפי׳ שערה. ואף הרמב״ם מפרש כדרבא. ולא סיים בבהמה אפילו שערה. ומ״מ אני תמיה שפירש כדרבא ולא כדרב נחמן בר יצחק דהא קשיא ליה לרב נחמן בר יצחק אדרבא והא דומיא דבהמה קתני מה התם גופיה אף ה״נ גופיה.

[*והטור י״ד סי׳ שמ״ט כתב כדרב נחמן בר יצחק. דמחלק בין מחיים דהיינו בין גמר דין עד שתהרג דנהנין ולאחר מיתה לא ומתוקמא מתניתין כברייתא דלעיל. אבל כשלמדתי ב״ק כשחברתי מהדורא בתרא על ספרי ספר מעדני מלך דאדכתב הרא״ש שם סימן י״א דפחת נבלה איכא בכופר ושלשים דעבד. העליתי מפירש״י והסוגיא דהכא דלא כהטור. אלא לר״נ בר יצחק בכל אשה שמתה בין מעצמה בין מהריגה שערה מותר בהנאה. וכן ראיתי עוד להרמב״ם בסוף פי״ב מהלכות סנהדרון שסתם וכתב כל אשה שתיהרג מותר ליהנות משערה. ולא חילק בין מחיים לאחר שתמות והוא עקר. ואזדא לה מ״ש הכ״מ על הרמב״ם דאינו יודע מנין לו. ומן התימה לפי דרכו שלא כתב כלום על מ״ש בהלכות סנהדרין סתם מותר ולא פי׳ אי בפאה מאחרת כרבא אי מחיים כר״נ. והארכתי עוד שם בספרי הנזכר. אך עתה מצאתי בתשובת הרשב״א סימן ש״ל שהשיג על הרמב״ם ואמר שמה שסמך על זו הברייתא אינו סמך. דמיירי נמי בגוזזה קודם מיתה. דבגמ׳ סתמא פריך דהא שער מת אסור בהנאה. ורב נחמן בר יצחק אילו אהא פליג הל״ל לא דשער המת מותר. ועיין עוד שם]:

ב נתן סלע והעשיר. לשון הר״ב בן כ׳ שערכו נ׳ והיה עני ונתן סלע כו׳. וכן לקמן היו בידיו ה׳ סלעים כתב עני בן כ׳ שהעריך עצמו. וכל זה לשון רש״י וכ״כ בריש פרק ד׳ והכי אשכחן במתני׳ גופה ריש פ״ה דאסברה לה אהעריך עצמו. ולאו דוקא דהוא הדין העריך לאחר אלא חדא מתרתי נקט:

פחות. מסלע והעשיר. לאו דוקא פחות מסלע אלא אפילו נתן כל הערך חוץ מסלע אחד מגלגלין עליו את הכל כ״כ התוס׳. ונראה בעיני דמתני׳ נקטה פחות מסלע משום [*דרבי מאיר דלא משכחת לה לדידיה. אלא בפחות מסלע] והשתא אתי שפיר טפי דתני תו אין בערכין כו׳ למסתם כרבנן דהואיל ונסיב לרישא אליבא דרבי מאיר אטו אי לא הדר וסתים כרבנן. מי לא פסקינן כחכמים:

אין בערכין פחות מסלע כו׳. הא תו למה לי [הא] קמ״ל פחות מסלע הוא דליכא. הא יתר על סלע איכא [אע״ג דליכא חמשים סלעים דאם היו בידו ה׳ סלעים נותן כולם דהיינו יותר על סלע ופחות מחמשים] יתר על חמשים הוא דליכא. הא פחות מחמשים הוא דאיכא [כדאמרן] וסתמא כרבנן. גמ׳.

אין פתח בטועה פחות משבעה. ולא יותר על י״ז. פי׳ הר״ב טועה היום. ואינה יודעת אם בימי נדותה עומדת או באותן י״א יום של ימי זוב וכו׳. כיצד טועה שאמרה יום א׳ טמא ראיתי היום כו׳. פתחה י״ז כו׳. וצריכא ז׳ נקיים וקרבן. פירוש עולה באה על תנאי והחטאת אינה נאכל. כדתנן בקמא מכריתות. ואם אמרה שני ימים ראיתי. נאמר פתחה ג״כ י״ז לפו שאנו אומרים אפשר שאלו הב׳ ימים יום א׳ מהן קודם עת נדתה ויום א׳ מתחלת עת נדתה ונשארו מן התקופה [שיש בין תחלת נדה לתחלת נדה] עד כאן י״ז ימים. וכן אם אמרה ג׳ ימים ראיתי נאמר אפשר ששני ימים מהן קודם עת נדה ויום א׳ מהתחלת ז׳ ימי נדה נשארו מן התקופה י״ז יום הרי היא ג״כ פתחה י״ז אלא שהיא ספק זבה לפי שראתה ג׳ ימים על הסדר. ואינה יודעת עת נדתה. ואפשר שאלו הג׳ ימים בלא עת נדתה הם. ואם אמרה ארבעה ימים ראיתי נאמר בה ג״כ שהיא ספק זבה וקרבנה אינו נאכל. לפי שאפשר שיהיו אלו הארבעה ימים שנים קודם לעת נדתה ושנים מימי נדתה ולא תהא זבה. וכשאע משערין הספק הזה יהיה פתחה ט״ז יום. לפי שאם נאמר ששני ימים מאלו הד׳. מתחלת עת נדתה ישארו [עם] הי״א ימים שהיא תקופה קטנה [ה׳ ימים שהם עם הי״א] ט״ז יום. ואם אמרה ה׳ ימים ראיתי על הדרך הזה בעצמו נאמר ג׳ מאלו הה׳ מתחלת עת נדתה וישארו מן התקופה ט״ו. וכן אמר בברייתא ה׳ ימים ראיתי פתחה ט״ו. והיא ג״כ ספק זבה ולא יסור דבר מהיות כן כל זמן שמוסיף זמן ראיית הדס יום יתסר מזמן הפתח יום והיא בכל זה ספק זבה. עד שתאמר י״א יום ראיתי פתחה ט׳ והיא ג״כ ספק זבה לפי שנאמר [ב׳ ימים] מאלו [הן מסוף] הי״א יום קודם עת נדתה. וז׳ של נדה. וב׳ ימים שארית הי״א שראתה פתחה ט׳. ואם אמרה י״ב ימים ראיתי דם פתחה ח׳. והיא זבה ודאית. לפי שאם תאמר ששני ימים מזמן ראיית הדם קודם עת נדתה. ושבעה של נדה. ושלשה אחר זמן הנדה. הרי היא זבה. לפי שכבר ראתה שלשה ימים רצופין אחר זמן הנדות [ואם נאמר] שאלו הי״ב יום שראתה בכולן הדם. אפשר שיהא מכללם ג׳ ימים קודם עת נדתה. וז׳ של נדה ושנים אחר הנדה. הרי היא ג״כ: זבה. לפי שכבר קדמה זיבות לנדות. וכן אם ראתה הדם י״ג יום. פתחה ז׳. לפי ההיקש הזה בעצמו ע״מ שיהיו מן הי״ג יום ב׳ ימים קודם הנדה והי״א [שבעה של נדה וד׳ אחר זמן הנדה ויהיו] הנשארים מכל התקופה ז׳ ימים. וזהו ג״כ זבה ודאית. כמו שבארנו במה שלפניה. ולפי ענין זה נכתב בברייתא כפי מה שתיקן הגמ׳. כל הזבות הטועות מביאות קרבן. ואינו נאכל. חוץ מפתח ז׳ ומפתח ת׳ שמביאין קרבן ונאכל. לפי ששתיהן זבות ודאית. כמו שפירשנו. ולפיכך תאכל החטאת. וזה שאמרנו פתחה י״ז או פחות מי״ז. אין הכוונה שתהא כל הזמן הזה אסורה על בעלה אלא הענין שזכרנו שאחר אותו הזמן תקבע לה ווסת לנדתה: והוא הפחות שאפשר כמו שבארנו. ואין הפרש בין מי שראתה דם י״ג ימים והיא טועה כמו שבארע תחלה. ובין מי שראתה דם זמן אחר שאין לה פחות מפתח ז׳. לפי שהיא זבה ודאית. כמו שבארנו וצריכה לספור ז׳ נקיים. ולפיכך נמצא שא״א לה למעט לשום התחלת זמן הנדות אלא אחר ז׳ ימי הספירה. הרמב״ם:

[*אין בנגעים פחות משבוע אחד. כתב הר״ב דיש בנגעי אדם כו׳. עיין בספ״ג דמסכת נגעים]:

ולא נראה יתר על שמנה. פירש הר״ב שחדשה של לבנה כ״ט יום וחצי ושתי ידות שעה. וע״ג חלקים. שכל חלק א׳ מתתר״ף לשעה. והשתי ידות הם ב׳ שלישים. והכי איתא בברייתא פ״ב דר״ה דף כ״ה. והטעם שעשו חלקי השעה לתתר״ף. כתב הרמב״ם בפ״ו מה׳ קדוש החדש. לפי שענין זה יש בו חצי.

והוא תק״מ. ורביע והוא ר״ע. ושמינית והוא קל״ה. ושליש והוא ש״ס. ושתות והיא ק״פ. ותשיעית והוא ק״ך. וחומש והוא ריי״ו. ועשור והוא ק״ח. וחצי עשור והוא נ״ד. ורביע עשור והוא כ״ז. [ע״כ]. ונוכל לשמש בהם בכל אלו המנינים כשנצטרך לכל מנין ומנין מהם. ומ״ש הר״ב לב׳ חדשים נ״ט ימים חדש א׳ מכ״ט וחדש א׳ מל׳ יום לפי שא״א לומר שר״ח יהיה במקצת היום עד שיהיה מקצת היום מחדש שעבר ומקצתו מהבא. שנאמר (במדבר י״א:כ׳) עד חדש ימים מפי השמועה למדו שימים אתה מחשב לחדש. ואין אתה מחשב שעות. הרמב״ם ריש פ״ח מה׳ קידוש החדש. ומ״ש הר״ב מפני יתירות הב׳ ידות כו׳ צריכים פעמים לעשות ח׳ מלאים וד׳ חסרים. פעמים ח׳ חסרים וארבע מלאים. לפי שלא יתקבצו היתירות שיהיו בשיווי משלימים ב׳ מלאים. ולפיכך לשנה הבאה יחסרו:

ולא יתר על י״א. פי׳ הר״ב אם חלו ב׳ י״ט של ר״ה להיות בה׳ כו׳ עיין בפירושו ספי״א דמנחות:

ולא יתר על י״ב. פירש הר״ב אם חלו ב׳ י״ט של ר״ה אחר אותה שבת. ועמ״ש סוף פט״ו דשבת ובמשנה ז׳ פי״א דמנחות:

ולא מוסיפין על ששה. עמ״ש בשם התוספות והרמב״ם במשנה ה׳:

ובשנים עשר יום בשנה החליל מכה כו׳. שבאלו הימים גומרין את ההלל לפי שחלוקין בקרבנותיהן משא״כ ימי הפסח. ובשבת לא משום דלא אקרי מועד. ור״ח דאקרי מועד כמ״ש במשנה ד׳ פ״ק דשבועות. לא אקדיש בעשיית מלאכה דכתיב (ישעיהו ל׳:כ״ט) השיר יהיה לכם כליל התקדש חג. לילה המקודש לחג טעון שירה ושאין מקודש לחג אין טעון שירה. ר״ה וי״כ דאקרו מועד ואקדוש בעשיית מלאכה. אפשר מלך יושב על כסא הדין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה. וחנוכה שאני דאע״ג דלא הכי ולא הכי. אומרין משום ניסא [אבל אין בו חליל לפי שאין בו קרבן מיוחד ליומו. נ״ל] ופורים איכא דאמרי מכיון שנכנסו לארץ אין אומרין שירה על נס שבח״ל וא״ד כיון שגלו חזרו להתירן וקרייתה [קריית המגילה] זו היא הלילא. וקביעות ההלל כתבתי במשנה ז׳ פ״ה דפסחים. ומ״ש הר״ב דחליל שמכה לפני מזבח על הקרבן דוחה שבת דהא א״א לח׳ ימי החג בלא שבת. ובגמ׳ מפקינן מכמה מקראות דקרבן טעון שירה. וחדא מינייהו ושרת. שכתב הר״ב במשנה דלקמן. ואפי׳ למ״ד אין שירה אלא בפה. והכי משמע הלכתא במתני׳ דלקמן וכן כתבתי להרמב״ם במשנה י״ג פרק בתרא דערובין. אפ״ה דוחה משום דלית בהו אלא משום שבות דאין מטפחין ואין מרקדין דתנן במשנה ב׳ פ״ה דביצה ואין שבות במקדש כמ״ש שם בערובין. והתוס׳ דף י״א כתבו דמתנו׳ דהכא ודלקמן כתנאי. דדהכא כר״י בר יהודה דס״ל עיקר שירה בכלי. ושוב מצאתי בתוס׳ פ׳ החליל (סוכה דף נ״א) שכתבו תימה דמסקי. דעיקר שירה בפה ותנן החליל מכה בח׳ ימי החג וא״א בלא שבת. וי״ל דטעמא משום דאין שבות במקדש. ובירושלמי פריך ומשני ההיא ר׳ יוסי בר יהודה היא דס״ל עיקר שירה בכלי. ע״כ. ולירושלמי יש לומר דשבות זה אסרו אף במקדש כדאשכחן בשאר שבות. כמ״ש בפרק בתרא דערובין משנה י״ב. ומ״ש [הר״ב] דחליל של בית השואבה לא היה דוחה כו׳. טעמא פרישית בריש פרק החליל. ומ״ש דבשאר ימים היו מהללים בצלצל וכנורות. לשון רש״י היו נבלים וצלצל וכנורות. ומ״ש והשיר היה. השיר שהלוים היו אומרים כו׳. דתנן בסוף מסכת תמיד:

אבוב. כתב הר״ב בגמ׳ מוכח דחליל גופיה קרו אבוב. ואמאי קרו ליה חליל דחלי קליה פירש״י מתוק קולו לשמוע:

מחליק. לשון הר״ב חלוק היינו סיום השמעת קול הנעימה. ולשון רש״י חלוק היינו סיום. שמחלק בין נעימה לנעימה.

לוים היו. פירש הר״ב סבר מעלין מן הדוכן למעשרות. וכ״כ הרמב״ם. ומשמע דלא בעי מיוחסים. משום דלא ס״ל דמעלין [מדוכן] אף ליוחסין. אבל בגמרא [דף י״א] מ״ד לוים היו קסבר מעלין מדוכן בין ליוחסין בין למעשרות. ועמ״ש במשנה ו׳. ומ״ש הר״ב בשיר שבפה. כ״ע מודו דאין אומרים שיר בפה על הקרבן אלא לוים דכתיב גבי לוי ושרת בשם ה׳ כו׳ פשטיה דקרא בכהן מדבר כדמוכחי קראי וכמ״ש רש״י בפי׳ החומש והיינו נמי דפרכינן בגמ׳ ואימא נשיאות כפים ומשני מדכתיב (דברים י׳:ח׳) לשרתו ולברך בשמו מכלל דברכת כהנים לאו שירות הוא [*ופי׳ דוכן כתבו הר״ב במשנה ו׳:

ומאמאוס. פירש הר״ב שם מקום. וכן פירש״י. ואע״פ שגורס בעי״ן בשאר ספרים הגי׳ כמו שלפנינו וכן נמצא שם מקום במס׳ כריתות פ״ג משנה ז׳ ושם ג״כ חילופי גרסאות ומ״ה לא פי׳ שהוא ג״כ שם משפחה ושתיבת בית משמש גם לאחריה:

משיאין לכהונה. והר״ב העתיק ומשיאין. וכן העתיק רש״י. אבל דקדקתי בכמה נוסחאות. ולא מצאתי כן].

אין פוחתין משש טלאים המבוקרים. פירש הר״ב האי תנא סבר דכבשים של תמידים טעונים בקור ממום ד׳ ימים קודם שחיטתן דומיא דפסח מצרים כו׳. את הפסח במועדו וכ״כ הרמב״ם. ותימה דהאי קרא בפרשת בהעלותך בפסח מדבר כתיב. ובמשנה ה׳ פ״ט דפסחים תנן מה בין פסח מצרים לפסח דורות פסח מצרים מקחו מבעשור. ואין נראה שיהא פסח מדבר בכלל פסח מצרים. ובגמ׳. תניא בן בג בג אומר מנין לתמיד שטעון ביקור ד׳ ימים קודם שחיטה ת״ל תשמרו להקריב לי במועדו. ולהלן הוא אומר (שמות י״ב:ו׳) והיה לכם למשמרת עד י״ד יום כו׳ יליף שמירה שמירה. [*ואע״ג דהא דבן בג בג. איתא נמי בפסחים שם דף צ״ו. ומסיים שם רש״י. על הא דבן בג בג דקיימא אתמידין [דלדורות]. דה״ה ודאי לפסח דורות. אכתי קשיא כנפי לאיי היאך למד תמידין מפסח מדבר. שאין נראה שיהיו אלו בכלל פסח דורות ופסח דורות עצמו לא נלמוד אלא מתמידין אמנם התם בפסחים מה

שפירש״י כן דפסח דורות ילפינן מתמידין. לא פירש כן אלא לפי המקשן שלא הקשה אלא מתמידין דלא נוכל לומר הזה דממעט ואי לאו דה״ה לפסח דורות. א״כ לא הוה מקשה מידי דהא המיעוט נוקמה לפסח דורות. אבל לפי התרצן למדע לפסח דורות מדכתיב (שם י״ג) ועבדת את העבודה [הזאת] בחדש הזה שיהיו כל העבודות תדש זה כזה. וכמו שהעתקתיו במסכת פסחים שם [ד״ה מקחו] בס״ד. ולפי זה שפסח דורות נלמד מפסוק דועבדת את העבודה הזאת וגו׳. שפיר מלתא ללמוד תמידין מפסח מדבר שהוא בכלל פסח דורות אך קשה דברייתא דבן בג בג לא למדה כן אלא למדה תמידין מפסח מצרים. וכן הוא בסוגיא דהכא ודפסחים שם. אבל מדכתב הרמב״ם בפירושו דמשנתינו אתיא כבן בג בג ומפרש דיליף מבמועדו במועדו. מוכח שכך גרס בברייתא דבן בג בג. ואחריו נמשך הר״ב ז״ל]:

כדי לשבת ולשני י״ט של ר״ה. פירש הר״ב דכי היכי דמקלעי שבת ושני י״ט של ר״ה בהדי הדדי. היה צריך להקדים ולבקר ההוא דשלישי בשבת. עמ״ש ספט״ו דשבת ובמשנה ז׳ פי״א דמנחות:

אין פוחתין משתי חצוצרות. לא אתפרש טעמא ואפשר דותקעתם בחצוצרות תרתי במשמע. א״נ דומיא דשל משה דכתיב (במדבר י׳:ב׳) עשה לך שתי חצוצרות:

ומוסיפין עד לעולם. כתב הר״ב בגמרא מפרש עד ק״ך שנאמר ועמהם הכהנים למאה ועשרים מחצרים בחצוצרות. דכיון דאשכחן בקרא שחפשו אחרי ק״ך כהנים לתקוע בחצוצרות ולא יותר. ש״מ דעד ק״ך. הוי הדור מצוה. וא״צ לחפש יותר אחר כהנים. א״נ [דהא פשיטא] דאין מוסיפין (יותר) [עד עולם]. שאם יוסיפו יותר עירבוב קלא. תוס׳. והרמב״ם כתב במשנה דלקמן. שהחצוצרות אין מוסיפין יותר על ק״ך וזולתן מן החצוצרות שאמרו עד לעולם אין להם קצב:

אין פוחתין מט׳ כנורות. לא אתפרש טעמא. רש״י.

והצלצל. עי׳ בפי׳ הר״ב [*בפ״ז דתמיד משנה ג׳ וכן] ברפ״ה דשקלים [*ומ״ש הר״ב שהן שתי חתיכות שמכין כו׳. כ״כ רש״י. וגם בשרשים להרד״ק ערך צלל ראיתי שכתב כן. וספר נדפס במנטובה נקרא שלטי הגבורים. כתב שם בפ״ו שאין ר״ל ההקשה ההמונית. כשיקישו עמי הארץ חתיכה נחשת על חתיכה כמוה בלי למוד מלאכותי. אבל היא כמו החצוצרות של נחשת הנחלקת לשתים שיתקעו בה בפה. וגם במשמוש ידים בהולכה והובאה מלמעלה למטה ומלמטה למעלה. של חלק האחד ממנה. על האחר. ע״כ. וחצוצרות כזה מפורסמת ונקראת בלשון אשכנז באזרא״ן]:

איין פוחתין מי״ב לוים. ל׳ הר״ב תשע לט׳ כנורות. ושנים לשני נבלים וא׳ לצלצל. אבל חצוצרות כהנים היו מחצצרים כדמוכח קרא דלעיל. והכי תנן במ״ג פרק בתרא דתמיד. ומיהו קשיא לי למ״ד עיקר שירה בפה והכי קי״ל. כמ״ש לעיל. הני י״ב לוים כנגד מי. ולשון הרמב״ם [בפי׳]. אלו הי״ב לוים כנגד ט׳ כנורים וכו׳. ועוד פירש בדראב״י דאין עולין מן המנין. אותן שאומרים שיר על הכלים ולא בפה. אינן עולין ממנין י״ב לוים. ועמ״ש לקמן בדבור אין עולין כו׳. ובגמ׳ הני כנגד מי אמר רב פפא כנגד ע׳ כנורות כו׳ שנאמר (ד״ה יז׳ כ״ה) הוא ואחיו ובניו י״ב ושם כתוב כל אלה על ידי אביהם בשיר בית ה׳ במצלתים נבלים וכנורות. ויתכן לומר שהיו אומרים בפה ומנגנים ג״כ בכלי שיר. והכי משמע דכתיב בתחלת הפרשה הנבאים בכנורות בנבלים ובמצלתים. ולישנא דנבאים בפה משמע וזו סיוע לר׳ חנינא בן אנטיגנוס דמתני׳ ד׳. ואינך תנאי סברי דאע״פ שכך היה לא לעכב נבחרו הם דוקא.

הדוכן. פירש הר״ב אצטבא כו׳. עיין ספ״ב דמדות:

אלא בשעה שהלוים עומדים בשיר. גמ׳ דאמר קרא (עזרא ג׳:ט׳) ויעמד ישוע ובניו ואחיו קדמיאל ובניו וגו׳. פי׳ התוס׳ דסיפיה דקרא בניהם ואחיהם הלוים בניהם ל״ל והלא הזכיר [בכל] א׳ בניו אלא ש״מ דלהכי כתביה דהוה מיותר ומשמע קטנים:

אין עולים למנין. פירש הר״ב למנין הלוים הצריכים לדוכן. וכן לשון רש״י ומהכא נמי מוכרח דהא דפי׳ הר״ב לעיל י״ב לוים לכנורות כו׳ דלא פירש כן. אלא כלומר כנגד ולא שהיו מנגנים בכלים ולא בפה דאל״כ מאי קאמר ראב״י שאין עולין למנין. הא ת״ק כבר אמר כן שהקטנים לא היו אומרים בכלי. וא״כ אינם ממנין אלו האומרים בכלי ועיין לעיל כתבתי ל׳ הרמב״ם שמפרש הא דאין עולין בענין אחר:

ג את הנאה שבישראל. אפי׳ תימא ר״מ דמתני׳ ב׳ פ״ק דאמר הנכרי נערך. והא דאתני שבישראל מלתא אגב אורחיה קמ״ל כדרב יהודה אמר רב דאמר אסור לאדם שיאמר כמה נאה עובד כוכבים זה. ולא קתני הכעור שבעובדי כוכבים דבתרי אומות לא קמיירי וגדולה שבכהנים וקטנה שבישראל דבמשנה ד׳ חד אומה הוא. אלא מקדיש הוא דקדישי כהנים טפי ואב״א איידי דקא בעי למתני סיפא שדה אחוזה דבישראל הוא דמשכחת לה בעובד כוכבים לא משכחת לה דלאו בני אחוזה נינהו. מש״ה קתני לה בישראל גמ׳:

נותן את שוויו. עיין במ״ב פ״ה.

בזרע חומר שעורים כו׳. ומ״ש הר״ב מגרע סלע ופונדיון לשנה. כמפורש רפ״ז. וכן מפורש שם באיזה זריעה שמשערין:

מה בין שדה אחוזה לשדה מקנה אלא כו׳. עמ״ש בספ״ק דב״ק:

אלא שבשדה אחוזה נותן חומש כו׳. וה״ה דהמ״ל חלוק אחר בין שדה אחוזה לשדה מקנה. שבשדה אחוזה אם הקדישו וגואלו אחר מתחלק לכהנים ביובל. ובשדה מקנה אם הקדישו וגואלו אחר חוזר לבעלים ביובל. ולא נחת לפרושי אלא חלוק דשייך כשהוא עצמו פודהו. תוס׳.

[*ינותן דמי שווייו. מ״ש הר״ב נותן דמי ניזק. ע׳ במ״ש במ״ב פ״ה בד״ה שאין כו׳]:

חבל בזה ובזה משלם נזק שלם. אפי׳ תימא ר״ע דמתני׳ ח׳ פ״ג דב״ק. דאמר אף תם שחבל באדם משלם במותר נזק שלם. והא דתנן בשור המועד משום המית עבד כו׳ דלא משכחת בתם. גמ׳:

והבשת ופגם. דא״ק (דברים כ״ב:כ״ט) ונתן האיש השוכב עמה וגו׳ הנאת שכיבה נ׳ מכלל דאיכא מלתא אחריתא ומאי ניהו בשת ופגם. גמ׳:

והפגם. פי׳ הר״ב שמין כו׳ עיין בזה במ״ז פ״ג דכתובות וז״ל רש״י [סד״ה תחת]. פגם היינו נזק ששוה פחות מבתחלה. ע״כ:

הכל לפי המבייש והמתבייש. אבושת קאי ולא קתני בשת ופגם אלא לומר דנ׳ כסף לאו לכולי מלתא נינהו. ומ״ש הר״ב אדם נקלה וכו׳. עיין ג״כ בכתובות שם. וצ״ע דאמאי מפרש דין הבשת ולא דין הפגם:

נמצא האומר בפיו יתר מן העושה מעשה. גמ׳. ממאי [דמשום לשון הרע בלבד קא יהיב לה] דלמא משום דקא גרים לה קטלא דכתיב (שם) ואם אמת היה הדבר וגו׳ והוציאו את הנערה וגו׳. אמר קרא כי הוציא שם רע. על שם רע שהוציא:

אלא על לשון הרע. והוא מה שנאמר (במדבר י״ג:ל״ב) ויוציאו דבת הארץ. הרמב״ם:

זה עשר פעמים. לשון הר״ב דמשמע על זה נתחתם גז״ד. ולאו משום צרוף דאחריני. רש״י.

ד **והשנים בנידר והערכין בנערך**. תימה אמאי לא ערבינהו בהדי הדדי. וליתני השנים והערכים בנערך. ועוד תימה אמאי לא תנא זכר נותן ערך נקבה ולא אצטריך לקמן לומר הנערכין [צ״ל והערכין] בנערך וכו׳. תוס׳. והערך בזמן הערך. פי׳ הר״ב שאם העריך עצמו. עמ״ש ברפ״ב:

אם היה מצורע עני מביא קרבן עני. גמ׳. ואע״ג דמדירו עשיר. ואם דל הוא אמר רחמנא ולא דל הוא. א״ר יצחק כשהיה מדירו עני. ודלמא עליה דידיה חס רחמנא אמדירו לא דהכתיב הוא אמר רב אדא בר אהבה ואין ידו משגת לרבות את הנודר. אבל מדירו עשיר הכי נמי דמייתי בעשירות א״כ מאי אבל בקרבנות אינו כן [הא בקרבנות נמי אזלת בתר נודר] אאידך מלתא אם היה מצורע עשיר מביא קרבן עשיר. ואע״ג דמדירו עני. דהכתיב הוא [הוא חס רחמנא עליה ולא על מדירו] וכך העתיק הרמב״ם בסוף הלכות מחוסרי כפרה. ופרכינן ולרבי דאמר אף בערכין כן. לא צריך קרא למעוטי דמערכין נפקא לן דמייתי בעשירות. הוא למעוטי מאי. למעוטי מצורע עני ומדירו עשיר. ונ״ל דה״פ. ולר׳ דאמר אף בערכין כן. כלומר השתא דר׳ שאמר אף בערכין כן. ולא דרבנן פליגי אדרבי כדפירש״י ותוס׳ אלא כדכתב הרמב״ם בפירושו שאין מחלוקת בין רבי לחכמים. וכן בחבורו פ״ג מהלכות ערכין העתיק דברי רבי והראב״ד השיגו דחכמים חולקים. והכ״מ הניחו בצ״ע. ולי נראה שע״פ מה שכתבתי אין כאן השגה. ואומר אני. דאף הראב״ד לא אשתמטתיה הך פירושא. אלא דבסוגיא דלקמן אדרבי יהודה אומר עני והעשיר כו׳ גרסינן. ואלא הוא ל״ל לרבי כדאית ליה ולרבנן כדאית להו. ומהא ודאי משמע דרבנן פליגי אדרבי. ובזה י״ל דהרמב״ם לא גרס לה כלל:

והעשיר. פירש הר״ב קודם נתינה. ונ״ל דר״ל קודם שיערכנו הכהן. דהא קרא דאשר תשיג דילפינן מיניה. יעריכנו כתיב ביה וכן בברייתא לקמן [דף י״ח] גבי דמים דתני שעת נתינה פירש״י היינו שעה שהוא בא לב״ד. ע״כ. ובערכין ביאתו לכהן במקום ביאתו לב״ד בדמים הוא. ועיין בל׳ הר״ב פרק דלקמן מ״ב:

נותן ערך עשיר. שלוקחין ממנו מה שידו משגת וישאר שאר הערך עליו עד שיעשיר וישלים הערך שעליו. הרמב״ם פ״ב מה״ע:

רבי יהודה אומר אפילו עני והעשיר כו׳. כתב הר״ב דכתיב ואם מך הוא מערכך עד שיהא במכותו מתחלתו ועד סופו. כתבו התוס׳ קשיא לרבי מאי דרשי רבנן בהוא דהכא [כלומר דהא לעיל דרשינן הוא דואם דל הוא.] ושמא יש דרשה בשום מקום מהוא דהכא ודרשי ליה ע״כ. ולא ידעתי מאי קשיא להו דהא דרשינן ליה בפ״ו מ״ג. כמ״ש שם הר״ב. ובגמרא. אלא מעתה והוא עד. עד שיהא כשר מתחלתו ועד סופו. והא *)[תנן] [במ״ד פ״ג דסנהדרין]. היה קרוב ונתרחק. הרי זה כשר. ר״י אומר אפילו מתה בתו ויש לו בנים ממנה הרי זה קרוב. ומיהו בשאין בנים לבתו מודה ר״י משום דבראייה והגדה תלה רחמנא. כמ״ש שם. [אלא והוא] מבעי ליה לכדתניא ראה סיעה של בני אדם עומדים ועדיו ביניהן ואמר משביעני עליכם אם יודעים אתם לי עדות שתעידוני יכול יהו חייבין. ת״ל והוא עד והרי לא ייחד עידיו יכול אפי׳ אמר כל מי ת״ל והוא עד. והרי ייחד עידיו:

ספינתו בים. פירש הר״ב מושכרת לאחרים כו׳. ומשום שכרה לאו עשיר הוא. דאין שכירות משתלמת אלא בסיפה. וילפינן ליה מקרא כדפי׳ הר״ב משנה י״א פ״ט דב״מ. ומ״ש הר״ב. דהאי תנא סבר כמ״ד לקמן. במשנה ג׳ פ״ו. ועיין שם:

נותן כזמן הערך. פי׳ הר״ב דכתיב כערכך יקום. תמיהה לי דהאי קרא לא בערך נפשות כתיב אלא בערך מקדיש שדה אחוזתו. ובשדה אחוזה אין דין השגת יד. אלא גרעון כסף. כפי השנים שעברו משנת היובל. ונ״ל דלהכי דרשינן לקרא לענין ערך נפשות. משום דכערכך יקום כוליה מיותר הוא. דלא הל״ל אלא אם משנת היובל יקדיש שדהו. והוא מושב לשלמעלה הימנו זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף שזהו אם משנת היובל יקדיש. ואם אחר היובל יקדיש וגו׳. ולמאי אצטריך למכתב כערכך יקום. אלא אם אינו ענין למקדיש שדה אחיזתו דלא אצטריך כלל. תנהו ענין למעריך נפשות:

בין להקל בין להחמיר. כלומר השנים האמורים בענין כולם כלמטה הימנו בין להקל בין להחמיר ששנת חמש ועשרים להקל ושנת ששים להחמיר. אבל לא קאי על הנלמדים בלבד. דבהו אין חלוקת להחמיר:

רבי אליעזר אומר עד שיהיו יתרות על השנים חדש ויום אחד. פירש הר״ב דיליף ג״ש למעלה למעלה מבכור כו׳. ונאמר בבכור אדם ופדויו מבן חדש ומעלה. הכי איתא בגמרא. וכתבו התוס׳ וחפשנו אחר מקרא זה. ולא מצאנוהו כי אם ופדויו מבן חדש תפדה [בפ׳ קרח] ושמא דריש הכי מדכתיב פדויו מבן חדש. דמשמע מבן חדש ומעלה. מדלא כתיב בן חדש. ע״כ. והכ״מ בריש ה׳ ערכין. כתב על זה. אבל רש״י נראה דלא הוה גריס ופדויו שכתב וז״ל. ונאמר להלן גבי לוים חדש ומעלה מה להלן חדש ויום אחד כדכתיב מבן חדש ומעלה דכבר נכנס בחדש האחר. אף כאן חדש ויום אחד. עכ״ל. וטעמו מדכתיב בפ׳ במדבר גבי לוים (במדבר ג׳:ט״ו) מבן חדש ומעלה תפקדם. עכ״ל הכ״מ. ומ״ש הר״ב אף כאן עד שיוסיף על ששים חדש ויום אחד. ובגמרא ואימא כי התס מה התם חד יומא אף הכא חד יומא א״כ ג״ש מאי אהני. פירש״י. בלא ג״ש ידענא דחד יומא בעינן דהא ומעלה כתיב. ע״כ. ומשמע ודאי דסברא זו דומעלה חד יומא משמע. היא סברא פשוטה ולכ״ע. דאי אמרת דרבנן לא מודו ליכא למימר ג״ש מאי אהני ליה. אלא ודאי דלכ״ע יום אחד למידין ממשמעותה דומעלה דגבי ששים. ותו למדין כולהו שנים מהדדי בג״ש דשנה שנה. והיינו טעמא דהרמב״ם שפוסק [פ״א מה״ע] כרבנן ומצריך יום א׳. וא״צ לדחוקים שנדחק בהם הכ״מ. להא דמצריך אף לרבנן יום א׳ על שלשים במעריך בן חדש [*ועיין בפ״ה דנדה משנה ד׳]:

ה **מרפיקו**. פירש הר״ב קוד״ו בלע״ז כך הוא ברמב״ם ובתוס׳. וכ״ה לשון הר״ב בספ״ק דאהלות. [*ונקרא בלשון אשכנז עלינבוגי״ן. ועיין פרק עשירי דשבת מ״ג]:

ושוקל בשר חמור כו׳. פירש הר״ב שמשקל בשר חמור כמשקל בשר אדם. ואע״פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר. שנאמר (יחזקאל כ״ג) אשר בשר חמורים בשרם. בברייתא בגמ׳. ומ״ש הר״ב ויהא באותו בשר כו׳ כפי מה שיש ביד כו׳ ונותן לתוכה עד שתחזור ותתמלא וכו׳. ושוקל הבשר כו׳ פירוש לפירושו שמתחלה אומדין לקח כשעור היד וכדמהדר ליה ר׳ יהודה לרבי יוסי כמ״ש לקמן וממלאין בו החבית דשמא לא כיוונו האומד ויצטרך להוסיף או לגרוע. ולפיכך שוקלין אחר כך כשכבר נתמלא החבית ממה שהיה חסר ע״י היד. שעכשיו אנו יודעים שלקחנו השיעור בשוה. וכן פירש הרמב״ם שיטול בשר ועצמות כו׳ ויתן לתוך החבית כו׳. ואח״כ שוקל הבשר ההוא כו׳. ויתכן בעיני שהרמב״ם מפרש ושוקל דמתני׳ מלישנא דשקל קלא פתק ביה [פסחים ס״ב]. שהוא*) ענין נטילה. אבל המשקל ששוקלין לא תנינן לה במתניתין. אלא דממילא הכי עבדינן. אבל התוס׳ [כד״ה ושוקל]. מסקי בשם ר״י דדוקא שוקל מעיקרא ואח״כ מכניס. אבל מכניס מעיקרא לא. לפי שהמים נבלעים בבשר ומכבידים אותה יותר מדאי מיד האדם. שחי נושא עצמו וחייא קליל ממיתא. ודוחק הוא לומר. ששוקלין בשר חמור כנגד היד [ומשערינן] אם הוא נחתך. ששוקל יותר משהיה מחובר לגוף לגמרי. ע״כ. והייני נמי שלוקחין באומד ושוקלין משקלו. ואעפ״כ מכניסין בחבית שמא לא אמדו יפה. ומשום המעט. שצריך להוסיף. או לגרוע. לא יוסיפו או יגרעו בליעת המים. שא״צ אח״כ אלא לשער אותו המעט. או לשקול אותו:

אמר רבי יוסי. וכי היאך אפשר לכוון כו׳. אמר ליה רבי יהודה אומדין א״ל רבי יוסי עד שאומדין ימודו [כלומר יאמדו] את היד. ורבי יהודה כמה דאפשר עבדינן. גמרא:

וכסה הוא שוה בלא יד. פירש הר״ב כגון אם מכרו רבו כולו תוץ מידו כו׳. ועיין ברפ״ח דב״ק ובמשנה ג׳ פ״ד דמגילה:

כיצד האומר ערכי עלי כו׳. במאי דמסיים פתח. ועמ״ש בזה בריש מסכת שבת:

יתנו היורשים. כתב הר״ב ודוקא כשעמד בדין קודם שמת. לפי שאינו חייב כו׳ כדכתיב

(ויקרא כ״ז:ח׳) והעמידו לפני הכהן. וכ״כ הרמב״ם [פ״א מה״ע]. וקשה לי דהך קרא לא כתיב. אלא באם מך הוא מערכך. וא״כ כשאינו מך לא בעי העמדה לפני הכהן כלל. ובגמרא. יתנו היורשים ש״מ מלוה ע״פ גובה מן היורשים. שאני הכא דמלוה כתובה בתורה היא. ש״מ מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא הב״ע כשעמד בדין. פירש״י וחייבוהו קודם מותו דה״ל כמלוה בשטר. ע״כ. [עיין בפירש הר״ב בפ״ק משנה ג׳] וכתב הראב״ד

ספ״א מהלכות ערכין. עמידה בדין שהוזכרה בגמ׳. לא באו לה מדרך העמדה והערכה האמורה בכאן. שהרי ראוי היה בשעת הנדר להעמדה והערכה. ולמעוטי גוסס ויוצא ליהרג שאינן ראויין בשעת הנדר. והכי איתא בספרא [וכמ״ש הר״ב במ״ג בפ״ק] אבל הוזכרה לחיוב היורשים מפני שהיא מלוה ע״פ. ע״כ. ולא הבנותי דברי הכ״מ. שהליץ בעד הרמב״ם דמדאמתני׳ ד׳ מת הנודר והנידר יתנו היורשים אמרי׳ נמי בגמרא. כשעמד בדין. כמ״ש הר״ב שם. משמע דבלאו הכי קים ליה לגמרא. דאם לא עמד בדין פטורים. ועל כרחך היינו משום דכתיב והעמידו לפני הכהן. ע״כ. ולא אוכל לעמוד על זה דלקמן נמי מוקי לה כשעמד בדין מהאי טעמא גופיה דהכא דלא נשמע מלוה על פה גובה מן היורשים. וכתב עוד הראב״ד והשתא דקי״ל מלוה ע״פ גובה מן היורשין דשעבודא דאורייתא לא אצטרכינן לעמידה בדין לא לעורך ולא לנערך. מי חכם ויבן אלה ע״כ. וזו נ״ל שאינה השגה לדחות האוקימתא לגמרי מהלכה לפי דמאי דקי״ל מלוה על פה גובה מן היורשים. מטעם דשעבודא דאורייתא. כמ״ש הוא [*וכמ״ש לקמן סוף פ״ב ממכת קנים היינו במקרקעי שירשו. אבל במטלטלי שירשו] אינו אלא מתקנת הגאונים היא. [*וכמ״ש ג״כ לעיל על] לשון הר״ב משנה ג׳ בפ״ק. וכ״כ הרמב״ם בפי״א מהלכות מלוה. ולפיכך לא נדחית לגמרי שעל כזה לא היתה תקנתם. וכבר במלוה עצמה שיבח הרמב״ם מנהג מערב שכותבין מטלטלי בשטר. משום שמא לא ידע הלוה בתקנה כו׳ ועוד כתב שם הכ״מ בשם הריב״ש לחלק לדעת הרמב״ם דבכתובה לא פשטה התקנה אלא במלוה. [*ומ״מ מה] שהעתיק הרמב״ם האוקמתא להלכה וכן הר״ב שלא פירש בה שאינה הלכה [משמע] ואפי׳ האידנא [*צריכים ודאי לומר שלא היתה בידם גירסתנו שבסוגיא. ומש״ה סמכי על והעמידו] אבל קושיא ראשונה במקומה עומדת על הא דפירשו מוהעמידו לפני הכהן:

שאין דמים למתים. [*נ״ל דטעמא לפי שהמת אסור בהנאה כמ״ש בסוף פ״ק. ומש״ה אין אומרים כך בבהמה לקמן במ״ה] והא דתניא בב״ק [דף ד׳] [וכתבו הר״ב במכילתין פ״ג משנה ג׳] ונתן פדיון נפשו דמי ניזק [פירש ששמין אותו לאחר מיתה כמה היה שוה מחיים. תוס׳] התם הוא טעמא משום דמשעתא דאזיק רמי עליה לשלומי כשעת ההיזק וההיא שעתא דאזקיה חי הוא. אבל דמי עלי שאיני נידר אלא מה שישומוהו ב״ד והרי לא בא לידי כך שהרי מת לא יתנו היורשים. רש״י:

[*ערך ידי כו׳ לא אמר כלום. דתניא [בפ״ק דף ד׳] בערכך ערך כולו הוא נותן ולא ערך אברים. ומפרשים לה בסוגיא דה״מ למכתב בערך. וכתב בערכך למדרש הכי. ומכאן הקשה הרא״ם ז״ל בפ׳ בחקותי על מ״ש רש״י ז״ל שם על תיבת בערכך שכפל הכפי״ן לא ידעתי מאיזה לשון הוא. ותמה עליו הרא״ם מהברייתא דהכא שדרשה לכפל הכפי״ן. ואני תמיה על הרא״ם. שמן הברייתא אין אנו לומדים אלא על פעם אחת. שנכתב כפל כפי״ן שהוא ללמד ערך כולו כו׳. אבל עש״ה לא ה״ל לכתוב כמה זימני בכפל הכפי״ן. ולכך שפיר אמר רש״י ז״ל שאינו יודע מאיזה לשון הוא שכופל הכפי״ן. ושוב ראיתי שהג״א הקשה קושיא זו על הרא״ם ומסיק דקושית רש״י אינו קושיא שצריך שיאמר בערכך לפי שאין דעות המעריכים שוה לכך נאמר בכל בערכך והוצרך לדחוק בתיבת בערכך האמור בכפי שניו וגם לא פי׳ הברייתא ואין להאריך.

ערך ראשי כו׳. שם. יכול שאני מוציא אף דבר שהנשמה תלויה בו ת״ל נפשות]:

רמי חציי עלי נותן דמי כולו. פי׳ הר״ב דכתיב נדר בערכך נפשות הקיש נדר לערך מה ערך אמר ערך חציי עלי כו׳ ואיפכא ליכא לאקושי לחייב למעריך אפי׳ אומר ערך ידי עלי דהא [*ממעטינן מדכתיב ערכך. ולא כתיב ערך. כמ״ש לעיל] וכן אין סברא דבכלל ההיקש נדר לערך דלא ליתחייב באומר דמי ידי. דכיון שנדר וחייב עצמו בדמים. והרי היד יש לה דמים. מסתמא לא מיעטיה קרא [*וכן משמע בסוגיא דפ״ק דף ד׳ ע״ב].

זה הכלל. כתב הר״ב לאתויי כו׳ כגון שאמר דמי חצי לבי עלי. וכ״כ הרמב״ם ולא אדע למה שינו מלשון המשנה דלעיל ערך ראשי כו׳ גם הרמב״ם בחבורו לא דקדק בכך:

נותן ערך כולו. וכך העתיק הרמב״ם בפירושו דכמו שזה הכלל לאתויי אומר דמי חצי אבר שהנשמה תלויה בו. ה״נ מייתינן לאומר ערך חצי אבר כו׳. וכ״כ בפירושו כשאומר על האבר ההוא ערך חציו עלי. או דמי חציו עלי וכו׳ אבל הר״ב לא כתב בפירושו אלא אמר דמי חצי כו׳ גירסתו כגי׳ ס״א וכמשנה שבגמרא דגרס נותן דמי כולו ואני תמה שהרמב״ם בחבורו פ״ב השמיט זה הדין באומר חצי אבר כו׳. בין בערך בין בדמים. ואפשר דהדר ביה וסבר דזה הכלל דהכא. לא נשנה לטפויי דינא אלא אשגרת לישן ממתני׳ דלעיל היא. ובגמ׳ אמרו בזה הכלל דלעיל לאתויי מן הארכובה ולמעלה כלומר שאינו יכול לחיות. וכן אמרו ג״כ בזה הכלל דהכא לאתויי מן הארכובה ולמעלה [*וכתבו התוס׳ דנקט להך טרפות טפי משאר טרפיות דאיכא רבותא לאפוקי לר״ש [חולין דף מ״ב] דאמר יכולה היא ליכוות ולחיות]:

מת הנודר והנידר יתנו היורשים. כתב הר״ב והוא שעמד בדין קודם שמת. פי׳ הנערך עמד בדין קודם שמת. אבל מת הנערך קודם שיעמוד בדין אף על פי שהמעריך קיים הרי זה פטור. שאין ערך למת והנערך צריך עמידה בדין. הרמב״ם ספ״א מהלכות ערכין [*ועיין לעיל. וממ״ש הר״ב וסיפא אצטריך ליה וכן הוא בסוגיא יש לתמוה על שהרמב״ם בסוף פ״א מה״ע לא העתיק לאותה בבא הצריכה. ונ״ל מתוך מה שהרמב״ם בפירושו לא זכר להך צריכותא. ואדרבה כתב כל זה מבואר אחר שעמד בדין. ומת קודם שיפסקו דמי הנידר. כמו שזכרנו פירושו ע״כ. נראה מזה שסובר שאין כאן בבא

הצריכה כלל. והקושיא למה נישנית אינה קושיא דבכמה דוכתי רגילין לשנות כל חילוקי הדינין אע״ג דלא צריכי. והלכך בבא דמת הנודר יתנו היורשים. לא הוצרך להעתיקה. דמדיוקא דמת הנידר פטורים היורשים. משמע דאילו לא מת הנידר. אף ע״פ שמת הנודר חייבים היורשים ולא חש לכתבה]:

שור זה עולה ובית זה קרבן. פי׳ הר״ב לבדק הבית. ותני קדשי מזבח ותני קדשי ב״ה:

דמי שור זה עלי עולה. בגמ׳ לא שנו. אלא דאמר דמי כו׳ אבל אמר שור זה כו׳ אע״ג דאמר עלי [ותנן בריש מסכת קינים איזהו נדר האומר הרי עלי] כיון דאמר זה ומת אינו חייב באחריותו עלי להביאו קאמר. פירש״י עלי להביאו לטרוח עד שיתקרב. אבל כי אמר דמי אם אבד השור הדמים לא אבדו. דהא לא אמר דמים הללו. ולא היו בעין. ע״כ. וכתבו התוס׳. וא״ת א״כ רישא דקתני שור זה עולה מת השור פטור מלשלם. אפילו אמר עלי [וכו׳]. ואור״י דכולהו מתני׳ בין רישא בין סיפא מירי דאמר דמי וה״פ דמתניתין דמי שור זה עולה דמי בית כו׳ פטור מלשלם. כיון דלא אמר עלי. אבל אמר דמי שור זה עלי עולה דמי בית זה עלי כו׳. ע״כ. נראה מזה דל״ג במשנה בהדיא דמי. דאי גרסי׳ בסיפא. ובריש ל״ג. דוחק לפרש כן. ובמשנה שבגמ׳ ל״ג דמי כלל [*וכן בסוגיא עצמה אמרינן דמוקמינן למתני׳ בדמי. ועוד בתוס׳ בד״ה והא מדסיפא וכו׳:

ונפל הבית כו׳. פירש הר״ב קודם שהחזיק בו גזבר. אסיפא קאי. ובדין ה״ל להקדים הדבור שאחריו מת השור כו׳. שהרי מת השור מוקדם במשנה לנפל הבית אלא שהעתיק תחלה מה שמצא בפירש״י. ועי״ל משום דבמת השור תפס ג״כ הא דתנן חייב לשלם דעלה קאי לפרש. ולא אמרו אין דמים כו׳. וחייב לשלם נשנה אחר נפל הבית לכך איחר וכתב שם מת השור. ועיין עוד בפרק דלקמן במשנה א׳ מה שכתבתי שם בד״ה קנוניא]:

חייבי ערכין ממשכנין. לשון הרמב״ם פ״ג מהלכות ערכין. חייבי ערכין ודמים כו׳.

ממשכנין אותן. עיין פרק דלקמן משנה ג׳:

חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין. עיין מ״ש ברפ״ג דכריתות. [*ומ״ש הר״ב וחטאת נזיר הואיל וכו׳. ואינה מעכבתו מלשתות יין וכו׳. נ״ל שהר״ב בכונה מכוונת לא קאמר גם כן ומלהטמא למתים. אע״ג שגם בזה אינו מתעכב וכדמסיק. והרמב״ם בפירושו כתב בזה הלשון לפי שאינה מעכבת אותו מלשתות יין ומליטמא למתים. ע״כ. וכן הוא במימרא דרב פפא בסוגיין. אמנם הר״ב יישב בזה לפי דעתי קושיא גדולה. שהרי יש להקשות אמאי לא קאמר נמי ואשם נזיר טמא כשמגלח. שאין אשמו מעכבו מלמנות נזירות טהרה כחכמים דפ״ג דנזיר דף י״ח ופסק כן הרמב״ם בפ״ו מהלכות נזירות. אלא דדוקא מה שאין מעכבו מלשתות יין אתי לשהויי משא״כ אילו לא הותר בשתיית יין. אע״ג שהותר להטמא למתים. לא אתי לשהויי. וה״נ אשם נזיר טמא. מה שאין מעכבו מלמנות. מש״ה לא אמרינן דאתי לשהויי. ואין נראה להר״ב לומר דחטאת דנקט רב פפא לאו דוקא דה״ה האשם דדכוותיה שאינו מעכב. וכן הרמב״ם עצמו בספי״ד מהלכות מעשה הקרבנות. כתב בזה הלשון חוץ מחטאת נזיר. הואיל ואינו מעכבתו מלשתות יין שמא יאחר אותו. ולפיכך ממשכנין אותו. ע״כ]:

אף על פי שאין מתכפר לו עד שיתרצה. שנאמר לרצונו [*ונאמר ג״כ יקריב דמשמע בע״כ. הא כיצד] כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. גמ׳. עיין מ״ש בשם הרמב״ם במשנה ח׳ פ׳ בתרא דגיטין:

[*עד שיאמר. ולא קתני עד שיתן. דייק מיניה רב ששת דלא סגי בנתינה דדלמא מסר מודעה. ובנתינה בעלמא אין זה בטול. הלכך צריך שיאמר]:

ו שום. עיין מ״ש במשנה ה׳ פרק י״א דכתובות:

שום היתומים. פירש הר״ב ב״ד היורדין לנכסי יתומים להגבות לב״ח וכו׳ ועל ג׳ דברים בלבד נזקקין כו׳ ומשכחת לה נמי בשור המועד כדמפורש במשנה ד׳ פ״ד דב״ק וע״ש. ומ״ש על ב״ח נכרי שהיה אביהם חייב לו והיתה ריבית אוכלת בהן. וא״ת כיון שריבית אוכלת בהן לא יכריזו דשמא יפסידו בהארכת הזמן יותר ממה שירויחו. וכ״ת כגון שקיבל עליו לדון בדיני ישראל. א״ה ריבית נמי לא לשקול. כבר תירצו בגמ׳. שקבל עליו לזו ולא קיבל לזו. ופירש הר״ן בכתובות פי״א. שקבל עליו לזו להמתין ימי ההכרזה ובלא ריבית. ולא קבל עליו שאם לא ירצו להגבותו שלא יעלה חובו ריבית. ומ״ש הר״ב ועל כתובת אשה משום דאיכא רווחא ליתומים. דכל זמן שלא גבתה כתובתה. יש לה מזונות. וא״ת בסוף פרק ד׳ דכתובות פסק הר״ב דלא הפסידה מזונות אא״כ נישאת או תבעה כתובתה בב״ד. ואין היורשים יכולים לפרע ושתפסיד המזונות. וא״כ ה״נ דוקא כשתבעה. ומכיון שתבעה הרי הפסידה ותו לא נזקק לה. תירצו בגמרא כיון דאיזקקינו לה מעיקרא בתחלת תביעת כתובתה להפסידה מזונותיה מזדקקינן לה לבסוף להגבותה כתובתה. וז״ל הר״ן שם כלומר שאם אין אנו נזקקים הרי היא נמנעת מתחלה לבא ונמצאת מפסדתם מזונות. ע״כ. ומ״ש הר״ב אבל במטלטלים השתא דקיי״ל מטלטלי דיתמי משתעבדי לבעל חוב. הרי ב״ח נשבע וכו׳. וכ״כ בפירוש הרמב״ם. ותמיהה טובא דמה מקים לשבועה זו. כיון שע״י הודאת האב או מחמת חזקה מגבין מה צריך לשבועה. ובחבורו פי״א מהלכות מלוה. כתב שכל אלו גובין בלא שבועה ולא חילק בין מקרקעי למטלטלין והטור ח״מ ר״ס ק״ח. כתב בהדיא דבין מקרקעות בין ממטלטלים גובה בלא שבועה. ומ״ש הר״ב שאין מכריזין לא על העבדים. ולא על השטרות. ולא

על המטלטלין. עבדים שמא ישמעו ויברחו. מטלטלין ושטרות שמא יגנבו פירש״י כשנאספין לראותם כדי ללוקחם. פרק י״א דכתובות דף ק׳:

שלשים יום. כתב הר״ב ואי בעו מכריזין ששים יום כו׳. ואע״ג דכי חשבת כו׳. לא משכחת לה אלא תמני סרי. צא וחשוב משני בשבת ח׳ שבועות הרי לך נ״ו ימים. ויהא בהם ט״ז שני וחמישי הוסיף עוד ארבע ימים שני ושלישי ורביעי וחמישי בשבת. הרי ששים יום משהתחיל ההכרזה ויש בהן י״ח ימי ההכרזה. רש״י.

ושום ההקדש ששים יום. רצופים בבקר ובערב. הרמב״ם סוף פ״ג מה״ע:

ומכריזין בבקר ובערב. ל׳ הר״ב בשעת הוצאת הפועלים ובשעת הכנסת הפועלים הכי איתא בגמרא. והרמב״ם בספ״ד מה״ע העתיק. בבקר בשעת הכנסת הפועלים. ובערב בשעת הוצאת הפועלים. ע״כ. וכן דעת התוס׳ שפירשו בשעת הוצאת פועלים ממלאכתן ונפטרין מבעה״ב. דאז אינן מתבטלין ממלאכתן אומר להו הבעל הבית שילכו ויבקרו השדה הנמכר. ובשעת הכנסת פועלים למלאכתן נזכר עיי ההכרזה ושואלן. ואע״פ שאין זה כסדר המשנה דנקט בבקר ובערב. ואין לפרש בשעת הוצאת הפועלים מביתם ליכנס למלאכתן ובשעת הכנסתם לביתם שיוצאים ממלאכתן. לפי שאין דרך לעשות כן שיתבטלו ממלאכתן. וכן פירש הר״ן בפרק י״א דכתובות.

רבי אליעזר אומר כשיגרשנה ידיר הנאה רבי יהושע אומר אינו צריך. כתב הר״ב דפליגי בשאלה. ר״א סבר אין נשאלין כו׳. דסבר ר״א הקדש בטעות הוי הקדש והן הן דברי ב״ש דרפ״ה דנזיר. ר״י סבר נשאלין על ההקדש כו׳. דהקדש שבטעות לא הוי הקדש. והן הן דברי ב״ה דהתם [וע״ש] הכי תניא בגמ׳. ועיין לקמן בסמוך:

כשיגרשנה ידיר הנאה. תימה לרבי למה ידיר הנאה וכי מה הוא עושה והלא אינו רוצה שתגבה מן ההקדש. ואדרבה לאשה ה״ל לקונסה שגובה מן ההקדש. וי״ל כיון דחיישינן שמא עשה קנוניא על ההקדש. או על הערב שהכניס בערבות. לדידה לא קנסוה רבנן. ולו ראוי לדור כדי לידע [אם] כוונתו להערים. ולא תועיל לו כוונתו שהדירוהו. תוס׳:

הערב לאשה בכתובתה. בגמרא הגירסא אף הערב. וה״ג הכ״מ בפ״ז מה״ע. ובזה מיישב שהרמב״ם פסק שם כר״א. אע״ג דשמותי הוא. וקי״ל נמי ר״א ור״י הלכה כר״י. כ״ש הכא דבפלוגתא דב״ש וב״ה פליגי ור״א כב״ש ור״י כב״ה. ותירץ מדאמר רשב״ג אף הערב כו׳ משמע בהדיא דפשיטא ליה דבהקדש חיישינן לקנוניא. וקי״ל כ״מ ששנה רשב״ג במשנתינו הלכה כמותו. וטעמיה משום דבבריא עושה קנוניא [כלומר ואפילו סבר הקדש טעות אינו הקדש. בסברא זו שנאמר דלא עביד קנוניא כיון דמצי מתשיל לא ס״ל] ובהא נמי פליגי ר״א ור״י דתלת אוקמתות בגמ׳. חדא בש״מ מודה ובבריא פליגי. וחדא בבריא כ״ע ל״פ דעושה קנוניא [*דאע״ג דבסוגיא איתא דאין עושין כו׳. על כרחינו הוא ט״ס דאי אמרת דאין עושה קנוניא תו ליכא למיחש וההדרה ל״ל] ובנדר שהודר ברבים א״נ ע״ד רבים פליגי אי יש התרה. ודחינן לה דאיבעי ליה למימר אינו מועיל מאי אינו צריך. אלא הכא בשאלה דהקדש קמיפלגי כו׳ והאי אלא. לא דחי אלא אוקמתא שניה. משום קושיא דאינו מועיל מיבעי ליה. אבל אוקימתא קמייתא דבבריא פליגי קושטא הוא. ואתא ר״א כרשב״ג דהלכה כמותו. והיינו דרב הונא דאמר ש״מ שהקדיש כל נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי נאמן חזקה אין אדם עושה קנוניא. על ההקדש. משמע הא בבריא עושה קנוניא. וליכא אמורא דפליג עליה. ש״מ דהלכתא היא דבבריא עושה קנוניא וטעמיה דרב הונא נמי משום דסמך ארשב״ג דאמר אף כו׳. אלו דברי הכ״מ. אבל הר״ב מפרש בהדיא דבבריא כ״ע לא פליגי. וכי פליגי בשאלה כו׳. הלכך ודאי דל״ג אף בדברי רשב״ג. וכגי׳ הספרים. ומש״ה נמי פסק כר׳ יהושע דאתא כב״ה. וגם הרמב״ם בפירושו כתב כדברי הר״ב דבבריא כ״ע לא פליגי וכי פליגי בשאלה כו׳. והלכה כר״י [*אמנם הרא״ש בפ׳ אלמנה ניזונית ל״ג אף וכן הרי״ף. ואפ״ה פסק הרא״ש כר״א ותלה טעמא כמו בערב. א״כ סברתו דכרשב״ג ודאי הלכה כשנשנה במשנה ומשום הכי הלכה אף כר״א] אבל בנא״י שבידי מפי׳ הרמב״ם כתוב בה בזה הלשון. ואע״פ שדעת ר׳ יהושע אמת הלכה כר״א. ע״כ. נמצינו למדין דלא מטעמא דכ״מ פסק כר״א. דא״כ אין דעת ר״י אמת. ועוד שהרי מפרש דבבריא כ״ע ס״ל דעושה קנוניא ובשאלה הוא דפליגי. ומש״ה נמי נראה דל״ג אף. והשתא אתא רשב״ג כר״י ודברי שניהם אמת. ומ״מ פסק כר״א. אלא נ״ל דטעמיה משום חומרא דהקדש. ולא מדנפשיה סברא זו. אלא מדרב הונא דאמר ש״מ שהקדיש כו׳ אין עושה קנוניא משמע הא בבריא עושה קנוניא. ש״מ דרב הונא הוא דמחמיר בשל הקדש. ואין אמורא שיחלוק עליו. ויש פנים לזה. דהא לתרתי אוקימתות דיוקא דאיכא למידק מדברי רב הונא. דהא בבריא עושה קנוניא קשיא אי כתנאי היא. וכר״א אתא דלאוקימתא קמייתא בבריא פליגי. ור״א הוא דסבר עושה קנוניא. ולאוקימתא בתרייתא דבשאלה פליגי אתא נמי כר״א דלר״י כיון דמצי מתשיל לא חיישינן לקנוניא. ואע״פ שהתוס׳ מתרצים דמלתיה דרב הונא במנה לפלוני שאינו אלא שבועה שהוא דבורא בעלמא קיל ליה טפי משאלה ומש״ה חיישינן. אבל מעשה קשה דגירושין לא עביד כיון דאפשר בשאלה ומש״ה לא חייש ר״י. והכ״מ כתב. זה בשם הר״ן דפ׳ אלמנה ניזונית. הרמב״ם לא ס״ל לחלק בכך מדגמ׳ פריך אמלתיה דרב הונא שאמר ש״מ שהקדיש כו׳ לימא כתנאי אמרה למלתיה. לא חש לחלק בכך. וכמ״ש ג״כ הכ״מ. [*אמנם התוס׳ לעיל [דף כ״ג בד״ה אלא הא] כתבו בסופו דמדאמר רב הונא ש״מ כו׳ דאין אדם עושה קנוניא. מקשה שפיר במתני׳ ובמכ״ש

דאפי׳ קעניא בשבועה אמר רב הונא דאין עושה להקדש כ״ש קנוניא דמתני׳ לגרש אשתו. ומ״מ] הנני יוסיף עוד בטעם הדבר לפי שאע״פ שהשבועה אינה אלא דבור. מ״מ ניחא ליה לאיניש שלא יבא הוא או אחר על ידו לכלל שבועה ולפיכך ה״ל לשאול. אלא ודאי דרב הונא אע״ג דמצי מתשיל. קאמר [גבי בריא] דחיישינן. הלכך אע״ג דגמ׳ מתרץ בתלתא אוקמתות מלתיה דרב הונא דלא אמר כתנאי היינו מאי דאמר בפירוש שהוא בש״מ שהקדיש. אבל מאי דאיכא למידק ממלתיה. דהיינו הא בריא שאמר כו׳ עושה קנוניא והכי אמרי׳ בהדיא בשבועות פ״ו דף מ״ב דבבריא לא ס״ל רב הונא וכמ״ש במתני׳ דלקמן. הך מלתא לא מיתרצה. וליכא למימר דרב הונא יחלוק על ר״י וב״ה. אלא משום חומרא הוא שהחמיר כדפרישית. והיינו לשניה דהרמב״ם בפירושו כפי נא״י דדברי ר״י אמת. ואפ״ה הלכה כר״א. [*ועוד שמעתי שיש לפסוק כר״א דאמרינן בסוף פרקין עובדא הוה במוכר נכסיו ונסתפק רב יוסף בריה דרבא ואמר הקדש תנן ערב תנן לוקח מאי והשיב רב משרשיא הקדש משום ריוח הקדש כו׳ משמע דהלכה ידירנה]:

קנוניא. פירשתי המלה בשם התשבי במ״ו פ״ק דב״מ. והא דהקדים הר״ב לפרשו בין פירוש דברי ר״א לדברי ר״י. לפי שדבור ידירנה וקנוניא מפירש״י העתיקם. אבל רש״י לא פירש עוד דבר בכל המשנה. לפי שבגמ׳ מתפרשת והואיל והדברים מראין כן שיד הר״ב עשתה זאת ומאתו היתה ההעתקה בדבור קנוניא לכתבו שלא במקומו לפיכך לא שלחתי בו יד להעמידו במקומו הראוי לו [ואפשר דגרסת הר״ב בדברי ר״א ידיר הנאה שמא יעשה קנוניא] [*ועיין בפ׳ דלעיל מ״ד]:

אלא הפודה פודה. לשון הר״ב בעלה פודה אותן מן ההקדש בזול בדבר מועט. וז״ל רש״י בזול בדינר או בדבר מועט ע״כ. [נראה דס״ל דדינר דתנן לאו דוקא. ואין נראה כן ממה שמפרש הר״ב בפ״ח מ״ו] וטעמא דבדבר מועט סגי משום דאין אונאה להקדשות כדפי׳ הר״ב במ״ה פ״ה דתמורה. וכתבו התוס׳ דלפירושו משמע. דהיינו האי [דמפרש] אח״כ הקדיש תשעים והיה חובו מנה מוסיף עוד דינר ואין הל׳ משמע כן לפיכך נראה לפרש דהכא מיירי שאין בחוב כנגד הנכסים. אלא מיירי כגון הקדיש מאה והיה בחובו [פחות] מנה. וה״פ הפודה כל הרוצה לפדות יפדה מן ההקדש. ויתן כנגד המותר שהנכסים יתירים על החוב ויצאו כל הנכסים לחוטן ע״י כך. שהרי כנגד החוב לא חל ההקדש. ויהיה נראה שפדה הכל. ולא יאמרו שיצא הקדש בלא פדיון והפודה יתן לאשה כתובתה או לבעל חוב [חובו] ע״כ. ומ״ש הר״ב דודאי לא חייל עלייהו הקדש. כיון דאינו אלא קדושת דמים. כמ״ש במ״ד פי״א דנדרים.

ליתן לאשה כתובתה ולב״ח את חובו. אחר שישבעו כדין הבא ליפרע מנכסים משועבדים הרמב״ם בפ״ו מה״ע. וכ״כ הר״ב במ״ד פ״ו דשבועות. והוא גמ׳ ערוך שם בשבועות [דף מ״ב] דחיישינן לקנוניא אף בהקדש. ודרב הונא לא אמר אלא בש״מ ולא בבריא. ועמ״ש בזה במשנה דלעיל:

מוסיף עוד דינר וכו׳. פירש״י ב״ח יוסיף להלוותו דינר ופודה הנכסים האלו. וכתבו התוס׳ משמע לפירושו שהב״ח עצמו פודה. ואין ל׳ המשנה משמע כן דקתני ע״מ ליתן כו׳. לכן נראה לפרש שהלוה יוסיף ללות עוד דינר ופודה הנכסים האלו כדי ליתן כו׳. ולי נראה דגס רש״י ה״ק שהלוה פודה כו׳. וכ״כ ג״כ ברישא פודה הבעל כו׳ והא דכתב ב״ח יוסיף משום דלא שכיח שילוהו איש אחר שהרי כל נכסיו הקדיש. ואין לו עוד. ולפיכך מפ׳ דמוסיף בב״ח אע״ג דפודה היינו הלוה. ובלא״ה הדין עם רש״י דמפ׳ מוסיף המלוה דהכי איתא בפ״ב דפסחים דף ל״א ואתי מלוה ופריק וטעמא דגמ׳ נ״ל כדפרישית:

דינר. עיין בפי׳ הר״ב מ״ו פ״ח. וכבר כתבתי לעיל בזה:

ופודה כו׳. כתב הר״ב אם הנכסים שהקדיש אין שוין חצי החוב. לא גבי כו׳. דאין אדם עשוי לקנות קרקע ביותר מפי שנים כו׳ אבל פי שנים קונה ויש להסתייע מכאן לסברא שכתבתי במשנה ה׳ פרק י״א דכתובות דדוקא ביתר מפלגא יש אונאה. וגם הראב״ד בפרק ז׳ מה״ע מדין אין אונאה לקרקעות פירש בטעם דבר זה אע״פ שיש לו שיטה אחרת. ומיהו בגמרא ליתא אלא עד פלגא:

אבל לא לאשתו ובניו. אע״פ שהוא חייב במזונותיהן ובכסותן. הרמב״ם פ״ג מה״ע:

חרש נותנין לו כו׳. לשון הרמב״ם [שם] כיצד אם היה חרש כו׳. [*ונ״ל דהא דתנן נותנין לו שני מעצדין כו׳. לאו דוקא אלו בלחוד. אלא לסימנא בעלמא. וכן לכל הכלים שצריך לאומנתו זאת. אך ראיתי בארץ רוסיא. שא״צ לכלים אחרים כמו שרגילין בשאר ארצות].

ר״א אומר אם היה אכר כו׳. כתב הר״ב. ואין הלכה כר״א. וכ״כ הרמב״ם. ואע״ג דסתם לן תנא כוותיה בפ״ד משנה ג׳ הוה סתם ואח״כ מחלוקת דאין הלכה כסתם הלכך פסק כרבים דהכא. הכ״מ פ״ג מה״ע:

וכל שיש לו מן המועט. כתב הר״ב ולא זבנינן ליה אחריתא דכי היכי דעד השתא סגי ליה כו׳ ולא דמי למזון וכסות דמשיירינן לו מעות לקנותן משום דלא סגי ליה בלאו הכי:

המקדיש נכסיו. תפילין בכלל נכסיו מעלין לו את תפיליו ופודה אותן. רש״י. ובפרק ט׳ דבב״ק דף ק״ב. כתב מעלין שמין. ולוה המעות ויתן בשבילם להקדש. ע״כ. והרמב״ם בנא״י שבפירושו כתב וז״ל. מה שאנו מעלין לו תפיליו ר״ל שאפילו תפיליו אין מניחין לו אלא הכל הקדש מה שאין כן

בערכין שנותנין לו תפיליו. ע״כ. ויראה לי דלשון מעלין לדבריו לשון סילוק כמו בגמ׳ ההוא גברא דזבנינהו לנכסיה אתא לקמיה דרב יימר. א״ל סליקו ליה תפיליו פירש״י חלצו תפיליו מראשו עד שיפדם בדמים ע״כ. ובפ״ט דבבא קמא [שם] מתקיף לה ר׳ זירא. וכי דעתו של אדם על תפיליו. ומשני אביי המקדיש נכסיו סבר מצוה קא עבידנא. והיינו נמי טעמא דבערכין נותנין לו תפיליו לפי שלא קיבל עליו אלא שיתן הערך ולא היה דעתו על תפיליו אם לא יהיה לו. משא״כ במקדיש הנכסים עצמן איכא למימר סבר מצוה קא עבידנא:

ולא בצבע שצבען כו׳. וה״נ מייתי לה בפ״ט דב״ק [שם] ובפרק ד׳ דכתובות דף נ״ד. ולשון הרמב״ם בפ״ג מהלכות ערכין ולא בגדים שצבען כו׳. ויראה דבגדים צבועים קרויים צבע בלשון המשנה. ואולי ישתנה משקלו. ולא יהיה בשש נקודות. אך לא ידעתיו:

לשמן. לשון הר״ב לשם אשתו ובניו. ואע״פ שלא לבשום עדיין. רש״י בכתובות:

אין להקדש אלא מקומו ושעתו. שהמעריך עצמו ומך הוא ונידון בהשיג יד. ולפי מה שיש לו נותן להקדש והיה לו עבד וכו׳ א״א רואין כאילו לוקחין לו כסות כו׳ וכך יתן זה להקדש אלא לפי שעתו שמין אותו וכן פרה וכן מרגלית. [בכפר] אין שמין אותה אלא לפי מקומה וכו׳ לפי מה ששוין כאן שמין. וזה משהה אותה וימכרנה כמה שירצה. ולפי דמים ששמאוה יתן שהרי בזמן שהעריכו הכהן לא ה״ל יותר כן פירש״י. והרמב״ם בספ״ג מה״ע כתב אלא כיצד עושין מוכרין הכל [למקומו] ובשעתו כמו שהוא. ע״כ. ומ״ש הר״ב וטעמא כתב הרמב״ם. דזימנין דאתי לשהויי וכו׳. ומהאי טעמא אין משתכרין כו׳. משנה היא בפ״ד דשקלים ואתמר עלה בירושלמי. אין משתכרין בשל הקדש אא״כ רצה יהא הפסד שלו. ושכר להקדש מותר. ומיהו התם מפרש הר״ב טעם אחר. והוא מהבבלי דפרק שני דייני כמ״ש שם בס״ד:

ושעתו. הכא מיירי במטלטלין דאין מכריזין עליהן שמא יגנבו [כמ״ש בר״פ ושם כתבתי ג״כ טעמא דעבדים אין מכריזין עליהן] אבל ר״פ דמצריך ההכרזה ששים יום. מיירי בקרקעות. תוס׳:

ז **אין מקדישין**. לשון הר״ב שדה אחוזה. והיא שדה שירש האדם ממורישיו הרמב״ם רפ״ד מהל׳ ערכין: פחות משתי שנים. על מ״ש הר״ב אם הקדישה בשנה ראשונה שלאחר היובל היה פודה בחמישים שקל מסיים רש״י כדכתיב (ויקרא כ״ז:י״ז) אם משנת היובל יקדיש שדהו וגו׳. משנת ולא שנת היובל בכלל אלמא בשנה שלאחר היובל קאי קרא וקאמר יתן חמשים. ע״כ. ועיין לקמן. ומ״ש הר״ב שיש בכל סלע מ״ח פונדיון מפורש במשנה ה׳ פ״ד דב״מ. ומ״ש הר״ב הפונדיון היא קלבון וכו׳. שצריך ליתן לכל שקל ושקל בפני עצמו. ותימה דפונדיון הוא חצי מעה ותנן בספ״ק דשקלים דלמחצית שקל קלבון מעה כסף דר״מ יחכ״א חצי. ומפני כך כתבו התוס׳ בפ״ח דבכורות [דף נ׳] דלאו דוקא נקט הכא לשון קלבון. ואינו אלא להשוות השנים שיהא סלע ופונדיון למ״ט שנים של יובל שחסר מהם פונדיון א׳. ושמא כשנותן נ׳ שקל ביחד. אז אינו נותן פונדיון ולא שייך שם הכרע. דהוי כעין מקח וממכר ולא שייך הכרע אלא כשמחליפים מעות לשולחני ע״כ. ומ״ש הר״ב ועצה טובה קמ״ל לפי שאם הקדיש מקודשת בלא ספק ואפילו יום אחד לפני היובל הרמב״ם [בפירושו] ועיין לקמן.

ולא גואלין לאחר היובל. כתב הר״ב לאו אחר היובל סמוך ליובל כו׳. וא״ת ומאי דוחקיה. הא כיון דקי״ל דאין מקדישין בשנת היובל עצמו כדלקמן. שפיר תנן דאין גואלין אחר היובל. לפי שא״צ גאולה וה״נ אמרינן בהדיא בגמרא [דף כ״ד]. בשלמא לשמואל דאמר אין מקדישין בשנת היובל עצמו. לא גואלין לאחר היובל כו׳. ופירוש דהר״ב אליבא דרב דפליג אדשמואל מסקינן ליה. ויראה לי משום דפחות משנה דייק שפיר טפי כדמסקינן אליבא דרב. והואיל ולשמואל מצינו לפרושי נמי הכי הלכך מפרש לה כך:

אבל ההקדש מחשב חדשים. כתב הר״ב כגון דמקדשה בפלגא דמ״ח ליובל גמרא. וכתבו התוס׳ [דכ״ה] לאו דוקא נקט דמקדשה דלא בהקדש תליא מלתא כי אם בגאולה:

בשעת היובל. פי׳ הר״ב בזמן שהיובל נוהג שהמקדיש שדהו בשנת היובל. אינה מקודשת כמ״ש הר״ב בסוף פירקין. וכ״כ הרמב״ם בנא״י שבידי. ונמחק בה גם כן מ״ש בפי׳ הרמב״ם לעיל ואפי׳ בשנת היובל עצמה. וכן מתוקן הלשון ג״כ שבסוף הפרק ואינו מתוקן יפה וכ״כ הרשב״ם ברפ״ז דב״ב. דמש״ה גרסינן בשעת היובל דבשנת היובל פליגי אמוראי בגמ׳. אבל התוס׳ שם [דף ק״ב] כתבו דברוב ספרים גרסינן בשנת היובל. וי״ל דבשנת היובל משמע שפיר שנה שאחר היובל ולא שנת חמשים ממש מדלא קתני בשנת היובל עצמה. כדקאמר בפלוגתא דרב ושמואל. ואע״ג דכתיב (ויקרא כ״ז:כ״ד) בשנת היובל ישוב השדה וגו׳ והתם ע״כ בשנת היובל עצמה. יש לחלק דלשון תורה לחוד. דקרא לאו אורחיה לכתוב עצמה. ע״כ. אבל בפ״ג דקדושין דף ס״א. כתבו התוס׳ ה״ג בשעת היובל. ול״ג בשנת היובל דא״כ משמע דאיירי בשנה עצמה. וכו׳ ע״כ. ועיין ר״פ בתרא וטעמא דבשנת היובל עצמה אינה מקודשת כשמואל. דאמר מי כתיב ואם בשנת היובל. משנת היובל כתיב משנה שאחר היובל. ופרכינן מאי ואם אחר היובל. ומשני אחר אחר. פירש״י. כגון שתים ושלש שנים אחר היובל. איכא גירוע. אבל אקדשה בשתא דבתר יובל. ליכא גירוע. ע״כ. דהא אף [אם] יצאה חצי שנה מהשנה שאחר היובל. אין כאן גירוע שאין מחשבין חדשים להקדש. והיינו דהרמב״ם בפ״ד מה״ע כתב המקדיש את שדהו אחר היובל אינה נפדית

בגרעון כסף עד שיגמר שנה אחר היובל לפי שאין מחשבין חדשים להקדש. ע״כ. וכתבו התוס׳ [דף כ״ד ע״ב]. וא״ת נתני נמי אין מקדישין שנה ראשונה של יובל כדי שיהא חס על נכסיו. וי״ל דלפיכך לא תנא נמי אין מקדישין שנה ראשונה של יובל לפי שיכול להמתין עד ג׳ שנים לפני היובל. ואז לא יהא צריך ליתן כ״א ג׳ סלעים וג׳ פונדיונין. לפיכך לא הזהיר התנא אלא בפחות משתי [שנים] דאז הוא צריך ליתן חמשים סלעים שלמים ואם המתין עד היובל לא יחזור עוד לידו. ע״כ. ומ״ש הר״ב אבל בזמן שאין היובל נוהג כו׳. כדתנן בר״פ דלקמן:

בזרע חומר שעורים. הכי כתיב קרא. ועיין במשנה ב׳ פ״ג ושם בפי׳ הר״ב:

היו שם נקעים עמוקים עשרה כו׳. כתב הר״ב והוא שיהיו מלאים מים שאין ראוין לזריעה. גמ׳. דומיא דסלעים. וטעמא פירש״י בקדושין פ״ג [דף ס״א] משום דזרע כתיב. ומ״ש הר״ב אבל אם אינם מלאים מים כו׳ אע״ג דאין נמדדין עמה מתחשבין באפי נפשייהו ונפדין לפי חשבון נ׳ סלעים לבית כור. תימה דלמאי נ״מ מתחשבין באפיה נפשייהו. וכן פירש״י בגמ׳ מקמי דמוקים לה לנקעים מלאים מים דפרכינן ולקדשו באפי נפשייהו. ופירש״י ולפרקו נמי לפי חשבון חמשים לבית כור. ומה הנאה יש במה שאין נמדדין עמה הא אינהו נמי הכי מפרקי. ע״כ. והשתא כיון דמש״ה מוקמינן לה בנקעים מלאים מים. שמעינן דאילו אינן מלאים מים אה״נ דנמדדין עמה הואיל ומפרקו כמותה. וכ״כ הראב״ד בהדיא בפ״ד מה״ע. וא״כ מאי האי דכתב הר״ב אע״ג דאין נמדדין עמה. איברא שהרמב״ם כתב בפירושו אבל אם היתה ארץ בלא מים. הרי היא מתקדשת בפני עצמה. ואע״פ שאינה נמדדת על כלל הקרקע. הרי היא נמדדת בפני עצמה ופוסק לה דמים בפני עצמה. ע״כ. וכ״כ בחבורו [שם]. אבל ביאר שם ומחשבין לה מה שראוי להם והיינו שישומם כפי שוויין כדאשכחן במקדיש טרשין. מ״ט בית זרע אמר רחמנא. והני לאו בני זריעה נינהו. כדאיתא בגמ׳ פ״ג דף י״ד. ופי׳ הכ״מ דלהרמב״ם הכי הוא דפריך דאין נמדדין עמה. משמע ולא קדשי כלל. ופריך דלקדשו באפי נפשייהו וישומו בשוויין. ומשני במלאים מים ומשמע דכשאינם מלאם מים מיקדשו באפי נפשייהו ונישומין בשוויין. ולפיכך נראה בעיני להגיה בדברי הר״ב וכצ״ל ונפדין בשוויין. והשאר לפי חשבון כו׳. וכן הלשון בפירש״י שבמשנה. ואע״ג דלרש״י כי מוקמינן לה במלאים מים. משמע דבאינן מלאים נמדדין עמה ומיפרקו כמותה. וכמ״ש בשם הראב״ד. כבר כתבתי בכמה מקומות דזו היא שיטת רש״י. שאינו מפרש במשנה כפי האמת שבגמ׳. אבל יצא לי מזה שלשון הר״ב יש להגיה כן. אחרי שנמצא לשון זה בפירש״י. ואע״פ שלשון. הר״ב כלשון רש״י אין דעתו כדמסיק רש״י. דלרש״י נמדדין ומיפרקו כמותה. ולהר״ב אין נמדדין. ונפדין בשוויין וכסברת הרמב״ם. אלא דאף להרמב״ם גופיה קשיא דלסברתו שאומר דאינם מלאים מים נפדין בשוויין א״כ המלאים מים אפילו בשוויין אינן נפדין דלא קדשי כלל וזה דחו הרשב״ם ברפ״ז דב״ב. וכן התוס׳ שם ובפ״ג דקדושין דף ס״א שכתבו דאין לומר דלא קדשי כלל. דהא לא גרע מבור וגת ושובך דתנן בס״פ המוכר את הבית המקדיש שדה הקדיש כולה. ואפילו בור וגת ושובך וכ״ש סלעים ונקעים. ע״כ. ושם בקדושין פירש״י והסכימו עמו התוס׳ דהכי פריך נקדשו באפי נפשייהו להיות נמדדים לפי מה שיש בהן. ולא יעלה מדרון שבהן לחשבון כי אם קרקעית הנקעים ע״כ. ולפי זה כי משני במלאים מים. א״כ שאינן מלאים מים אה״נ דנמדדין עמה. ובכה״ג שלא יעלה המדרון לחשבון. והשתא יש לומר דאף הר״ב סובר כן. דז״ש מתחשבין באפי נפשייהו לישנא דגמרא נקדשו באפי נפשייהו. הוא דנקט. וכמו שרש״י בקדושין מפרש דהיינו בלא מדרון. כן גם אנחנו נפרש כך בדברי הר״ב. ואתי שפיר מה שכתב דנפדין לפי חשבון חמשים סלעים. ואין צורך להגיה בדבריו. ולפי שיש לצדד כן. לכך לא שלחתי בו יד להגיה כן בפירושו. אע״פ שדעתי מכרעת להההגהה. לפי שאם זו דעתו כפירש״י דקדושין. לא ה״ל לסתום להעתיק לישנא דגמ׳ מתחשבין באפי נפשייהו בלחוד. אלא ה״ל לפרש ג״כ דהיינו שיחשבו בלא מדרון כי מי חכם ויבן אלה מדנפשיה. והרי רש״י עצמו. לא פירש כן הכא בפרקין. ואעפ״כ כיון שיש מקום לצדד ולתקן בלא הגהה הנחתי הדבר שקול למעיין. והוא יבחר ולא אני:

אלא נותן את כולו כאחד. לשון הר״ב דכתיב וחשב וגו׳ עד שיהא כולו כסף כאחד. פירוש הכסף שהוא רוצה ליתן בפדיון. חייבו הכתוב ליתנו כאחד. אבל אם לא ירצה לפדות כל השדה רשאי. דגואל לחצאין. כדתנן בפ״ט משנה ב׳:

מה בין כו׳ אלא וכו׳. עמ״ש בסוף פ״ק דב״ק.

גאלה בנו יוצאה לאביו ביובל. כתב הר״ב ואם מכר את השדה לאיש אחר כו׳. ולא לבן. או אינו אלא לאחר ולא לאח כשהוא אומר איש. הרי אח אמור [שיהא כאחר ותצא לכהנים] הא מה אני מקיים אחר. ולא לבן. ומה ראית לרבות את הבן ולהוציא את האח. מרבה אני הבן שכן קם תחת אביו ליעידה [שאם קנה אביו אמה העבריה ורוצה בה ליעדה לו מיעדה וא״צ לקדשה בכסף אחר. אלא באותו כסף שנתן בה אביו כשקנאה. היא מקודשת לו] אדרבה מרבה אני את האח שכן קם תחת (אביו) [צ״ל אחיו] ליבום. כלום יש יבום אלא במקום שאין בן. הא יש בן אין יבום. ברייתא בגמרא.

גאלה אחר וכו׳ אינה יוצאה מידו. וכן העתיק הר״ב והרמב״ם. אבל במשנה בגמ׳ גרסינן יוצאה. ופירש״י יוצאה ביובל ומתחלקת לכהנים כי היכי דהוה נפיק מידי דההוא קרוב דאתי האי מחמתיה. ע״כ. וכן גי׳ הראב״ד. וניחא לגירסא זו. הא דקתני גאלה אחר או אחד מן הקרובים. דהוה לא זו אלא אף זו. דאילו לגירסת הרמב״ם והר״ב הוה זו ואצ״ל זו. ויש לומר כיון דאחר כתיב בהדיא בקרא אקדמיה והדר תני אחד מן הקרובים דאתי מדרשא דאיש

שיהא כאחר. ומ״מ פשטיה דקרא ניחא טפי לגי׳ רש״י וראב״ד. דהכי כתיב ואם לא יגאל את השדה. ואם מכר את השדה לאיש אחר. לא יגאל עוד. דמשמע שאם לא גאלה והגזבר מכרה לאיש אחר שלא יגאל עוד. והא ודאי דלא אתא קרא למיסר עליו שאינו רשאי לקנותה מיד זה שגאלה. דלמה יגרע הוא. אלא ה״ק שלא יהא לו דין גאולה כאילו גאלה מיד הגזבר שאז לא היתה יוצאה מידו. אבל עכשיו שכבר היתה מכורה ביד אחר כשחזר הוא וקנאה מאותו אחר אין לו דין הגאולה אלא ייצאה מידו ביובל. ובת״כ מצאתי כיוצא בזה ומייתי לה בגמ׳ דף כ״ו. לא יגאל עוד יכול לא יקחנה מיד הגזבר ותהיה לפניו כשדה מקנה. ת״ל לא יגאל עוד לכמות שהיא אינה נגאלת [אבל] לוקחה הוא מיד הגזבר ותהי לפניו כשדה מקנה ע״כ. אבל מדלא נסיב לתלמודיה. אלא לקיחה שמיד הגזבר. י״ל דהיינו טעמא. משום דמאחר יש לו דין גאולה כמות שהיא. וכגי׳ הרמב״ם והר״ב. מ״מ דעתי מכרעת דנסיב רישיה דקרא דכתיב ואם לא יגאל. וה״ה לסיפא ואם מכר דמנלן לחלק במקרא אחד. כ״ש לומר דארישא קאי ולא אדסמיך ליה ותצטרך לפרש כאילו כתוב אם לא יגאל את השדה לא יגאל עוד. ואם מכר את השדה והיה השדה בצאתו ביובל. וכבר ס״ד בגמרא דהכי מפרש ליה ר״א דמתני׳ [דלקמן] ואמר אביי סכינא חריפא מפסקא קרא כלומר בתמיה. ושוב ראיתי בתוס׳ דגרסי גם כן יוצאה וכתבו דלהכי נקט מיד גזבר. דאין סברא דמיירי קרא. אלא בגאולה מיד הגזבר. שהרי אם גאלה אחר לא ימכרנה לבעלים אם ירצה. ע״כ:

לא יאמר הואיל והיא יוצאה כו׳ ודין הוא בשל אחרים אני זוכה [אלמלא גאלה ישראל היתה יוצאה מידו ואני זוכה בה עם שאר אחין] בשל עצמי לכ״ש. ת״ל אחוזתו [לכהן תהיה אחוזתו] אחוזה שלו [שירש מאביו תהא שלו] ואין זו שלו. הא כיצד יוצאה מתחת ידו ומתחלקת לאחיו הכהנים ברייתא בגמ׳. ועיין במשנה ו׳ פרק דלקמן:

הגיע היובל ולא נגאלה. הכהנים נכנסים לתוכה. דהכי כתיב ואם לא יגאל את השדה ואם מכר את השדה וגו׳. והיה בצאתו ביובל וגו׳. לכהן תהיה אחוזתו וה״ק שאם לא יגאל פי הבעלים. או אם מכר וגו׳. בשני דרכים אלו. לא יגאל עוד אלא והיה בצאתו ביובל וגו׳ לכהן. תוס׳:

ונותנים את דמיה. פירש הר״ב דיליף ממקדיש ביתו. דבית לא נפקא לכהנים אלא נפדה בדמים. ואם לא פדה יקום הבית להקדש. הרמב״ם:

דמיה לשון הר״ב חמשים שקלים. וכן פירש״י. חמשים שקלים. ולכן מ״ש בכ״מ [פ״ד עה״ע] שמצא כתוב דמיה הכתוב בתורה שלשה שקלים. ע״כ. אומר אני שהוא טעות מן המעתיק שטעה בנ׳ וסובר היה שהוא ג׳. וכתב שלשה:

רבי שמעון אומר נכנסים אבל לא נותנין. פי׳ הר״ב דגמר מכבשי עצרת. מה התם בחנם ר״ל שאין נותנין הכהנים להקדש דמים. הרמב״ם:

[*שדה רטושין. פירש הר״ב שדה עזובה. כמו אם על בנים רוטשה [הושע י׳ י״ד] הכי מפרשינן בסוגיא דב״מ פרק המפקיד (בבא מציעא דף ל״ט) אדתנן התם לענין יורש אם מורידין אותו לנכסי נטושין או לנכסי רטושין ומפרשינן נטושין בע״כ. שנשבה. או שברח מפני סכנה. וכדכתיב (שמות כ״ג:י״א) והשביעית תשמטנה ונטשתה. אפקעתא דמלכא. רטושים מדעתן דכתיב אם על בנים רוטשה. ופירש״י היינו מדעתיה ולא שבויה. דכתיב רישיה דקרא [הושע י] (י״ד) וקאם שאון בעמיך היו יראים שלא יבואו אויבים עליהם וכל מבצריך. ושד כשוד שלמן בית ארבאל ביום מלחמה כשודדים הבאים למלחמה ע״י מארב על עם היושב בשלום. שלא נזהרו בהם לברוח מפניהם ושודדים את הכל וכו׳. ומדקאמר יושד כשוד וגו׳ מכלל דההוא יומא לאו בית ארבאל ביום מלחמה הוא. אלא מורך בא בלבם והמה עוזבים אם על בנים. והולכים להם מדאגת האויבים שמא יבאו עליהם ע״כ. וטעמא ברטושין דהיינו העוזבים מדעתן שאין מורידין. פירש״י דכיון דה״ל לצוות הורידו יורשי לנכסי ולא צוה ש״מ לא ניחא ליה ע״כ. והאי טעמא לא שייך הכא. דאין לו למקדיש ולא ליורשיו שום זכות. אלא נ״ל דנעזבת הכא ביד הקדש ואע״ג דבע״כ נשארת ביד הקדש לא מצי קרי להו נטושין כיון דמתחלה אקדישה מדעתה וטעמא שנקראת בשם זה. כדי שתהא ידועה לכל ולכשיבא אחד ויגאלנה ויגיע אח״כ יובל. תהא לכהנים]:

הלוקח שדה מאביו כו׳ הרי היא כשדה אחוזה. כתב הר״ב ואם לא גאלה הוא וגאלה אחר יוצאה לכהנים ביובל וכן לשון רש״י ולאו דוקא גאלה אחר ושאם לא גאלה אחר לא. דא״כ [אתיא] כר״א. ואין הלכה כמותו. אלא ה״ק. ואם לא גאלה הוא וא״נ גאלה אחר:

יצתה זו שהיא ראויה כו׳. דאי לא רבי לן קרא אלא מת אביו ואח״כ הקדישה. לכתוב קרא אשר לא שדה אחוזתו א״נ אשר לא שדה אחוזה. ומתרביא הא דר״מ ddרשינן יצאה זו שהיא כבר אחוזה. מאי משדה אחוזתו שדה שאינה ראויה כו׳ גמ׳. [*ולכאורה מ״ם יתירא דריש. אבל לפי לשון רש״י אין הגי׳ כן. אלא לכתוב קרא אשר לא אחוזתו. והשתא כל התיבה דמשדה מיותרת].

שדה מקנה. שדה שלקחה או זכה בה היא הנקראת שדה מקנה הרמב״ם רפ״ד מה״ע:

אינה יוצאה לכהנים ביובל. פירש הר״ב שהקדישה וגאלה אחר. וכן לשון רש״י. וז״ל התוס׳ לפום ריהטא משמע. אם גאלה אחר [מיד הגזבר לפני היובל. ורש״י פירש בפי׳ חומש שלו דאפילו לא גאלה אחר. אלא שעדיין היא ביד הגזבר תנא בחנם ביובל לבעלים הראשונים אשר לו אחוזת הארץ ע״כ. וראיתי אני נוסחא דוקנית מפרש״י שבחומש שכתוב בה וימכרנה גזבר לאחר. או אם יגאל הוא בשנת היובל ישוב השדה וכו׳:

שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. אע״ג דקרא כתיב (וייקרא כ״ז) בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו לאשר לו אחוזת הארץ. אצטריך

לטעמא משום דבקרא לא מיירי אלא במקדיש ופודהו דהכי כתיב (שם) וחשב הכהן וגו׳. ונתן את הערכך ביום ההוא קדש לה׳ בשנת היובל ישוב השדה וגו׳. ואנן איירינן בגאלה אחר. וא״נ לא נגאלה כלל [*ועיין לעיל:

כהנים ולוים מקדישים לעולם. כתב הר״ב אבל ישראל כו׳ כדלעיל במשנה א׳]:

ח **בזמן שאינה יובל**. ובמשנה שבגמ׳. שאין היובל. ובל׳ הר״ב נמצאו גם שניהם. והרמב״ם כתב עוד נוסחא דגרס בהדיא בשעה שאין היובל נוהג וכתב הר״ב כגון לאחר שגלו שבט ראובן וגד כו׳ וכתבו התוס׳ דניחא השתא דמיירי בזמן הבית דאיכא רווחא להקדש דאי שלא בזמן הבית מחללו אם [ירצה] אפילו לכתחילה על שוה פרוטה לפי שאין בו ריות להקדש דלאיבוד אזיל כדאיתא לקמן בס״פ ההוא דאחרים לנכסיה אתא לקמיה דרב יהודה א״ל שקול ד׳ זוזי אחולי עלייהו ושדינהו בנהרא ולשתרי לך. ע״כ. ולקמן במשנה ו׳ פי׳ הר״ב דד׳ זוזי דוקא. ולא ש״פ והכי איתא בגמ׳. ולפיכך מ״ש התוס׳ שוה פרוטה לאו דוקא. ועיין בתוס׳ דיומא פ״ה דף נ״ה ע״ב. וז״ל הרמב״ם בסוף ה׳ ערכין מותר לפדות ההקדשות בזמן הזה לכתחלה ואפילו בפרוטה וכו׳. וחכמים דנו שיפדה בד׳ זוזים או קרוב לזה כדי לפרסם הדבר. [*וכך הם דברי הר״ב במשנה ו׳]:

שהבעלים נותנים חומש. כתב הר״ב ומפני ג׳ דברים אומרים לבעלים פתח אתה ראשון וכו׳. ובמתני׳ חדא ועוד קאמר. גמ׳:

חומש. פי׳ הר״ב רביע יותר וכן כל חומש כו׳. ויסף חמישיתו עליו שיהא הוא וחומשו חמשה דברי ר׳ יאשיה גמרא פ״ד דב״מ דף נ״ד:

לא אמר זה אלא בכביצה. פירש הר״ב ופלוגתא דת״ק ור״י דרבנן סברי אין פודין הקדש בפחות מד׳ פרוטות כו׳. דליכא למימר דסברי אין פודין בשוה כסף. דהא קי״ל דשוה כסף ככסף [דאמרינן בב״ק ישיב לרבות שוה כסף. ואפילו סובין] גמ׳:

נמצא מפסיד איסר כו׳. סתמא כרבנן. גמרא.

ממשכנין מנכסיו כו׳. אע״פ שלא היה כאן אלא דבור. וכבר כתבתי הטעם במשנה ו׳ פ״ק דקדושין:

עד עשר. כתב הר״ב וה״מ כו׳. ואמר השני בכ׳ ואמר הג׳ בכ״ד כו׳. והכי אסברה לה הרמב״ם בפ״ח מה״ע. וטעמא נראה דאשמועינן אע״ג דהשני נותן פחות ממה שמפסיד ההקדש בחזרתו והשלישי נותן יותר:

הבעלים קודמים מפני שהם מוסיפין חומש. ועיין בספ״ק דבכורות:

הבעלים נותנים כו׳. ובמעשר שני לא עבדינן הכי כדתנן שם בפ״ד משנה ג׳. ושם מפורש טעמא דבגמ׳ דידן ודבירושלמי:

בחמשה ועשרים. וכך העתיק הר״ב תרי זימני וקשיא מה נשתנה מספר זה מכל המספרים שהמספר הרב מוקדם. וכן נמצא בכתוב ארבעים ושתים עיר ארבעים ושמנה עיר בפ׳ מסעי אע״פ שמספרים אחרים שבכתוב האחדים מוקדמים ובס״א בעשרים וחמשה וכן העתיק רש״י וגם הרמב״ם בפ׳ א׳ מה״ע:

הבעלים קודמין. פירש הר״ב על כרחייהו ואם רצו אמעיקרא קאי. גמ׳.

מחרים אדם כו׳. כתב הר״ב ונותנן לכהן כחכמים דמתני׳ ו׳. וע״ש. א״נ דהכא הך קרא מכל אשר לו דילפינן מיניה כדלקמן בחרמי הכהנים הוא דכתיב כמ״ש שם בשם התוס׳:

אינם מוחרמין. לשון הר״ב דאמר קרא מכל אשר לו מאדם ומשדה אחוזתו כו׳. ואע״ג דבקרא כתיב נמי בהמה השמיטו הר״ב. משום דלא צריכי. אלא למעוטי הני דבמתני׳ דלקמן. אבל הני תלתא צריכי. דאי כתב רחמנא מכל אשר לו ה״א כל דאית ליה לא לחרים אבל מין אחד לחרמיה כוליה. כתב רחמנא מאדם ולא כל אדם. ואי כתב רחמנא מאדם דלא סגי ליה בלא עבודה. אבל שדה סגיא ליה בדיסתורין [שיהא אריס לאחרים ויקבל שדות למחצה ושליש ולרביע] ואי אשמועינן הני תרתי משום דהכא חיותא והכא חיותא. אבל מטלטלין לחרמינהו כולהו. צריכי. גמ׳. ובברייתא יכול אם החרים יהו מוחרמים. ת״ל אך. פירש״י אכים ורקים מיעוטי. ומ״ש הר״ב ואין הלכה כראב״ע אלא לכתחילה לא יחרים. נראה להגיה ולמחוק בן עזריה. דהא ר״א מרא דשמעתא הוא. ואע״ג דלקמן אפרש דאיכא בינייהו דר״א וראב״ע לאו בענין חרמים הוא. ועוד דהר״ב לא הזכיר זה. א״נ יש להגיה ואין הלכה כן בדיעבד. אלא לכתחלה כו׳. וא״ת ומי חולק עליו. דאין הלכה כן. כבר כ׳ הכ״מ בפ״ו מהל׳ ערכין מדקאמר דברי ר״א אע״ג דראב״ע משמע דסבר כוותיה. [מ״מ] משמע דרבנן פליגי עליה. וכן מפורש בתוספתא. ע״כ:

אמר ראב״ע מה אם לגבוה כו׳. בגמ׳ מפרש דאיכא בינייהו דר׳ אילא דאמר רבי אילא באושא התקיע המבזבז [לעניים] אל יבזבז יותר מחומש. פירש״י דגמרינן מיעקב. דכתיב ביה תרין עשורין ראב״ע אית ליה דר׳ אילא. דהא אתא לאשמועינן שיהא אדם חס על נכסיו. ר״א לית ליה דר׳ אילא דאי בזבז טובא לא אכפת לן. אלא שישייר לעצמו קצת דומיא דחרם. ע״כ. והרמב״ם בסוף ה״ע פסק כדברי ראב״ע:

מה אם לגבוה. וא״ת והא האי קרא בחרם הניתן לכהנים כתיב. דהא בסיפיה דקרא כתיב לא ימכר ולא יגאל. ואילו בחרמי בדק הבית יש להם פדיון

כהקדש והיכי קאמר במתני׳ ומה אם לגבוה כו׳ והא לאו לגבוה הוא כי אם לכהנים. וי״ל דאפילו בחרמים הנתנין לכהנים יש בהם קדושת הגוף כדתניא לקמן בפרקין [ד׳ כ״ע] חרמים כל זמן שהוא בבית הבעלים הרי הן כהקדש לכל דבריהם. נתנם לכהן הרי הן כחולין. אלמא אית בהו קדושת הגוף. תוספת:

אינן מוחרמים. שאין אדם מחרים דבר שאינו שלו. דבהמה כתיב. ולא איצטריך אלא לומר מה בהמה יש לו רשות למוכרה [לעולם] אף כל שיש לו רשות למוכרה. גמ׳:

רבי אומר נראין דברי ר״י כו׳. [כתב הר״ב] ה״ק נראין דר״י לר״ש. דהא אחוזת עולם כתיב. גמ׳. ומ״ש הר״ב מדנחית ר׳ לפרושי מלתיה דר״ש כו׳. ש״מ דהלכה כר״ש. ואיכא למדחי דר׳ להכי נחית לפרושי מלתיה דר״ש. דלא תקשה עליה. הא אחוזת עולם כתיב. וכן הרמב״ם בחבורו פ״ו מהלכות ערכין העתיק דברי ר׳ יהודה והכי קי״ל בעלמא. ר״י ור״ש הלכה כר״י כדאיתא בערובין פ״ד דף מ״ו. ולשון הרמב״ם בפירושו ור׳ לא ביאר דעתו במאמר הזה ולפיכך אין הלכה כר״י. ע״כ. ובנא״י שבידי נמחק. אין. וכך נראה דמה טעם אין הלכה כר״י. משום דר׳ לא ביאר דעתו. אלא ודאי הלכה כר״י קאמר וה״ק ורבי שאמר נראין כו׳. לא ביאר שדעתו כר״ש. ולפיכך הלכה כר״י כדקי״ל ר״י ור״ש הלכה כר״י:

רבי יהודה בן בתירא אומר סתם חרמים לבדק הבית. ואל יעלה על דעתך שיש הפרש בין אמרם קדשי בדק הבית. ובין אמרם חרמי בדק הבית. לפי שהשמות משונים והענין א׳. ואמרו ל״ש דאפיק להו [בלשון קדש ול״ש דאפיק להו בלשון חרם] הרמב״ם בפי׳ משנה ג׳ פ׳ בתרא דתמורה:

וחכ״א סתם חרמים לכהנים. כתב הר״ב והלכה כחכמים. וכ״כ הרמב״ם. ובכ״מ רפ״ז מה״ע הניח בצ״ע דבגמ׳ משמע דהלכה כר״י בן בתירא:

שנאמר כשדה החרם וגו׳. וריב״ב מאי עביד ליה מבעי ליה לכהן שהקדיש [שדה] חרמו [שלא יאמר הואיל ויוצא לכהנים וכו׳ כדתנן] (דתנן) במ״ג פ׳ דלעיל וכמ״ש שם. ואידך מחרם החרם. ואידך חרם החרם לא משמע ליה. ור״י בן בתירא דחל על ק״ק ועל קדשים קלים מנא ליה. ס״ל כר׳ ישמעאל דמתניתין דלקמן. גמ׳. ומ״ש הר״ב והמקדיש לב״ה בזמן הזה פודה אותן כו׳. ומשליך המעות בנהר. כדאיתא בגמ׳ [דף כ״ע] וכתבתי בריש פרקין. ומ״ש ארבעה זוזי. עיין ג״כ שם ועוד בפ״ו משנה ב׳:

אם נדר נותן את הדמים. דהוא עצמו אינו משתנה להקדש אחר ועיין רפ״ו דתמורה:

הבכור בין תמים בין בעל מום כו׳. עמ״ש בסוף שקלים:

מקדישו הקדש עילוי. לשון הר״ב להעלות בדמים שיתן טובת הנאתו כמה אדם רוצה ליתן בו להעלותו עולה. ולא דק. דה״ל לפרש כמה אדם רוצה ליתן בו. כדי לתתו לבן בתו כהן כדפירש לעיל:

ט **בשעת היובל**. פירש הר״ב. בשעה שהיובל נוהג. אבל בשנת היובל עצמה. אינו רשאי למכור. ק״ו. ומה מכורה כבר. יוצאה. שאינה מכורה אינו דין שלא תימכר. גמ׳:

היתה שנת שדפון וירקון. בפרק המקבל (בבא מציעא דף ק״ו) מפרש שהשדפון וירקון. הוה נמי כמו כן בכל העולם דאי השדפון בבאגא בהכי לא תנן)א) דעולה לו מן המנין דיקא נמי דקתני דומיא דשביעית שאסור לזרוע בו)ב) (בכל העולם). תוס׳. ועמ״ש שם במ״ו:

רבי אלעזר אומר כו׳. הרי זה אוכל ממנה שלש תבואות. מפיק ליה בברייתא בגמ׳ מדכתיב במספר שני תבואות ימכר לך פעמים שאדם אוכל שלש תבואות בשתי שנים. ופירש״י מספר שני תבואות. משמע כל תבואות שבשתי שנים מדה״ל למכתב מספר שנים. או מספר תבואות. דהוי משמע שתי תבואות. ע״כ. ומ״ש הר״ב ר״א לא פליג אתנא קמא וכ״כ הרמב״ם. ואע״ג דתנן רא״א בלישנא דפלוגתא. כבר נמצאו הרבה כיוצא בזה וכתבתים בפרק בתרא דבכורים:

שנאמר לאיש. לאיש אשר בתוכה. דה״מ למכתב לאשר מכר לו. [לאיש ל״ל] אלא לאיש כלומר האדון בעל השדה [*שהוא עכשיו בתוכה]. כדאיתא ביומא פ״א משנה ג׳. אישי כ״ג ופי׳ הר״ב אישי אדוני. וכתב הר״ב ומנלן דדרשינן לקולא כו׳. גמרינן גאולה גאולה מע״ע כו׳ והתם מנלן דלהקל דתניא כו׳. ואכתי תקשה בע״ע גופא מנלן דדרשינן לקולא. ומסיק רב נחמן דכתיב אם עוד רבות בשנים וגו׳ מכסף מקנתו. ואם מעט נשאר בשנים וגו׳. וחשב לו כפי שניו. לכתוב רבות שנים מאי בשנים. אלא נתרבה כספו בשנים. מכסף מקנתו. נתמעט כספו בשנים כפי שניו. וא״ר יוסף דרשינהו רב נחמן להני קראי כסיני:

לא ימכור ברחוק ויגאול בקרוב. כתב הר״ב דכתיב ומצא משמע שימצא דבר שלא היה מצוי לו כו׳. עמ״ש במשנה ב׳ פ״ב דמכות. וכתבו התוס׳ דה״ה איפכא דלא. אלא אורחא דמלתא נקט ע״כ. והיינו דכתב הרמב״ם בפי״א מהל׳ שמטה. המוכר שדה אחוזה והיו לו שדות אחרות ומכר מאותם השדות

כדי לגאול שדהו שמכר. אין שומעין לו. שנאמר ומצא כו׳:

ובהקדש מותר בכולן. פירש הר״ב המקדיש שדה כו׳ יגאל חציה. עיין ברפ״ז:

יגאל בנו. פשיטא מ״ד [*איש כי ימכור בית מושב והאי לא מכר קמ״ל. והיתה גאולתו מ״מ. גמ׳:

יגאל מיד בנו. פשיטא מ״ד] לקונה אותו אמר רחמנא והא לא קנה. קמ״ל והיתה גאולתו מ״מ. גמ׳:

אינו מונה לו שנה אלא משעה שמכר לו. פי׳ הר״ב שאם מכרה ראובן לשמעון בניסן ושמעון ללוי באייר. כיון שהגיע ניסן הוא נחלט לשני דמה מכר ראשון לשני כל זכות שתבא לידו. כר׳ יוחנן בגמ׳:

היה חלוט לו. תרגום לצמיתות לחלוטין. והוא דומה לעברי לפי שהוא לשון עברי. ג״כ. ויחלטו הממנו (מלכים א׳ כ׳ ל״ג) ענינו [קבלו] הענין ושמו אותו דין פסוק [וחתוך]. הרמב״ם:

שנאמר לצמיתות. גמרא מאי טעמא צמית צמיתות:

התקין הלל הזקן כו׳. דהפקר ב״ד הפקר עיין בגיטין פ״ד דף ל״ו:

חולש. ל׳ הר״ב כמו חולש על גוים וכדגרסינן [במ״ב פכ״ג דשבת וע״ש] מטילין חלשים על הקדשים. רש״י:

כל שהוא לפנים מן החומה. פי׳ הר״ב כגון בתי בדים כו׳ עמ״ש ספ״ג דמעשרות:

רבי יהודה אומר אינו כבתי ערי חומה רש״א כותל כו׳ גמ׳. אמר רבי יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו ותורידם בחבל בעד החלון כי ביתה בקיר החומה ובחומה היא יושבת (יהושע ב׳:ט״ו) [ר״מ סבר כפשטיה דקרא]. פירש״י כפשטיה דקרא דחזינן דביתה בתוך החומה וקאמר בחומה היא יושבת כלומר בעיר חומה היא יושבת ע״כ. ור״י סבר בחומה היא יושבת. ולא בעיר חומה.

שגגותיה חומתה. וכן העתיק הרמב״ם בפי״ב מה׳ שמטה וגם בתוספתא בתי חצרים אע״פ שיש להם חומה גג וכו׳. וצ״ע שכותלי בתים חומתה ה״ל למתני:

ושאינה מוקפת חומה כו׳. כתב הר״ב דלוא חומה כתיב מלא בוי״ו ואל״ף. וכן פירש״י. וכתבו התוס׳. שאינו כן בחומשין מדויקות. כתיב בוי״ו. ולא קרי באל״ף. ע״כ ובחומשין מדויקים שלנו איפכא כתיב באל״ף וקרי לו בוי״ו. וכן נמסר במסורה:

מימות יהושע בן נון. בת״כ איש כי ימכור בית מושב עיר חומה יכול הקיפוה חומה מכאן ולהבא ת״ל בית מושב עיר חומה שמוקפת חומה מימות יהושע בן נון:

שלש חצרות. או יתר. של ב׳ ב׳ בתים. או יתר. הרמב״ם פי״ב מה״ש:

כגון קצרה וכו׳. תניא *) ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי למה מנו חכמים את אלו שכשעלו בני הגולה מצאו אלו וקדשום אבל ראשונות בטלו משבטלה קדושת הארץ קסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לע״ל. גמ׳. וז״ל הרמב״ם בנא״י וזה היה בבית ראשון אבל אח״כ בטלה קדושה ראשונה. ולזה אין סומכין בבית שני אלא כשהיה מוקף כשעלה עזרא וכיוצא בזה כתב בחבורו פי״ב מה״ש:

וירושלים. כתב הר״ב קי״ל דאין בית חלוט בירושלים. משום דכתיב (ויקרא כ״ה) לקונה אותו לדורותיו וקסבר לא נתחלקה ירושלים לשבטים. ומאן קא מקני ליה. רש״י. ועמ״ש במ״ד פי״ב דנגעים:

[*בתי החצרים. פי׳ הר״ב שאין להם לעיירות חומה. וכ״ה בפירש״י אבל נ״ל שהוא ט״ס. וצ״ל שאין להם חומה כעיירות]:

ויוצאים ביובל. בהדיא כתיב וביובל יצא. ובגמרא מצריך ליה. דהא לגופיה לא אצטריך דמהיכי תיתי דלא יצאו ביובל. הלא הוקשו לשדה אחוזה. לא נצרכה אלא למקדיש וגאלו אחד מיד הקדש. הגיע יובל ולא נגאל חוזר. לבעלים ביובל:

שתי חצרות של שני שני בתים. פי׳ הר״ב אע״פ שהיא מוקפת חומה. דת״ר ממשמע שנאמר בתי החצרים איני יודע שאין להם חומה מת״ל אשר אין להם חומה. אע״פ שיש להם חומה כמו שאין להם חומה וכמה בתים שנים חצרות שנים שתי תצרות של ב׳ [ב׳] בתים. ואימא בית וחצר. א״כ לכתוב רחמנא חצרים. וכ״ת אי כתב רחמנא חצרים. חצר בלא בית משמע. ההוא קרפף אקרי. גמ׳:

אין עושין שדה מגרש כו׳. [*כתב הר״ב. דכתיב ושדה מגרש כו׳. נראה מהא דמפרש לדברי ת״ק דאיירי בלוים שסובר דר״א לפרושי אתא ולא לאפלוגי וכן מוכח עוד מדלא כתב הלכתא כמאן. ויש מקום לסברתו מדקתני אר״א ולא רא״א. אבל הרמב״ם בפירושו כתב. שאין הלכה כר״א. וגם בחבורו סוף הלכות שמטה פסק דדין ערי ישראל כדין ערי הלוים לענין הזה. וכן רש״י מפרש. לדברי הת״ק לענין ערי ישראל. וז״ל אין עושין שדה מגרש משום ישוב א״י והיינו חורבן שממעט את הזריעה. ולא מגרש שדה שמחריב את נוי העיר. מגרש אין עושין עיר. שיעשו בו בתים. שאין עיר נאה בלא מגרש.

וכ״ש שאין עושין עיר מגרש שאין מחריבין את ישוב העיר. עכ״ל. ולענין דלא תנן רא״א מצינו כן במסכת סוטה סוף פ״ח] ועמ״ש במשנה ז׳ ח׳ בפ״ב דב״ב:

מגרש. פי׳ הר״ב מקום פנוי כו׳. כדתנן במשנה ג׳ פ״ה דסוטה. וע״ש:

עושין שדה מגרש. דכשיש נוי לעיר הרבה קופצים לדור בתוכה ומתישבת:

הכהנים והלוים מוכרים לעולם. לשון הר״ב אפילו סמוך ליובל. וכן ל׳ הרמב״ם בפירושו גם בחבורו סוף הלכות שמטה. וכתב הכ״מ דכלומר אבל לא בשנת היובל עצמה וכדכתב רש״י. דהא איכא ק״ו ומה מכורה כבר יוצאה עכשיו שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר. עכ״ד:

[*תהיה ללוים. וכהנים נמי בני לוי הם. וכמ״ש (יחזקאל מ״ד:ט״ו) והכהנים הלוים בני צדוק וגו׳]:

סליקא לה מסכת ערכין

פרק א

א הכל מעריכין. בנזיר ובנדרים הזכיר כנויים ושמא בערכין לא היו כינויים. והתוס׳ מתרצים בענין אחר אליבא טעמא דכינויי נדרים ונזיר שלא [להזכיר שם שמים שלא] הזכירו הר״ב שם:

הכל. כתב הר״ב לאתויי בן י״ג שנים ויום אחד וכן הוא בפרש״י ונראה שצ״ל בן י״ב ויום אחד. וכן הוא בתוס׳. וכדתנן במ״ו פ״ה דנדה. והתם בגמ׳ דרשינן לה במופלא הסמוך לאיש. וה״נ כתב הר״ב ברפ״י דנדרים ובפ״ק דתרומות מ״ב דבן י״ב שנה ויום אחד נדריו נבדקין. ומ״ש עוד הר״ב והכל דקאי נמי על נערכין לאתויי מנוול ומוכה שחין כו׳. דסד״א כו׳ כל שישנו בדמים ישנו בערכין [כלומר כל אדם שישנו בדמים. תוס׳] קמ״ל נפשות כל דהו גמ׳. ומ״ש הר״ב והכל דקאי על נודרים כו׳. לאתויי פחות מבן חודש ותני והדר מפרש גמ׳. וכתב רש״י דההי״נ דמצי למנקט טומטום ואנדרוגינוס חש״ו ונכרי אלא חד מתרתי תלת נקט. ל״א להכי נקט האי משום דפליגי רבנן ור״מ בהאי פירקא [בגמ׳] המעריך פחות מבן חדש רמ״א נותן דמיו אדם יודע שאין ערך לפחות מבן חדש וגמר ואמר לשם דמים וחכ״א לא אמר כלום ולהכי סתמה ברישא לאשמעינן ממשנה יתירה דאפי׳ לרבנן היכא דאמר דמיו עלי יש לו דמים ונותן דמיו. מפי מורינו. ע״כ:

מעריכין ונערכין נודרין ונידרין. והערכין כולן והדמים הכל סתמן לבדק הבית ויפלו הכל ללשכה שהיתה במקדש מוכנת לקדשי בדק הבית. הרמב״ם פ״א מה״ע:

כהנים ולוים. כתב הר״ב כהנים אצטריכא ליה לאשמעינן דנערכין דסד״א הואיל דכתיב והעמידו כו׳ קרא במעריך כתיב ולפיכך היה נ״ל להגיה לאשמעינן דמעריכין אלא דבתתני׳ דתנן הגוסס לא נערך ילפינן לה מוהעמידו כדפי׳ הר״ב שם לכך י״ל דנקט לישנא דמתני׳ דלקמן:

נשים ועבדים. כתב הר״ב והאשה משלמת כשתתאלמן כו׳ והעבד כשישתחרר. וכ״כ רש״י ומסיימי התוס׳ א״נ כגון שנתנו להם ע״מ שאין לרב או לבעל רשות בהן. ועמ״ש במ״ח פ׳ בתרא דנדרים:

ועבדים. אע״ג דגבי מצות יש לו דין אשה. לפי ערך זכר הוא נערך דלא אשתמיט תנא דלימא אם היה נערך כאשה. תוס׳:

אבל לא נערכין. כתב הר״ב זכר ונקבה אמורים בפרשת ערכין עד שיהא זכר ודאי כו׳ עמ״ש בכיוצא בזה בריש פ״ב דזבים:

ב הנכרי רמ״א נערך אבל לא מעריך. כתב הר״ב תרי קראי כתיבי כו׳ איש כי יפליא ריבה כל איש כו׳. שכן מצינו שריבה הכתוב בנערכין. ואע״ג דאיש במעריך כתיב אם אינו ענין למעריך תנהו ענין לנערך. תוס׳:

רבי יהודה אומר מעריך. כתב הר״ב והלכה כר״י וכן כתב בפי׳ הרמב״ם. ותמיהני דבמ״ה פ״ק דשקלים. תנן סתמא ואין מקבלין מנכרי לבדק הבית. שכן מפורש ע״י עזרא [ד׳] לא לכם ולנו לבנות את בית ה׳ אלהינו. ובגמרא דהכא. אמרינן דהלכתא דר״מ מסתברא. דכתיב לא לכם ולנו. ור״י מאי עביד ליה בהאי קרא דלא לכם ולנו ומסקינן משום רפיון ידים הוא [שלא היו מתכוונים לטובה. אלא שיסמכו גם עליהם ויאחרו הבנין] דכתיב (שם) ויהי עם הארץ מרפין [צ״ל מרפים] ידי עם יהודה ומבהלים אותם לבנות. ובנא״י שבפירוש הרמב״ם מצאתי שכתב והלכה כר״מ. וכ״כ בחבורו פ״ה [צ״ל פ״א] מהל׳ ערכין [ה״ו]. והראב״ד השיגו דהא קי״ל ר״מ ור״י. הלכה כר״י. כלומר ומשום דאמרי׳ דהלכתא [דר״מ] מסתברא. לא דחינן לכללא. והכ״מ הליץ בעד הרמב״ם. מדאמר רבא הלכתא דר״מ מסתברא כו׳. אהא סמכינן ולא אכללא דאין למדין מן הכללות בכה״ג. ולי נראה דמשום ההוא סתמא דשקלים פסקינן כר״מ. ועיין עוד לקמן:

זה וזה מודים שנודרים ונידרים. כתבו התוס׳ וצ״ע. כיון דלר״מ אין נכרים מתנדבים לבדק הבית. היכי תנן זה וזה מודים שנודרים. הא נכרים לא נדרי לבדק הבית לר״מ. ודוחק לפרש דנודרים קאמר למזבח [וכדאשכחן במ״ה פ״ד דזבחים] דלכאורה מתניתין דומיא דערכין דמיירי לבדק הבית. ושמא

הדר ביה רבא מהא דאמר דהלכתא כר״מ מקרא דלא לכם ולנו. ע״כ. אבל הרמב״ם בנא״י שבפירושו וכן בחבורו כתב וז״ל נכרי שיאמר דמי עלי או דמי פלוני עלי נותן כפי נדרו ואינו נופל ללשכה שאין מקבלין מן הנכרי נדבה או נדר לחזק את בדק הבית או בדק ירושלים. שנאמר לא לכם ולנו לבנות בית וגו׳. ונאמר (נחמיה ב׳:כ׳) ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלים. ומה יעשה בהן יבדוק הנכרי על דעת מי נדר אם נדר על דעת ישראל יוציאוהו ב״ד במה שיראה להן. חוץ מבדק הבית ובדק ירושלים. ואם אמר לשמים נדרתי יגנזו. ע״כ:

ג **הגוסס**. ידוע והוא שקול גרונו נשמע בשעת המיתה. הרמב״ם. ונ״ל שהוא מלשון מגיסה בקדירה דסוף פ״ה דמכשירין שהליחה מתהפך בגרונו. כמו המגיס בקדירה שמהפך מה שבקדירה. וראיתי נדפס בגליון הש״ע ח״מ סי׳ רי״א גוסס פי׳ המעלה ליחה בגרונו מפני צרות החזה שזה יקרה סמוך למיתה ע״כ:

ולא נערך. לשון הר״ב דכתיב והעמידו והעריכו והאי לאו בר העמדה והערכה הוא. ומשום דליתא בדמים ליכא למעוטי דהא אתרבו לעיל מנוול ומוכה שחין. תוס׳. וא״ת אי מוהעמידו למעוט אפי׳ חגר. כדאשכחן בספ״ד דסוטה [בפי׳ הר״ב] חגרת אינה שותה שנאמר (במדבר ה׳:י״ח) והעמיד אותה הכהן ואמאי לא ממעט אלא גוסס. וי״ל מדרבי רחמנא בן חדש לערכין ש״מ דאהעמדה ממש לא קפיד רחמנא. תוס׳ שם דף כ״ז. ולעיל בפרקין דף ד׳ כתבו וצ״ע דפשטיה דקרא גבו נודר. דכתיב בההוא קרא (ויקרא כ״ז:ח׳) ע״פ אשר תשיג יד הנודר יעריכנו. וגוסס הוא נודר ומעריך. כדתנן במסכת שמחות. [*ומתניתין נמי הכי משמע מדלא תנן אלא לא נידר ולא נערך] ומנלן לומר מוהעמיד (בההוא קרא על פי) דכתיב גבי מעריך. לומר שלא יהא נערך. ע״כ. והרמב״ם לא כתב בחבורו דגוסס נודר ומעריך. וגם במסכת שמחות. לא ראיתי כן. אלא שמתחלת הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר. לעולם זוקק ליבם ופוטר וכו׳. ואולי דדיוקא דלעולם לאתויי נודר ומעריך:

והיוצא ליהרג. כתב הר״ב שנגמר דינו בב״ד של ישראל. וכה״ג בפ״ג דגיטין דף כ״ט שמע מב״ד של ישראל שהיו אומרים איש פלוני מת איש פלוני נהרג ישיאו את אשתו. וכתבו התוס׳. אע״ג דאמר בסנהדרין [במשנה דרפ״ו] שהיה אחד רוכב על סוס וסודרין בידו מצאו לו זכות היה הלה מניף בסודרין. מ״מ לא שכיח ע״כ. ומ״ש הר״ב. אבל יצא ליהרג ע״פ מלכות כו׳. דהיוצא ליהרג ע״פ ב״ד הוא ענין שאינו תלוי ברצונינו. אלא התורה ממיתה אותו. אבל אם יוצא ליהרג במצות המלך מעריך ונערך לד״ה שלפעמים חוזר המלך מדבורו. הרמב״ם:

ולא נערך. פירש הר״ב דכתיב כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מי שהוא ראוי ליחרם וליהרג אינו בכלל פדיון. רש״י:

[*רבי חנינא בן עקביא אומר נערך. וכתב הר״ב דמוקי האי קרא דכל יחרם כו׳ לדרשא אחריתי. לכדתניא ר״י בנו של ר״י בן ברוקה אומר. לפי שמצינו למומתים בידי שמים שנותנים ממון ומתכפר להם. שנאמר (שמות כ״א:ל׳) אם כופר יושת עליו. יכול אף בידי אדם כן. ת״ל (ויקרא כ״ז) כל חרם לא יפדה. אין לי אלא מיתות חמורות וכו׳. ת״ל כל חרם. ולא פירש הר״ב בדר״ת לענין גוסס לפי שהוא מודה בגוסס וכ״כ רש״י ז״ל]:

ר׳ יוסי אומר וכו׳. כתב הר״ב ר״י ות״ק ל״פ בנודר ומעריך ומקדיש כי פליגי באם הזיק כו׳. גמרא. וכתבו התוס׳ ובאם הקדיש ל״פ שמיד שהקדיש חל ההקדש. ולא דמיא למלוה. אבל יש להקשות אמאי ל״פ באם נדר והעריך ושמא בנודר ומעריך יחול מיד. [*ומ״ש הר״ב מלוה הכתובה בתורה כו׳ עיין בזה מ״ש במשנה ג׳ פ״ח דבכורות. ומ״ש אבל לאחר שתקנו כו׳ תמיהני מאי תקנה איכא הא קי״ל לר״מ ור״י במ״ג פ״ח דבכורות דמלוה ע״פ גובה מן היורשים. וא״כ הל״ל אבל האידנא קיומא לן הלכה כו׳. וכ״כ הרמב״ם בפירושו. וכבר ידעת שפסק הלכה כו׳. ואולי שהר״ב יסבור. דהא דאמר רב פפא בס״פ גט פשוט גובה מהיורשים שלא תנעול דלת כו׳ דוקא. ודאמר בפרק קמא דקדושין דף י״ג דטעמא דשיעבודא דאורייתא ההיא לענין קרבן וכתירון שתפסו התוספות (שם ד״ה גובה) לעיקר. והיינו כמתניתין דספ״ב דקנים. ע״ש. ועי״ל דאף לתירוץ קמא דהתוס׳ *)דההוא דפ״ג פליגי אליבא דמ״ד דאורייתא. והרא״ש מסיק דה״ק טעמא דאוקמא אדאורייתא ביורשים. משא״כ בלקוחות שלא תנעול כו׳ אפ״ה [דוקא] בקרקעות שירשו ולא במטלטלין. ועל המטלטלין היא תקנה מהגאונים. כמ״ש הרמב״ם ספי״א מהלכות מלוה והטור ח״מ סי׳ ק״ז והואיל וכן שיש בקצת תקנה נקט הר״ב הכל בלשון תקנה. אלא שזהו דוחק ועיין במ״ב פ״ה]:

ד **ישבה על המשבר כו׳**. פירש״י קודם שנגמר דינה וליתא דאיוצא ליהרג קאי וכל היוצא ליהרג לאחר גמר דין. והיינו טעמא דרישא דאין ממתינין משום עינוי הדין כלל. כדמשמע בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל״ה) דליכא עינוי הדין אלא לאחר גמר דין. מדקאמר היכי ליעבד לדייניה במעלי דשבתא וליגמר דיניה בשבתא ולקטליה [בחד בשבת] נמצא אתה מענה את דינו [וכי] קאמר לגמור דיניה בחד בשבתא קאמר מינשו לטעמייהו. ולעינוי לא חיישינן. תוס׳:

האשה שנהרגה נהנין בשערה. כתב הר״ב לאו שערה ממש קאמר כו׳ שנויי המת אסורים בהנאה. גמ׳. ופירש״י מת אסור בהנאה. דכתיב (במדבר כ׳:א׳) ותמת שם מרים וגמר שם שם מעגלה ערופה ע״כ. וכיון שהמת אסור בהנאה כל נוייו מיתסרין נמי בהנאה. והא דתנן שנהרגה רבותא קמ״ל. דגמר דינה אוסרתה קודם שתמות. אבל הרמב״ם בסוף הלכות אבל. כתב המת אסור בהנאה כולו חוץ משערו משמע מדבריו דשנהרגה דוקא אכן כבר השיגו

הכ״מ. ובב״י טור י״ד סי׳ שמ״ט העתיק זה הלשון ע״ש הסמ״ג והשיגו. ועמ״ש לקמן עוד בהא דנהרגה.

בהמה שנהרגה אסורה בהנאה. כדקי״ל ובעל השור נקי כאדם שאומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו. ואין לו בהן הנייה של כלום. רש״י:

אסורה בהנאה. לשון הר״ב אפי׳ שערה. ותימה מאי אפי׳ דהא באשה נמי שערה מיתסר. אבל הר״ב הטעתו עינו. שראה כך בפירש״י בגמ׳ בסוף הפרק. ולא השגיח שרש״י פי׳ זה על הא דתניא האשה *)שמתה נהנין בשערה. בהמה שנהרגה אסורה בהנאה ומה הפרש בין זה לזה. זו מיתתה אוסרתה. וזו גמר דינה אוסרתה. ולברייתא זו נהנין בשערה היינו שערה ממש. לפי שאין גמר דינה אוסרתה. ואהא פירש רש״י בהמה שנהרגה אסורה בהנאה אפילו שערה. איברא דרב נחמן בר יצחק מפרש למתני׳ נמי כהך ברייתא ודנהנין בשערה שערה ממש. אבל הר״ב לא פי׳ כן אלא כדרבא דמוקים לה בפאה נכרית אבל שערה גופא אסורה. לדידיה ודאי דלא שייך לפרש אפי׳ שערה. ואף הרמב״ם מפרש כדרבא. ולא סיים בבהמה אפילו שערה. ומ״מ אני תמיה שפירש כדרבא ולא כדרב נחמן בר יצחק דהא קשיא ליה לרב נחמן בר יצחק אדרבא והא דומיא דבהמה קתני מה התם גופיה אף ה״נ גופיה. [*והטור י״ד סי׳ שמ״ט כתב כדרב נחמן בר יצחק. דמחלק בין מחיים דהיינו בין גמר דין עד שתהרג דנהנין ולאחר מיתה לא ומתוקמא מתניתין כברייתא דלעיל. אבל כשלמדתי ב״ק כשחברתי מהדורא בתרא על ספרי ספר מעדני מלך דאדכתב הרא״ש שם סימן י״א דפחת נבלה איכא בכופר ושלשים דעבד. העליתי מפירש״י והסוגיא דהכא דלא כהטור. אלא לר״נ בר יצחק בכל אשה שמתה בין מעצמה בין מהריגה שערה מותר בהנאה. וכן ראיתי עוד להרמב״ם בסוף פי״ב מהלכות סנהדרון שסתם וכתב כל אשה שתיהרג מותר ליהנות משערה. ולא חילק בין מחיים לאחר שתמות והוא עקר. ואזדא לה מ״ש הכ״מ על הרמב״ם דאינו יודע מנין לו. ומן התימה לפי דרכו שלא כתב כלום על מ״ש בהלכות סנהדרין סתם מותר ולא פי׳ אי בפאה מאחרת כרבא אי מחיים כר״נ. והארכתי עוד שם בספרי הנזכר. אך עתה מצאתי בתשובת הרשב״א סימן ש״ל שהשיג על הרמב״ם ואמר שמה שסמך על זו הברייתא אינו סמך. דמיירי נמי בגוזזה קודם מיתה. דבגמ׳ סתמא פריך דהא שער מת אסור בהנאה. ורב נחמן בר יצחק אילו אהא פליג הל״ל לא דשער המת מותר. ועיין עוד שם]:

פרק ב

א נתן סלע והעשיר. לשון הר״ב בן כ׳ שערכו נ׳ והיה עני ונתן סלע כו׳. וכן לקמן היו בידיו ה׳ סלעים כתב עני בן כ׳ שהעריך עצמו. וכל זה לשון רש״י וכ״כ בריש פרק ד׳ והכי אשכחן במתני׳ גופה ריש פ״ה דאסברה לה אהעריך עצמו. ולאו דוקא דהוא הדין העריך לאחר אלא חדא מתרתי נקט:

פחות. מסלע והעשיר. לאו דוקא פחות מסלע אלא אפילו נתן כל הערך חוץ מסלע אחד מגלגלין עליו את הכל כ״כ התוס׳. ונראה בעיני דמתני׳ נקטה פחות מסלע משום [*דרבי מאיר דלא משכחת לה לדידיה. אלא בפחות מסלע] והשתא אתי שפיר דתני תו אין בערכין כו׳ למסתם כרבנן דהואיל ונסיב לרישא אליבא דרבי מאיר אטו אי לא הדר וסתים כרבנן. מי לא פסקינן כחכמים:

אין בערכין פחות מסלע כו׳. הא תו למה לי [הא] קמ״ל פחות מסלע הוא דליכא. הא יתר על סלע איכא [אע״ג דליכא חמשים סלעים דאם היו בידו ה׳ סלעים נותן כולם דהיינו יותר על סלע ופחות מחמשים] יתר על חמשים הוא דליכא. הא פחות מחמשים הוא דאיכא [כדאמרן] וסתמא כרבנן. גמ׳.

אין פתח בטועה פחות משבעה. ולא יותר על י״ז. פי׳ הר״ב טועה היום. ואינה יודעת אם בימי נדותה עומדת או באותן י״א יום של ימי זוב וכו׳. כיצד טועה שאמרה יום א׳ טמא ראיתי היום כו׳. פתחה י״ז כו׳. וצריכא ז׳ נקיים וקרבן. פירוש עולה באה על תנאי והחטאת אינה נאכל. כדתנן בקמא מכריתות. ואם אמרה שני ימים ראיתי. נאמר פתחה ג״כ י״ז לפו שאנו אומרים אפשר שאלו הב׳ ימים יום א׳ מהן קודם עת נדתה ויום א׳ מתחלת עת נדתה ונשארו מן התקופה [שיש בין תחלת נדה לתחלת נדה] עד כאן י״ז ימים. וכן אם אמרה ג׳ ימים ראיתי נאמר אפשר ששני ימים מהן קודם עת נדה ויום א׳ מהתחלת ז׳ ימי נדה נשארו מן התקופה י״ז יום הרי היא ג״כ פתחה י״ז אלא שהיא ספק זבה לפי שראתה ג׳ ימים על הסדר. ואינה יודעת עת נדתה. ואפשר שאלו הג׳ ימים בלא עת נדתה הם. ואם אמרה ארבעה ימים ראיתי נאמר בה ג״כ שהיא ספק זבה וקרבנה אינו נאכל. לפי שאפשר שיהיו אלו הארבעה ימים שנים קודם לעת נדתה ושנים מימי נדתה ולא תהא זבה. וכשאע משערין הספק הזה יהיה פתחה ט״ז יום. לפי שאם נאמר ששני ימים מאלו הד׳. מתחלת עת נדתה ישארו [עם] הי״א ימים שהיא תקופה קטנה [ה׳ ימים שהם עם הי״א] ט״ז יום. ואם אמרה ה׳ ימים ראיתי על הדרך הזה בעצמו נאמר ג׳ מאלו הה׳ מתחלת עת נדתה וישארו מן התקופה ט״ו. וכן אמר בברייתא ה׳ ימים ראיתי פתחה ט״ו. והיא ג״כ ספק זבה ולא יסור דבר מהיות כן כל זמן שמוסיף זמן ראיית הדס יום יתסר מזמן הפתח יום והיא בכל זה ספק זבה. עד שתאמר י״א יום ראיתי פתחה ט׳ והיא ג״כ ספק זבה לפי שנאמר [ב׳ ימים] מאלו [הן מסוף] הי״א יום קודם עת נדתה. וז׳ של נדה. וב׳ ימים שארית הי״א שראתה פתחה ט׳. ואם אמרה י״ב ימים ראיתי דם פתחה ח׳. והיא זבה ודאית. לפי שאם תאמר ששני ימים מזמן ראיית הדם קודם עת נדתה. ושבעה של נדה. ושלשה אחר זמן הנדה. הרי היא זבה. לפי שכבר ראתה שלשה ימים רצופין אחר זמן הנדות [ואם נאמר] שאלו הי״ב יום שראתה בכולן הדם. אפשר שיהא מכללם ג׳ ימים קודם עת נדתה. וז׳ של

נדה ושנים אחר הנדה. הרי היא ג״כ: זבה. לפי שכבר קדמה זיבות לנדות. וכן אם ראתה הדם י״ג יום. פתחה ז׳. לפי ההיקש הזה בעצמו ע״מ שיהיו מן הי״ג יום ב׳ ימים קודם הנדה והי״א [שבעה של נדה וד׳ אחר זמן הנדה ויהיו] הנשארים מכל התקופה ז׳ ימים. וזהו ג״כ זבה ודאית. כמו שבארנו במה שלפניה. ולפי ענין זה נכתב בברייתא כפי מה שתיקן הגמ׳. כל הזבות הטועות מביאות קרבן. ואינו נאכל. חוץ מפתח ז׳ ומפתח ת׳ שמביאין קרבן ונאכל. לפי ששתיהן זבות ודאית. כמו שפירשנו. ולפיכך תאכל החטאת. וזה שאמרנו פתחה י״ז או פחות מי״ז. אין הכוונה שתהא כל הזמן הזה אסורה על בעלה אלא הענין שזכרנו שאחר אותו הזמן תקבע לה ווסת לנדתה: והוא הפחות שאפשר כמו שבארנו. ואין הפרש בין מי שראתה דם י״ג ימים והיא טועה כמו שבארע תחלה. ובין מי שראתה דם זמן אחר שאין לה פחות מפתח ז׳. לפי שהיא זבה ודאית. כמו שבארנו וצריכה לספור ז׳ נקיים. ולפיכך נמצא שא״א לה למעט לשום התחלת זמן הנדות אלא אחר ז׳ ימי הספירה. הרמב״ם:

[*אין בנגעים פחות משבוע אחד. כתב הר״ב דיש בנגעי אדם כו׳. עיין בספ״ג דמסכת נגעים]:

ב **ולא נראה יתר על שמנה**. פירש הר״ב שחדשה של לבנה כ״ט יום וחצי ושתי ידות שעה. וע״ג חלקים. שכל חלק א׳ מתתר״ף לשעה. והשתי ידות הם ב׳ שלישים. והכי איתא בברייתא פ״ב דר״ה דף כ״ה. והטעם שעשו חלקי השעה לתתר״ף. כתב הרמב״ם בפ״ו מה׳ קדוש החדש. לפי שענין זה יש בו חצי. והוא תק״מ. ורביע והוא ר״ע. ושמינית והוא קל״ה. ושליש והוא ש״ס. ושתות והיא ק״פ. ותשיעית והוא ק״ך. וחומש והוא ריי״ו. ועשור והוא ק״ח. וחצי עשור והוא נ״ד. ורביע עשור והוא כ״ז. [ע״כ]. ונוכל לשמש בהם בכל אלו המנינים כשנצטרך לכל מנין ומנין מהם. ומ״ש הר״ב לב׳ חדשים נ״ט ימים חדש א׳ מכ״ט וחדש א׳ מל׳ יום לפי שא״א לומר שר״ח יהיה במקצת היום עד שיהיה מקצת היום מחדש שעבר ומקצתו מהבא. שנאמר (במדבר י״א:כ׳) עד חדש ימים מפי השמועה למדו שימים אתה מחשב לחדש. ואין אתה מחשב שעות. הרמב״ם ריש פ״ח מה׳ קידוש החדש. ומ״ש הר״ב מפני יתירות הב׳ ידות כו׳ צריכים פעמים לעשות ח׳ מלאים וד׳ חסרים. פעמים ח׳ חסרים וארבע מלאים. לפי שלא יתקבצו היתירות שיהיו בשיווי משלימים ב׳ מלאים. ולפיכך לשנה הבאה יחסרו:

ולא יתר על י״א. פי׳ הר״ב אם חלו ב׳ י״ט של ר״ה להיות בה׳ כו׳ עיין בפירושו ספי״א דמנחות:

ולא יתר על י״ב. פירש הר״ב אם חלו ב׳ י״ט של ר״ה אחר אותה שבת. ועמ״ש סוף פט״ו דשבת ובמשנה ז׳ פי״א דמנחות:

ג **ולא מוסיפין על ששה**. עמ״ש בשם התוספות והרמב״ם במשנה ה׳:

ובשנים עשר יום בשנה החליל מכה כו׳. שבאלו הימים גומרין את ההלל לפי שחלוקין בקרבנותיהן משא״כ ימי הפסח. ובשבת לא משום דלא אקרי מועד. ור״ח דאקרי מועד כמ״ש במשנה ד׳ פ״ק דשבועות. לא אקדיש בעשיית מלאכה דכתיב (ישעיהו ל׳:כ״ט) השיר יהיה לכם כליל התקדש חג. לילה המקודש לחג טעון שירה ושאין מקודש לחג אין טעון שירה. ר״ה וי״כ דאקרו מועד ואקדוש בעשיית מלאכה. אפשר מלך יושב על כסא הדין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה. וחנוכה שאני דאע״ג דלא הכי ולא הכי. אומרין משום ניסא [אבל אין בו חליל לפי שאין בו קרבן מיוחד ליומו. נ״ל] ופורים איכא דאמרי מכיון שנכנסו לארץ אין אומרין שירה על נס שבח״ל וא״ד כיון שגלו חזרו להתירן וקרייתה [קריית המגילה] זו היא הלילא. וקביעות ההלל כתבתי במשנה ז׳ פ״ה דפסחים. ומ״ש הר״ב דחליל שמכה לפני מזבח על הקרבן דוחה שבת דהא א״א לח׳ ימי החג בלא שבת. ובגמ׳ מפקינן מכמה מקראות דקרבן טעון שירה. וחדא מינייהו ושרת. שכתב הר״ב במשנה דלקמן. ואפי׳ למ״ד אין שירה אלא בפה. והכי משמע הלכתא במתני׳ דלקמן וכן כתבתי להרמב״ם במשנה י״ג פרק בתרא דערובין. אפ״ה דוחה משום דלית בהו אלא משום שבות דאין מטפחין ואין מרקדין דתנן במשנה ב׳ פ״ה דביצה ואין שבות במקדש כמ״ש שם בערובין. והתוס׳ דף י״א כתבו דמתנו׳ דהכא ודלקמן כתנאי. דדהכא כר״י בר יהודה דס״ל עיקר שירה בכלי. ושוב מצאתי בתוס׳ פ׳ החליל (סוכה דף נ״א) שכתבו תימה דמסקי. דעיקר שירה בפה ותנן החליל מכה בח׳ ימי החג וא״א בלא שבת. וי״ל דטעמא משום דאין שבות במקדש. ובירושלמי פריך ומשני ההיא ר׳ יוסי בר יהודה היא דס״ל עיקר שירה בכלי. ע״כ. ולירושלמי יש לומר דשבות זה אסרו אף במקדש כדאשכחן בשאר שבות. כמ״ש בפרק בתרא דערובין משנה י״ב. ומ״ש [הר״ב] דחליל של בית השואבה לא היה דוחה כו׳. טעמא פרישית בריש פרק החליל. ומ״ש דבשאר ימים היו מהללים בצלצל וכנורות. לשון רש״י היו נבלים וצלצל וכנורות. ומ״ש והשיר היה. השיר שהלוים היו אומרים כו׳. דתנן בסוף מסכת תמיד:

אבוב. כתב הר״ב בגמ׳ מוכח דחליל גופיה קרו אבוב. ואמאי קרו ליה חליל דחלי קליה פירש״י מתוק קולו לשמוע:

מחליק. לשון הר״ב חלוק היינו סיום השמעת קול הנעימה. ולשון רש״י חלוק היינו סיום. שמחלק בין נעימה לנעימה.

ד **לוים היו**. פירש הר״ב סבר מעלין מן הדוכן למעשרות. וכ״כ הרמב״ם. ומשמע דלא בעי מיוחסים. משום דלא ס״ל דמעלין [מדוכן] אף ליוחסין. אבל בגמרא [דף י״א] מ״ד לוים היו קסבר מעלין מדוכן בין ליוחסין בין למעשרות. ועמ״ש במשנה ו׳. ומ״ש הר״ב בשיר שבפה. כ״ע מודו דאין אומרים שיר בפה על הקרבן אלא לוים דכתיב גבי לוי ושרת בשם ה׳ כו׳ פשטיה דקרא בכהן מדבר כדמוכחי קראי וכמ״ש רש״י בפי׳ החומש והיינו נמי דפרכינן

בגמ׳ ואימא נשיאות כפים ומשני מדכתיב (דברים י׳:ח׳) לשרתו ולברך בשמו מכלל דברכת כהנים לאו שירות הוא [*ופי׳ דוכן כתבו הר״ב במשנה ו׳:

ומאמאוס. פירש הר״ב שם מקום. וכן פירש״י. ואע״פ שגורס בעי״ן בשאר ספרים הגי׳ כמו שלפנינו וכן נמצא שם מקום במס׳ כריתות פ״ג משנה ז׳ ושם ג״כ חילופי גרסאות ומ״ה לא פי׳ שהוא ג״כ שם משפחה ושתיבת בית משמש גם לאחריה:

משיאין לכהונה. והר״ב העתיק ומשיאין. וכן העתיק רש״י. אבל דקדקתי בכמה נוסחאות. ולא מצאתי כן].

ה **אין פוחתין מששה טלאים המבוקרים**. פירש הר״ב האי תנא סבר דכבשים של תמידים טעונים בקור ממום ד׳ ימים קודם שחיטתן דומיא דפסח מצרים כו׳. את הפסח במועדו וכ״כ הרמב״ם. ותימה דהאי קרא בפרשת בהעלותך בפסח מדבר כתיב. ובמשנה ה׳ פ״ט דפסחים תנן מה בין פסח מצרים לפסח דורות פסח מצרים מקחו מבעשור. ואין נראה שיהא פסח מדבר בכלל פסח מצרים. ובגמ׳. תניא בן בג בג אומר מנין לתמיד שטעון ביקור ד׳ ימים קודם שחיטה ת״ל תשמרו להקריב לי במועדו. ולהלן הוא אומר (שמות י״ב:ו׳) והיה לכם למשמרת עד י״ד יום כו׳ יליף שמירה שמירה. [*ואע״ג דהא דבן בג בג. איתא נמי בפסחים שם דף צ״ו. ומסיים שם רש״י. על הא דבן בג בג דקיימא אתמידין [דלדורות]. דה״ה ודאי לפסח דורות. אכתי קשיא כנפי לאיי היאך למד תמידין מפסח מדבר. שאין נראה שיהיו אלו בכלל פסח דורות ופסח דורות עצמו לא נלמוד אלא מתמידין אמנם התם בפסחים מה שפירש״י כן דפסח דורות ילפינן מתמידין. לא פירש כן אלא לפי המקשן שלא הקשה אלא מתמידין דלא נוכל לומר הזה דממעט ואי לאו דה״ה לפסח דורות. א״כ לא הוה מקשה מידי דהא המיעוט נוקמה לפסח דורות. אבל לפי התרצן למדע לפסח דורות מדכתיב (שם י״ג) ועבדת את העבודה [הזאת] בחדש הזה שיהיו כל העבודות תדש זה כזה. וכמו שהעתקתיו במסכת פסחים שם [ד״ה מקחו] בס״ד. ולפי זה שפסח דורות נלמד מפסוק דועבדת את העבודה הזאת וגו׳. שפיר מלתא ללמוד תמידין מפסח מדבר שהוא בכלל פסח דורות אך קשה דברייתא דבן בג בג לא למדה כן אלא למדה תמידין מפסח מצרים. וכן הוא בסוגיא דהכא ודפסחים שם. אבל מדכתב הרמב״ם בפירושו דמשנתינו אתיא כבן בג בג ומפרש דיליף מבמועדו במועדו. מוכח שכך גרס בברייתא דבן בג בג. ואחריו נמשך הר״ב ז״ל]:

כדי לשבת ולשני י״ט של ר״ה. פירש הר״ב דכי היכי דמקלעי שבת ושני י״ט של ר״ה בהדי הדדי. היה צריך להקדים ולבקר ההוא דשלישי בשבת. עמ״ש ספט״ו דשבת ובמשנה ז׳ פי״א דמנחות:

אין פוחתין משתי חצוצרות. לא אתפרש טעמא ואפשר דותקעתם בחצוצרות תרתי במשמע. א״נ דומיא דשל משה דכתיב (במדבר י׳:ב׳) עשה לך שתי חצוצרות:

ומוסיפין עד לעולם. כתב הר״ב בגמרא מפרש עד ק״ך שנאמר ועמהם הכהנים למאה ועשרים מחצרים בחצוצרות. דכיון דאשכחן בקרא שחפשו אחרי ק״ך כהנים לתקוע בחצוצרות ולא יותר. ש״מ דעד ק״ך. הוי הדור מצוה. וא״צ לחפש יותר אחר כהנים. א״נ [דהא פשיטא] דאין מוסיפין (יותר) [עד עולם]. שאם יוסיפו יותר עירבוב קלא. תוס׳. והרמב״ם כתב במשנה דלקמן. שהחצוצרות אין מוסיפין יותר על ק״ך וזולתן מן החצוצרות שאמרו עד לעולם אין להם קצב:

אין פוחתין מט׳ כנורות. לא אתפרש טעמא. רש״י.

והצלצל. עי׳ בפי׳ הר״ב [*בפ״ז דתמיד משנה ג׳ וכן] ברפ״ה דשקלים [*ומ״ש הר״ב שהן שתי חתיכות שמכין כו׳. כ״כ רש״י. וגם בשרשים להרד״ק ערך צלל ראיתי שכתב כן. וספר נדפס במנטובה נקרא שלטי הגבורים. כתב שם בפ״ו שאין ר״ל ההקשה ההמונית. כשיקישו עמי הארץ חתיכה נחשת על חתיכה כמוה בלי למוד מלאכותי. אבל היא כמו החצוצרות של נחשת הנחלקת לשתים שיתקעו בה בפה. וגם במשמוש ידים בהולכה והובאה מלמעלה למטה ומלמטה למעלה. של חלק האחד ממנה. על האחר. ע״כ. וחצוצרות כזה מפורסמת ונקראת בלשון אשכנז באזרא״ן]:

ו **איין פוחתין מי״ב לוים**. ל׳ הר״ב תשע לט׳ כנורות. ושנים לשני נבלים וא׳ לצלצל. אבל חצוצרות כהנים היו מחצצרים כדמוכח קרא דלעיל. והכי תנן במ״ג פרק בתרא דתמיד. ומיהו קשיא לי למ״ד עיקר שירה בפה והכי קי״ל. כמ״ש לעיל. הני י״ב לוים כנגד מי. ולשון הרמב״ם [בפי׳]. אלו הי״ב לוים כנגד ט׳ כנורים וכו׳. ועוד פירש בדראב״י דאין עולין מן המנין. אותן שאומרים שיר על הכלים ולא בפה. אינן עולין ממנין י״ב לוים. ועמ״ש לקמן בדבור אין עולין כו׳. ובגמ׳ הני כנגד מי אמר רב פפא כנגד ע׳ כנורות כו׳ שנאמר (ד״ה יז׳ כ״ה) הוא ואחיו ובניו י״ב ושם כתוב כל אלה על ידי אביהם בשיר בית ה׳ במצלתים נבלים וכנורות. ויתכן לומר שהיו אומרים בפה ומנגנים ג״כ בכלי שיר. והכי משמע דכתיב בתחלת הפרשה הנבאים בכנורות בנבלים ובמצלתים. ולישנא דנבאים בפה משמע וזו סיוע לר׳ חנינא בן אנטיגנוס דמתני׳ ד׳. ואינך תנאי סברי דאע״פ שכך היה לא לעכב נבחרו הם דוקא.

הדוכן. פירש הר״ב אצטבא כו׳. עיין ספ״ב דמדות:

אלא בשעה שהלוים עומדים בשיר. גמ׳ דאמר קרא (עזרא ג׳:ט׳) ויעמד ישוע ובניו ואחיו קדמיאל ובניו וגו׳. פי׳ התוס׳ דסיפיה דקרא בניהם ואחיהם

הלוים בניהם ל״ל והלא הזכיר [בכל] א׳ בניו אלא ש״מ דלהכי כתביה דהוה מיותר ומשמע קטנים:

אין עולים למנין. פירש הר״ב למנין הלוים הצריכים לדוכן. וכן לשון רש״י ומהכא נמי מוכרח דהא דפי׳ הר״ב לעיל י״ב לוים לכנורות כו׳ דלא פירש כן. אלא כלומר כנגד ולא שהיו מנגנים בכלים ולא בפה דאל״כ מאי קאמר ראב״י שאין עולין למנין. הא ת״ק כבר אמר כן שהקטנים לא היו אומרים בכלי. וא״כ אינם ממנין אלו האומרים בכלי ועיין לעיל כתבתי ל׳ הרמב״ם שמפרש הא דאין עולין בענין אחר:

פרק ג

א **את הנאה שבישראל.** אפי׳ תימא ר״מ דמתני׳ ב׳ פ״ק דאמר הנכרי נערך. והא דאתני שבישראל מלתא אגב אורחיה קמ״ל כדרב יהודה אמר רב דאמר אסור לאדם שיאמר כמה נאה עובד כוכבים זה. ולא קתני הכעור שבעובדי כוכבים דבתרי אומות לא קמיירי וגדולה שבכהנים וקטנה שבישראל דבמשנה ד׳ חד אומה הוא. אלא מקדיש הוא דקדישי כהנים טפי ואב״א איידי דקא בעי למתני סיפא שדה אחוזה דבישראל הוא דמשכחת לה בעובד כוכבים לא משכחת לה דלאו בני אחוזה נינהו. מש״ה קתני לה בישראל גמ׳:

נותן את שוויו. עיין במ״ב פ״ה.

ב **בזרע חומר שעורים כו׳.** ומ״ש הר״ב מגרע סלע ופונדיון לשנה. כמפורש רפ״ז. וכן מפורש שם באיזה זריעה שמשערין:

מה בין שדה אחוזה לשדה מקנה אלא כו׳. עמ״ש בספ״ק דב״ק:

אלא שבשדה אחוזה נותן חומש כו׳. וה״ה דהמ״ל חלוק אחר בין שדה אחוזה לשדה מקנה. שבשדה אחוזה אם הקדישו וגואלו אחר מתחלק לכהנים ביובל. ובשדה מקנה אם הקדישו וגואלו אחר חוזר לבעלים ביובל. ולא נחת לפרושי אלא חלוק דשייך כשהוא עצמו פודהו. תוס׳.

ג **[*ינותן דמי שוויו.** מ״ש הר״ב נותן דמי ניזק. ע׳ במ״ש במ״ב פ״ה בד״ה שאין כו׳]:

חבל בזה ובזה משלם נזק שלם. אפי׳ תימא ר״ע דמתני׳ ח׳ פ״ג דב״ק. דאמר אף תם שחבל באדם משלם במותר נזק שלם. והא דתנן בשור המועד משום המית עבד כו׳ דלא משכחת בתם. גמ׳:

ד **והבשת ופגם.** דא״ק (דברים כ״ב:כ״ט) ונתן האיש השוכב עמה וגו׳ הנאת שכיבה נ׳ מכלל דאיכא מלתא אחריתא ומאי ניהו בשת ופגם. גמ׳:

והפגם. פי׳ הר״ב שמין כו׳ עיין בזה במ״ז פ״ג דכתובות וז״ל רש״י [סד״ה תחת]. פגם היינו נזק ששוה פחות מבתחלה. ע״כ:

הכל לפי המבייש והמתבייש. אבושת קאי ולא קתני בשת ופגם אלא לומר דנ׳ כסף לאו לכולי מלתא נינהו. ומ״ש הר״ב אדם נקלה וכו׳. עיין ג״כ בכתובות שם. וצ״ע דאמאי מפרש דין הבשת ולא דין הפגם:

ה **נמצא האומר בפיו יתר מן העושה מעשה.** גמ׳. ממאי [דמשום לשון הרע בלבד קא יהיב לה] דלמא משום דקא גרים לה קטלא דכתיב (שם) ואם אמת היה הדבר וגו׳ והוציאו את הנערה וגו׳. אמר קרא כי הוציא שם רע. על שם רע שהוציא:

אלא על לשון הרע. והוא מה שנאמר (במדבר י״ג:ל״ב) ויוציאו דבת הארץ. הרמב״ם:

זה עשר פעמים. לשון הר״ב דמשמע על זה נתחתם גז״ד. ולאו משום צרוף דאחריני. רש״י.

פרק ד

א **והשנים בנידר והערכין בנערך.** תימה אמאי לא ערבינהו בהדי הדדי. וליתני השנים והערכים בנערך. ועוד תימה אמאי לא תנא זכר נותן ערך נקבה ולא אצטריך לקמן לומר הנערכין [צ״ל והערכין] בנערך וכו׳. תוס׳. והערך בזמן הערך. פי׳ הר״ב שאם העריך עצמו. עמ״ש ברפ״ב:

ב **אם היה מצורע עני מביא קרבן עני.** גמ׳. ואע״ג דמדירו עשיר. ואם דל הוא אמר רחמנא ולא דל הוא. א״ר יצחק כשהיה מדירו עני. ודלמא עליה דידיה חס רחמנא אמדירו לא דהכתיב הוא אמר רב אדא בר אהבה ואין ידו משגת לרבות את הנודר. אבל מדירו עשיר הכי נמי דמייתי בעשירות א״כ מאי אבל בקרבנות אינו כן [הא בקרבנות נמי אזלת בתר נודר] אאידך מלתא אם היה מצורע עשיר מביא קרבן עשיר. ואע״ג דמדירו עני. דהכתיב הוא [הוא חס רחמנא עליה ולא על מדירו] וכך העתיק הרמב״ם בסוף הלכות מחוסרי כפרה. ופרכינן ולרבי דאמר אף בערכין כן. לא צריך קרא למעוטי דמערכין נפקא לן דמייתי בעשירות. הוא למעוטי מאי. למעוטי מצורע עני ומדירו עשיר. ונ״ל דה״פ. ולר׳ דאמר אף בערכין כן. כלומר השתא דר׳ שאמר אף בערכין כן. ולא דרבנן פליגי אדרבי כדפירש״י ותוס׳ אלא כדכתב הרמב״ם בפירושו שאין מחלוקת בין רבי לחכמים. וכן בחבורו פ״ג

מהלכות ערכין העתיק דברי רבי והראב״ד השיגו דחכמים חולקים. והכ״מ הניחו בצ״ע. ולי נראה שע״פ מה שכתבתי אין כאן השגה. ואומר אני. דאף הראב״ד לא אשתמטתיה הך פירושא. אלא דבסוגיא דלקמן אדרבי יהודה אומר עני והעשיר כו׳ גרסינן. ואלא הוא ל״ל לרבי כדאית ליה ולרבנן כדאית להו. ומהא ודאי משמע דרבנן פליגי אדרבי. ובזה י״ל דהרמב״ם לא גרס לה כלל:

והעשיר. פירש הר״ב קודם נתינה. ונ״ל דר״ל קודם שיערכנו הכהן. דהא קרא דאשר תשיג דילפינן מיניה. יעריכנו כתיב ביה וכן בברייתא לקמן [דף י״ח] גבי דמים דתני שעת נתינה פירש״י היינו שעה שהוא בא לב״ד. ע״כ. ובערכין ביאתו לכהן במקום ביאתו לב״ד בדמים הוא. ועיין בל׳ הר״ב פרק דלקמן מ״ב:

נותן ערך עשיר. שלוקחין ממנו מה שידו משגת וישאר שאר הערך עליו עד שיעשיר וישלים הערך שעליו. הרמב״ם פ״ב מה״ע:

רבי יהודה אומר אפילו עני והעשיר כו׳. כתב הר״ב דכתיב ואם מך הוא מערכך עד שיהא במכותו מתחלתו ועד סופו. כתבו התוס׳ קשיא לרבי מאי דרשי רבנן בהוא דהכא [כלומר דהא לעיל דרשינן הוא דואם דל הוא.] ושמא יש דרשה בשום מקום מהוא דהכא ודרשי ליה ע״כ. ולא ידעתי מאי קשיא להו דהא דרשינן ליה בפ״ו מ״ג. כמ״ש שם הר״ב. ובגמרא. אלא מעתה והוא עד. עד שיהא כשר מתחלתו ועד סופו. והא *)[תנן] [במ״ד פ״ג דסנהדרין]. היה קרוב ונתרחק. הרי זה כשר. ר״י אומר אפילו מתה בתו ויש לו בנים ממנה הרי זה קרוב. ומיהו בשאין בנים לבתו מודה ר״י משום דבראייה והגדה תלה רחמנא. כמ״ש שם. [אלא והוא] מבעי ליה לכדתניא ראה סיעה של בני אדם עומדים ועדיו ביניהן ואמר משביעני עליכם אם יודעים אתם לי עדות שתעידוני יכול יהו חייבין. ת״ל והוא עד והרי לא ייחד עידיו יכול אפי׳ אמר כל מי ת״ל והוא עד. והרי ייחד עידיו:

ג **ספינתו בים**. פירש הר״ב מושכרת לאחרים כו׳. ומשום שכרה לאו עשיר הוא. דאין שכירות משתלמת אלא בסיפה. וילפינן ליה מקרא כדפי׳ הר״ב משנה י״א פ״ט דב״מ. ומ״ש הר״ב. דהאי תנא סבר כמ״ד לקמן. במשנה ג׳ פ״ו. ועיין שם:

ד **נותן כזמן הערך**. פי׳ הר״ב דכתיב כערכך יקום. תמיהה לי דהאי קרא לא בערך נפשות כתיב אלא בערך מקדיש שדה אחוזתו. ובשדה אחוזה אין דין השגת יד. אלא גרעון כסף. כפי השנים שעברו משנת היובל. ונ״ל דלהכי דרשינן לקרא לענין ערך נפשות. משום דכערכך יקום כוליה מיותר הוא. דלא הל״ל אלא אם משנת היובל יקדיש שדהו. והוא מושב לשלמעלה הימנו זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף שזהו אם משנת היובל יקדיש. ואם אחר היובל יקדיש וגו׳. ולמאי אצטריך למכתב כערכך יקום. אלא אם אינו ענין למקדיש שדה אחיזתו דלא אצטריך כלל. תנהו ענין למעריך נפשות:

בין להקל בין להחמיר. כלומר השנים האמורים בענין כולם כלמטה הימנו בין להקל בין להחמיר ששנת חמש ועשרים להקל ושנת ששים להחמיר. אבל לא קאי על הנלמדים בלבד. דבהו אין חלוקת להחמיר:

רבי אליעזר אומר עד שיהיו יתרות על השנים חדש ויום אחד. פירש הר״ב דיליף ג״ש למעלה מבכור כו׳. ונאמר בבכור אדם ופדויו מבן חדש ומעלה. הכי איתא בגמרא. וכתבו התוס׳ וחפשנו אחר מקרא זה. ולא מצאנוהו כי אם ופדויו מבן חדש תפדה [בפ׳ קרח] ושמא דריש הכי מדכתיב פדויו מבן חדש. דמשמע מבן חדש ומעלה. מדלא כתיב בן חדש. ע״כ. והכ״מ בריש ה׳ ערכין. כתב על זה. אבל רש״י נראה דלא הוה גריס ופדויו שכתב וז״ל. ונאמר להלן גבי לוים חדש ומעלה מה להלן חדש ויום אחד כדכתיב מבן חדש ומעלה דכבר נכנס בחדש האחר. אף כאן חדש ויום אחד. עכ״ל. וטעמו מדכתיב בפ׳ במדבר גבי לוים (במדבר ג׳:ט״ו) מבן חדש ומעלה תפקדם. עכ״ל הכ״מ. ומ״ש הר״ב אף כאן עד שיוסיף על ששים חדש ויום אחד. ובגמרא ואימא כי התם מה התם חד יומא אף הכא חד יומא א״כ ג״ש מאי אהני. פירש״י. בלא ג״ש ידענא דחד יומא בעינן דהא ומעלה כתיב. ע״כ. ומשמע ודאי דסברא זו דומעלה חד יומא משמע. היא סברא פשוטה ולכ״ע. דאי אמרת דרבנן לא מודו ליכא למימר ג״ש מאי אהני ליה. אלא ודאי דלכ״ע יום אחד למידין ממשמעותה דומעלה דגבי ששים. ותו למדין כולהו שנים מהדדי בג״ש דשנה שנה. והיינו טעמא דהרמב״ם שפוסק [פ״א מה״ע] כרבנן ומצריך יום א׳. וא״צ לדחוקים שנדחק בהם הכ״מ. להא דמצריך אף לרבנן יום א׳ על שלשים במעריך בן חדש [*ועיין בפ״ה דנדה משנה ד׳]:

פרק ה

א **מרפיקו**. פירש הר״ב קוד״ו בלע״ז כך הוא ברמב״ם ובתוס׳. וכ״ה לשון הר״ב בספ״ק דאהלות. [*ונקרא בלשון אשכנז עלינבוגי״ן. ועיין פרק עשירי דשבת מ״ג]:

ושוקל בשר חמור כו׳. פירש הר״ב שמשקל בשר חמור כמשקל בשר אדם. ואע״פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר. שנאמר (יחזקאל כ״ג) אשר בשר חמורים בשרם. בברייתא בגמ׳. ומ״ש הר״ב ויהא באותו בשר כו׳ כפי מה שיש ביד כו׳ ונותן לתוכה עד שתחזור ותתמלא וכו׳. ושוקל הבשר כו׳ פירוש לפירושו שמתחלה אומדין לקח כשעור היד וכדמהדר ליה ר׳ יהודה לרבי יוסי כמ״ש לקמן וממלאין בו החבית דשמא לא כיוונו האומד ויצטרך להוסיף או

לגרוע. ולפיכך שוקלין אחר כך כשכבר נתמלא החבית ממה שהיה חסר ע״י היד. שעכשיו אנו יודעים שלקחנו השיעור בשוה. וכן פירש הרמב״ם שיטול בשר ועצמות כו׳ ויתן לתוך החבית כו׳. ואח״כ שוקל הבשר ההוא כו׳. ויתכן בעיני שהרמב״ם מפרש ושוקל דמתני׳ מלישנא דשקל קלא פתק ביה [פסחים ס״ב]. שהוא*) ענין נטילה. אבל המשקל ששוקלין לא תנינן לה במתניתין. אלא דממילא הכי עבדינן. אבל התוס׳ [כד״ה ושוקל]. מסקי בשם ר״י דדוקא שוקל מעיקרא ואח״כ מכניס. אבל מכניס מעיקרא לא. לפי שהמים נבלעים בבשר ומכבידים אותה יותר מדאי מיד האדם. שחי נושא עצמו וחייא קליל ממיתא. ודוחק הוא לומר. ששוקלין בשר חמור כנגד היד [ומשערינן] אם הוא נחתך. ששוקל יותר משהיה מחובר לגוף לגמרי. ע״כ. והייני נמי שלוקחין באומד ושוקלין משקלו. ואעפ״כ מכניסין בחבית שמא לא אמדו יפה. ומשום המעט. שצריך להוסיף. או לגרוע. לא יוסיפו או יגרעו בליעת המים. שא״צ אח״כ אלא לשער אותו המעט. או לשקול אותו:

אמר רבי יוסי. וכי היאך אפשר לכוון כו׳. אמר ליה רבי יהודה אומדין א״ל רבי יוסי עד שאומדין ימודו [כלומר יאמדו] את היד. ורבי יהודה כמה דאפשר עבדינן. גמרא:

ב וכסה הוא שוה בלא יד. פירש הר״ב כגון אם מכרו רבו כולו תוץ מידו כו׳. ועיין ברפ״ח דב״ק ובמשנה ג׳ פ״ד דמגילה:

כיצד האומר ערכי עלי כו׳. במאי דמסיים פתח. ועמ״ש בזה בריש מסכת שבת:

יתנו היורשים. כתב הר״ב ודוקא כשעמד בדין קודם שמת. לפי שאינו חייב כו׳ כדכתיב

(ויקרא כ״ז:ח׳) והעמידו לפני הכהן. וכ״כ הרמב״ם [פ״א מה״ע]. וקשה לי דהך קרא לא כתיב. אלא באם מך הוא מערכך. וא״כ כשאינו מך לא בעי העמדה לפני הכהן כלל. ובגמרא. יתנו היורשים ש״מ מלוה ע״פ גובה מן היורשים. שאני הכא דמלוה כתובה בתורה היא. ש״מ מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא הב״ע כשעמד בדין. פירש״י וחייבוהו קודם מותו דה״ל כמלוה בשטר. ע״כ. [עיין בפירש הר״ב בפ״ק משנה ג׳] וכתב הראב״ד ספ״א מהלכות ערכין. עמידה בדין שהוזכרה בגמ׳. לא באו לה מדרך העמדה והערכה האמורה בכאן. שהרי ראוי היה בשעת הנדר להעמדה והערכה. ולמעוטי גוסס ויוצא ליהרג שאינן ראויין בשעת הנדר. והכי איתא בספרא [וכמ״ש הר״ב במ״ג בפ״ק] אבל הוזכרה לחיוב היורשים מפני שהיא מלוה ע״פ. ע״כ. ולא הבנותי דברי הכ״מ. שהליץ בעד הרמב״ם דמדאמתני׳ ד׳ מת הנודר והנידר יתנו היורשים אמרי׳ נמי בגמרא. כשעמד בדין. כמ״ש הר״ב שם. משמע דבלאו הכי קים ליה לגמרא. דאם לא עמד בדין פטורים. ועל כרחך היינו משום דכתיב והעמידו לפני הכהן. ע״כ. ולא אוכל לעמוד על זה דלקמן נמי מוקי לה כשעמד בדין מהאי טעמא גופיה דהכא דלא נשמע מלוה על פה גובה מן היורשים. וכתב עוד הראב״ד והשתא דקי״ל מלוה ע״פ גובה מן היורשין דשעבודא דאורייתא לא אצטרכינן לעמידה בדין לא לעורך ולא לנערך. מי חכם ויבן אלה ע״כ. וזו נ״ל שאינה השגה לדחות האוקימתא לגמרי מהלכה לפי דמאי דקי״ל מלוה על פה גובה מן היורשים. מטעם דשעבודא דאורייתא. כמ״ש הוא [*וכמ״ש לקמן סוף פ״ב ממסכת קנים היינו במקרקעי שירשו. אבל במטלטלי שירשו] אינו אלא מתקנת הגאונים היא. [*וכמ״ש ג״כ לעיל על] לשון הר״ב משנה ג׳ בפ״ק. וכ״כ הרמב״ם בפי״א מהלכות מלוה. ולפיכך לא נדחית לגמרי שעל כזה לא היתה תקנתם. וכבר במלוה עצמה שיבח הרמב״ם מנהג מערב שכותבין מטלטלי בשטר. משום שמא לא ידע הלוה בתקנה כו׳ ועוד כתב שם הכ״מ בשם הריב״ש לחלק לדעת הרמב״ם דבכתובה לא פשטה התקנה אלא במלוה. [*ומ״מ מה] שהעתיק הרמב״ם האוקמתא להלכה וכן הר״ב שלא פירש בה שאינה הלכה [משמע] ואפי׳ האידנא [*צריכים ודאי לומר שלא היתה בידם גירסתנו שבסוגיא. ומש״ה סמכי על והעמידו] אבל קושיא ראשונה במקומה עומדת על הא דפירשו מוהעמידו לפני הכהן:

שאין דמים למתים. [*נ״ל דטעמא לפי שהמת אסור בהנאה כמ״ש בסוף פ״ק. ומש״ה אין אומרים כך בבהמה לקמן במ״ה] והא דתניא בב״ק [דף ד׳] [וכתבו הר״ב במכילתין פ״ג משנה ג׳] ונתן פדיון נפשו דמי ניזק [פירש ששמין אותו לאחר מיתה כמה היה שוה מחיים. תוס׳] התם הוא טעמא משום דמשעתא דאזיק רמי עליה לשלומי כשעת ההיזק והיא שעתא דאזקיה חי הוא. אבל דמי עלי שאיני נידר אלא מה שישומוהו ב״ד והרי לא בא לידי כך שהרי מת לא יתנו היורשים. רש״י:

[*ערך ידי כו׳ לא אמר כלום. דתניא [בפ״ק דף ד׳] בערכך ערך כולו הוא נותן ולא ערך אברים. ומפרשים לה בסוגיא דה״מ למכתב בערך. וכתב בערכך למדרש הכי. ומכאן הקשה הרא״ם ז״ל בפ׳ בחקותי על מ״ש רש״י ז״ל שם על תיבת בערכך שכפל הכפי״ן לא ידעתי מאיזה לשון הוא. ותמה עליו הרא״ם מהברייתא דהכא שדרשה לכפל הכפי״ן. ואני תמיה על הרא״ם. שמן הברייתא אין אנו לומדים אלא על פעם אחת. שנכתב כפל כפי״ן שהוא ללמד ערך כולו כו׳. אבל עש״ה לא ה״ל לכתוב כמה זימני בכפל הכפי״ן. ולכך שפיר אמר רש״י ז״ל שאינו יודע מאיזה לשון הוא שכופל הכפי״ן. ושוב ראיתי שהג״א הקשה קושיא זו על הרא״ם ומסיק דקושית רש״י אינו קושיא שצריך שיאמר בערכך לפי שאין דעות המעריכים שוה לכך נאמר בכל בערכך והוצרך לדחוק בתיבת בערכך האמור בכפי שניו וגם לא פי׳ הברייתא ואין להאריך.

ערך ראשי כו׳. שם. יכול שאני מוציא אף דבר שהנשמה תלויה בו ת״ל נפשות]:

ג **רמי חציי עלי נותן דמי כולו**. פי׳ הר״ב דכתיב נדר בערכך נפשות הקיש נדר לערך מה ערך אמר ערך חציי עלי כו׳ ואיפכא ליכא לאקושי לחייב למעריך אפי׳ אומר ערך ידי עלי דהא [*ממעטינן מדכתיב ערכך. ולא כתיב ערך. כמ״ש לעיל] וכן אין סברא דבכלל ההיקש נדר לערך דלא ליתחייב באומר דמי ידי. דכיון שנדר וחייב עצמו בדמים. והרי היד יש לה דמים. מסתמא לא מיעטיה קרא [*וכן משמע בסוגיא דפ״ק דף ד׳ ע״ב].

זה הכלל. כתב הר״ב לאתויי כו׳ כגון שאמר דמי חצי לבי עלי. וכ״כ הרמב״ם ולא אדע למה שינו מלשון המשנה דלעיל ערך ראשי כו׳ גם הרמב״ם בחבורו לא דקדק בכך:

נותן ערך כולו. וכך העתיק הרמב״ם בפירושו דכמו שזה הכלל לאתויי אומר דמי חצי אבר שהנשמה תלויה בו. ה״נ מייתינן לאומר ערך חצי אבר כו׳. וכ״כ בפירושו כשאומר על האבר ההוא ערך חציו עלי. או דמי חציו עלי וכו׳ אבל הר״ב לא כתב בפירושו אלא אמר דמי חצי כו׳ גירסתו כגי׳ ס״א וכמשנה שבגמרא דגרס נותן דמי כולו ואני תמה שהרמב״ם בחבורו פ״ב השמיט זה הדין באומר חצי אבר כו׳. בין בערך בין בדמים. ואפשר דהדר ביה וסבר דזה הכלל דהכא. לא נשנה לטפויי דינא אלא אשגרת לישן ממתני׳ דלעיל היא. ובגמ׳ אמרו בזה הכלל דלעיל לאתויי מן הארכובה ולמעלה כלומר שאינו יכול לחיות. וכן אמרו ג״כ בזה הכלל דהכא לאתויי מן הארכובה ולמעלה [*וכתבו התוס׳ דנקט להך טרפות טפי משאר טרפיות דאיכא רבותא לאפוקי לר״ש [חולין דף מ״ב] דאמר יכולה היא ליכוות ולחיות]:

ד **מת הנודר והנידר יתנו היורשים**. כתב הר״ב והוא שעמד בדין קודם שמת. פי׳ הנערך עמד בדין קודם שמת. אבל מת הנערך קודם שיעמוד בדין אף על פי שהמעריך קיים הרי זה פטור. שאין ערך למת והנערך צריך עמידה בדין. הרמב״ם ספ״א מהלכות ערכין [*ועיין לעיל. וממ״ש הר״ב וסיפא אצטריך ליה וכן הוא בסוגיא יש לתמוה על שהרמב״ם בסוף פ״א מה״ע לא העתיק לאותה בבא הצריכה. ונ״ל מתוך מה שהרמב״ם בפירושו לא זכר להך צריכותא. ואדרבה כתב כל זה מבואר אחר שעמד בדין. ומת קודם שיפסקו דמי הנידר. כמו שזכרנו פירושו ע״כ. נראה מזה שסובר שאין כאן בבא הצריכה כלל. והקושיא למה נישנית אינה קושיא דבכמה דוכתי רגילין לשנות כל חילוקי הדינין אע״ג דלא צריכי. והלכך בבא דמת הנודר יתנו היורשים. לא הוצרך להעתיקה. דמדיוקא דמת הנידר פטורים היורשים. משמע דאילו לא מת הנידר. אף ע״פ שמת הנודר חייבים היורשים ולא חש לכתבה]:

ה **שור זה עולה ובית זה קרבן**. פי׳ הר״ב לבדק הבית. ותני קדשי מזבח ותני קדשי ב״ה:

דמי שור זה עלי עולה. בגמ׳ לא שנו. אלא דאמר דמי כו׳ אבל אמר שור זה כו׳ אע״ג דאמר עלי [ותנן בריש מסכת קינים איזהו נדר האומר הרי עלי] כיון דאמר זה ומת אינו חייב באחריותו עלי להביאו קאמר. פירש״י עלי להביאו לטרוח עד שיתקרב. אבל כי אמר דמי אם אבד השור הדמים לא אבדו. דהא לא אמר דמים הללו. ולא היו בעין. ע״כ. וכתבו התוס׳. וא״ת א״כ רישא דקתני שור זה עולה מת השור פטור מלשלם. אפילו אמר עלי [וכו׳]. ואור״י דכולהו מתני׳ בין רישא בין סיפא מיירי דאמר דמי וה״פ דמתניתין דמי שור זה עולה דמי בית כו׳ פטור מלשלם. כיון דלא אמר עלי. אבל אמר דמי שור זה עלי עולה דמי בית זה עלי כו׳. ע״כ. נראה מזה דל״ג במשנה בהדיא דמי. דאי גרסי׳ בסיפא. ובריש ל״ג. דוחק לפרש כן. ובמשנה שבגמ׳ ל״ג דמי כלל [*וכן בסוגיא עצמה אמרינן דמוקמינן למתני׳ בדמי. ועוד בתוס׳ בד״ה והא מדסיפא וכו׳:

ונפל הבית כו׳. פירש הר״ב קודם שהחזיק בו גזבר. אסיפא קאי. ובדין ה״ל להקדים הדבור שאחריו מת השור כו׳. שהרי מת השור מוקדם במשנה לנפל הבית אלא שהעתיק תחלה מה שמצא בפירש״י. ועי״ל משום דבמת השור תפס ג״כ הא דתנן חייב לשלם דעלה קאי לפרש. ולא אמרו אין דמים כו׳. וחייב לשלם נשנה אחר נפל הבית לכך איחר וכתב שם מת השור. ועיין עוד בפרק דלקמן במשנה א׳ מה שכתבתי שם בד״ה קנוניא]:

ו **חייבי ערכין ממשכנין**. לשון הרמב״ם פ״ג מהלכות ערכין. חייבי ערכין ודמים כו׳.

ממשכנין אותן. עיין פרק דלקמן משנה ג׳:

חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין. עיין מ״ש ברפ״ג דכריתות. [*ומ״ש הר״ב וחטאת נזיר הואיל וכו׳. ואינה מעכבתו מלשתות יין וכו׳. נ״ל שהר״ב בכונה מכוונת לא קאמר גם כן ומלהטמא למתים. אע״ג שגם בזה אינו מתעכב וכדמסיק. והרמב״ם בפירושו כתב בזה הלשון לפי שאינה מעכבת אותו מלשתות יין ומליטמא למתים. ע״כ. וכן הוא במימרא דרב פפא בסוגיין. אמנם הר״ב יישב בזה לפי דעתי קושיא גדולה. שהרי יש להקשות אמאי לא קאמר נמי ואשם נזיר טמא כשמגלח. שאין אשמו מעכבו מלמנות נזירות טהרה כחכמים דפ״ג דנזיר דף י״ח ופסק כן הרמב״ם בפ״ו מהלכות נזירות. אלא דדוקא מה שאין מעכבו מלשתות יין אתי לשהויי משא״כ אילו לא הותר בשתיית יין. אע״ג שהותר להטמא למתים. לא אתי לשהויי. וה״נ אשם נזיר טמא. מה שאין מעכבו מלמנות. מש״ה לא אמרינן דאתי לשהויי. ואין נראה להר״ב לומר דחטאת דנקט רב פפא לאו דוקא דה״ה האשם דדכוותיה שאינו מעכב. וכן הרמב״ם עצמו בספי״ד מהלכות מעשה הקרבנות. כתב בזה הלשון חוץ מחטאת נזיר. הואיל ואינו מעכבתו מלשתות יין שמא יאחר אותו. ולפיכך ממשכנין אותו. ע״כ]:

אף על פי שאין מתכפר לו עד שיתרצה. שנאמר לרצונו [*ונאמר ג״כ יקריב דמשמע בע״כ. הא כיצד] כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. גמ׳. עיין מ״ש בשם הרמב״ם במשנה ח׳ פ׳ בתרא דגיטין:

[*עד שיאמר. ולא קתני עד שיתן. דייק מיניה רב ששת דלא סגי בנתינה דדלמא מסר מודעה. ובנתינה בעלמא אין זה בטול. הלכך צריך שיאמר]:

פרק ו

א שום. עיין מ״ש במשנה ה׳ פרק י״א דכתובות:

שום היתומים. פירש הר״ב ב״ד היורדין לנכסי יתומים להגבות לב״ח וכו׳ ועל ג׳ דברים בלבד נזקקין כו׳ ומשכחת לה נמי בשור המועד כדמפורש במשנה ד׳ פ״ד דב״ק וע״ש. ומ״ש על ב״ח נכרי שהיה אביהם חייב לו והיתה ריבית אוכלת בהן. וא״ת כיון שריבית אוכלת בהן לא יכריזו דשמא יפסידו בהארכת הזמן יותר ממה שירויחו. וכ״ת כגון שקיבל עליו לדון בדיני ישראל. א״ה ריבית נמי לא לשקול. כבר תירצו בגמ׳. שקבל עליו לזו ולא קיבל לזו. ופירש הר״ן בכתובות פי״א. שקבל עליו לזו להמתין ימי ההכרזה ובלא ריבית. ולא קבל עליו שאם לא ירצו להגבותו שלא יעלה חובו ריבית. ומ״ש הר״ב ועל כתובת אשה משום דאיכא רווחא ליתומים. דכל זמן שלא גבתה כתובתה. יש לה מזונות. וא״ת בסוף פרק ד׳ דכתובות פסק הר״ב דלא הפסידה מזונות אא״כ נישאת או תבעה כתובתה בב״ד. ואין היורשים יכולים לפרע ושתפסיד המזונות. וא״כ ה״נ דוקא כשתבעה. ומכיון שתבעה הרי הפסידה ותו לא נזקק לה. תירצו בגמרא כיון דאיזקקינו לה מעיקרא בתחלת תביעת כתובתה להפסידה מזונותיה מזדקקינן לה לבסוף להגבותה כתובתה. וז״ל הר״ן שם כלומר שאם אין אנו נזקקים הרי היא נמנעת מתחלה לבא ונמצאת מפסדתם מזונות. ע״כ. ומ״ש הר״ב אבל במטלטלים השתא דקיי״ל מטלטלי דיתמי משתעבדי לבעל חוב. הרי ב״ח נשבע וכו׳. וכ״כ בפירוש הרמב״ם. ותמיהה טובא דמה מקים לשבועה זו. כיון שע״י הודאת האב או מחמת חזקה מגבין מה צריך לשבועה. ובחבורו פי״א מהלכות מלוה. כתב שכל אלו גובין בלא שבועה ולא חילק בין מקרקעי למטלטלין והטור ח״מ ר״ס ק״ח. כתב בהדיא דבין מקרקעות בין ממטלטלים גובה בלא שבועה. ומ״ש הר״ב שאין מכריזין לא על העבדים. ולא על השטרות. ולא על המטלטלין. עבדים שמא ישמעו ויברחו. מטלטלין ושטרות שמא יגנבו פירש״י כשנאספין לראותם כדי ללוקחם. פרק י״א דכתובות דף ק׳:

שלשים יום. כתב הר״ב ואי בעו מכריזין ששים יום כו׳. ואע״ג דכי חשבת כו׳. לא משכחת לה אלא תמני סרי. צא וחשוב משני בשבת ח׳ שבועות הרי לך נ״ו ימים. ויהא בהם ט״ז שני וחמישי הוסיף עוד ארבע ימים שני ושלישי ורביעי וחמישי בשבת. הרי ששים יום משהתחיל ההכרזה ויש בהן י״ח ימי ההכרזה. רש״י.

ושום ההקדש ששים יום. רצופים בבקר ובערב. הרמב״ם סוף פ״ג מה״ע:

ומכריזין בבקר ובערב. ל׳ הר״ב בשעת הוצאת הפועלים ובשעת הכנסת הפועלים הכי איתא בגמרא. והרמב״ם בספ״ד מה״ע העתיק. בבקר בשעת הכנסת הפועלים. ובערב בשעת הוצאת הפועלים. ע״כ. וכן דעת התוס׳ שפירשו בשעת הוצאת פועלים ממלאכתן ונפטרין מבעה״ב. דאז אינן מתבטלין ממלאכתן אומר להו הבעל הבית שילכו ויבקרו השדה הנמכר. ובשעת הכנסת פועלים למלאכתן נזכר עיי ההכרזה ושואלן. ואע״פ שאין זה כסדר המשנה דנקט בבקר ובערב. ואין לפרש בשעת הוצאת הפועלים מביתם ליכנס למלאכתן ובשעת הכנסתם לביתם שיוצאים ממלאכתן. לפי שאין דרך לעשות כן שיתבטלו ממלאכתן. וכן פירש הר״ן בפרק י״א דכתובות.

רבי אליעזר אומר כשיגרשנה ידיר הנאה רבי יהושע אומר אינו צריך. כתב הר״ב דפליגי בשאלה. ר״א סבר אין נשאלין כו׳. דסבר ר״א הקדש בטעות הוי הקדש והן הן דברי ב״ש דרפ״ה דנזיר. ר״י סבר נשאלין על ההקדש כו׳. דהקדש שבטעות לא הוי הקדש. והן הן דברי ב״ה דהתם [וע״ש] הכי תניא בגמ׳. ועיין לקמן בסמוך:

כשיגרשנה ידיר הנאה. תימה לרבי למה ידיר הנאה וכי מה הוא עושה והלא אינו רוצה שתגבה מן ההקדש. ואדרבה לאשה ה״ל לקונסה שגובה מן ההקדש. וי״ל כיון דחיישינן שמא עשה קנוניא על ההקדש. או על הערב שהכניס בערבות. לדידה לא קנסוה רבנן. ולו ראוי לדור כדי לידע [אם] כוונתו להערים. ולא תועיל לו כוונתו שהדירוהו. תוס׳:

הערב לאשה בכתובתה. בגמרא הגירסא אף הערב. וה״ג הכ״מ בפ״ז מה״ע. ובזה מיישב שהרמב״ם פסק שם כר״א. אע״ג דשמותי הוא. וקי״ל נמי ר״א ור״י הלכה כר״י. כ״ש הכא דבפלוגתא דב״ש וב״ה פליגי ור״א כב״ש ור״י כב״ה. ותירץ מדאמר רשב״ג אף הערב כו׳ משמע בהדיא דפשיטא ליה דבהקדש חיישינן לקנוניא. וקי״ל כ״מ ששנה רשב״ג במשנתינו הלכה כמותו. וטעמיה משום דבבריא עושה קנוניא [כלומר ואפילו סבר הקדש טעות אינו הקדש. בסברא זו שנאמר דלא עביד קנוניא כיון דמצי מתשיל לא ס״ל] ובהא נמי פליגי ר״א ור״י דתלת אוקמתות בגמ׳. חדא בש״מ מודה ובבריא פליגי. וחדא בבריא כ״ע ל״פ דעושה קנוניא [*דאע״ג דבסוגיא איתא דאין עושין כו׳. על כרחינו הוא ט״ס דאי אמרת דאין עושה קנוניא תו ליכא

למיחש וההדרה ל״ל] ובנדר שהודר ברבים א״נ ע״ד רבים פליגי אי יש התרה. ודחינן לה דאיבעי ליה למימר אינו מועיל מאי אינו צריך. אלא הכא בשאלה דהקדש קמיפלגי כו׳ והאי אלא. לא דחי אלא אוקמתא שניה. משום קושיא דאינו מועיל מיבעי ליה. אבל אוקימתא קמייתא דבבריא פליגי קושטא הוא. ואתא ר״א כרשב״ג דהלכה כמותו. והיינו דרב הונא דאמר ש״מ שהקדיש כל נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי נאמן חזקה אין אדם עושה קנוניא. על ההקדש. משמע הא בבריא עושה קנוניא. וליכא אמורא דפליג עליה. ש״מ דהלכתא היא דבבריא עושה קנוניא וטעמיה דרב הונא נמי משום דסמך ארשב״ג דאמר אף כו׳. אלו דברי הכ״מ. אבל הר״ב מפרש בהדיא דבבריא כ״ע לא פליגי. וכי פליגי בשאלה כו׳. הלכך ודאי דל״ג אף בדברי רשב״ג. וכגי׳ הספרים. ומש״ה נמי פסק כר׳ יהושע דאתא כב״ה. וגם הרמב״ם בפירושו כתב כדברי הר״ב דבבריא כ״ע לא פליגי וכי פליגי בשאלה כו׳. והלכה כר״י [*אמנם הרא״ש בפ׳ אלמנה ניזונית ל״ג אף וכן הרי״ף. ואפ״ה פסק הרא״ש כר״א ותלה טעמא כמו בערב. א״כ סברתו דכרשב״ג ודאי הלכה כשנשנה במשנה ומשום הכי הלכה אף כר״א] אבל בנא״י שבידי מפי׳ הרמב״ם כתוב בה בזה הלשון. ואע״פ שדעת ר׳ יהושע אמת הלכה כר״א. ע״כ. נמצינו למדין דלא מטעמא דכ״מ פסק כר״א. דא״כ אין דעת ר״י אמת. ועוד שהרי מפרש דבבריא כ״ע ס״ל דעושה קנוניא ובשאלה הוא דפליגי. ומש״ה נמי נראה דל״ג אף. והשתא אתא רשב״ג כר״י ודברי שניהם אמת. ומ״מ פסק כר״א. אלא נ״ל דטעמיה משום חומרא דהקדש. ולא מדנפשיה סברא זו. אלא מדרב הונא דאמר ש״מ שהקדיש כו׳ אין עושה קנוניא משמע הא בבריא עושה קנוניא. ש״מ דרב הונא הוא דמחמיר בשל הקדש. ואין אמורא שיחלוק עליו. ויש פנים לזה. דהא לתרתי אוקימתות דיוקא דאיכא למידק מדברי רב הונא. דהא בבריא עושה קנוניא קשיא אי כתנאי היא. וכר״א אתא דלאוקימתא קמייתא בבריא פליגי. ור״א הוא דסבר עושה קנוניא. ולאוקימתא בתרייתא דבשאלה פליגי אתא נמי כר״א דלר״י כיון דמצי מתשיל לא חיישינן לקנוניא. ואע״פ שהתוס׳ מתרצים דמלתיה דרב הונא במנה לפלוני שאינו אלא שבועה שהוא דבורא בעלמא קיל ליה טפי משאלה ומש״ה חיישינן. אבל מעשה קשה דגירושין לא עביד כיון דאפשר בשאלה ומש״ה לא חייש ר״י. והכ״מ כתב. זה בשם הר״ן דפ׳ אלמנה ניזונית. הרמב״ם לא ס״ל לחלק בכך מדגמ׳ פריך אמלתיה דרב הונא שאמר ש״מ שהקדיש כו׳ לימא כתנאי אמרה למלתיה. לא חש לחלק בכך. וכמ״ש ג״כ הכ״מ. [*אמנם התוס׳ לעיל [דף כ״ג בד״ה אלא הא] כתבו בסופו דמדאמר רב הונא ש״מ כו׳ דאין אדם עושה קנוניא. מקשה שפיר במתני׳ ובמכ״ש דאפי׳ קעניא בשבועה אמר רב הונא דאין עושה להקדש כ״ש קנוניא דמתני׳ לגרש אשתו. ומ״מ] הנני יוסיף עוד בטעם הדבר לפי שאע״פ שהשבועה אינה אלא דבור. מ״מ ניחא ליה לאיניש שלא יבא הוא או אחר על ידו לכלל שבועה ולפיכך ה״ל לשאול. אלא ודאי דרב הונא אע״ג דמצי מתשיל. קאמר [גבי בריא] דחיישינן. הלכך אע״ג דגמ׳ מתרץ בתלתא אוקמתות מלתיה דרב הונא דלא אמר כתנאי היינו מאי דאמר בפירוש שהוא בש״מ שהקדיש. אבל מאי דאיכא למידק ממלתיה. דהיינו הא בריא שאמר כו׳ עושה קנוניא והכי אמרי׳ בהדיא בשבועות פ״ו דף מ״ב דבבריא לא ס״ל רב הונא וכמ״ש במתני׳ דלקמן. הך מלתא לא מיתרצה. וליכא למימר דרב הונא יחלוק על ר״י וב״ה. אלא משום חומרא הוא שהחמיר כדפרישית. והיינו לשניה דהרמב״ם בפירושו כפי נא״י דדברי ר״י אמת. ואפ״ה הלכה כר״א. [*ועוד שמעתי שיש לפסוק כר״א דאמרינן בסוף פרקין עובדא הוה במוכר נכסיו ונסתפק רב יוסף בריה דרבא ואמר הקדש תנן ערב תנן לוקח מאי והשיב רב משרשיא הקדש משום ריוח הקדש כו׳ משמע דהלכה ידירנה]:

קנוניא. פירשתי המלה בשם התשבי במ״ו פ״ק דב״מ. והא דהקדים הר״ב לפרשו בין פירוש דברי ר״א לדברי ר״י. לפי שדבור ידירנה וקנוניא מפירש״י העתיקם. אבל רש״י לא פירש עוד דבר בכל המשנה. לפי שבגמ׳ מתפרשת והואיל והדברים מראין כן שיד הר״ב עשתה זאת ומאתו היתה ההעתקה בדבור קנוניא לכתבו שלא במקומו לפיכך לא שלחתי בו יד להעמידו במקומו הראוי לו [ואפשר דגרסת הר״ב בדברי ר״א ידיר הנאה שמא יעשה קנוניא] [*ועיין בפ׳ דלעיל מ״ד]:

ב **אלא הפודה פודה**. לשון הר״ב בעלה פודה אותן מן ההקדש בזול בדבר מועט. וז״ל רש״י בזול בדינר או בדבר מועט ע״כ. [נראה דס״ל דדינר דתנן לאו דוקא. ואין נראה כן ממה שמפרש הר״ב בפ״ח מ״ו] וטעמא דבדבר מועט סגי משום דאין אונאה להקדשות כדפי׳ הר״ב במ״ה פ״ה דתמורה. וכתבו התוס׳ דלפירושו משמע. דהיינו האי [דמפרש] אח״כ הקדיש תשעים והיה חובו מנה מוסיף עוד דינר ואין הל׳ משמע כן לפיכך נראה לפרש דהכא מיירי שאין בחוב כנגד הנכסים. אלא מיירי כגון הקדיש מאה והיה בחובו [פחות] מנה. וה״פ הפודה כל הרוצה לפדות יפדה מן ההקדש. ויתן כנגד המותר שהנכסים יתירים על החוב ויצאו כל הנכסים לחוטן ע״י כך. שהרי כנגד החוב לא חל ההקדש. ויהיה נראה שפדה הכל. ולא יאמרו שיצא הקדש בלא פדיון והפודה יתן לאשה כתובתה או לבעל חוב [חובו] ע״כ. ומ״ש הר״ב דודאי לא חייל עלייהו הקדש. כיון דאינו אלא קדושת דמים. כמ״ש במ״ד פי״א דנדרים.

ליתן לאשה כתובתה ולב״ח את חובו. אחר שישבעו כדין הבא ליפרע מנכסים משועבדים הרמב״ם בפ״ו מה״ע. וכ״כ הר״ב במ״ד פ״ו דשבועות. והוא גמ׳ ערוך שם בשבועות [דף מ״ב] דחיישינן לקנוניא אף בהקדש. ודרב הונא לא אמר אלא בש״מ ולא בבריא. ועמ״ש בזה במשנה דלעיל:

מוסיף עוד דינר וכו׳. פירש״י ב״ח יוסיף להלוותו דינר ופודה הנכסים האלו. וכתבו התוס׳ משמע לפירושו שהב״ח עצמו פודה. ואין ל׳ המשנה משמע

כן דקתני ע״מ ליתן כו׳. לכן נראה לפרש שהלוה יוסיף ללות עוד דינר ופודה הנכסים האלו כדי ליתן כו׳. ולי נראה דגס רש״י ה״ק שהלוה פודה כו׳. וכ״כ ג״כ ברישא פודה הבעל כו׳ והא דכתב ב״ח יוסיף משום דלא שכיח שילוהו איש אחר שהרי כל נכסיו הקדיש. ואין לו עוד. ולפיכך מפ׳ דמוסיף בב״ח אע״ג דפודה היינו הלוה. ובלא״ה הדין עם רש״י דמפ׳ מוסיף המלוה דהכי איתא בפ״ב דפסחים דף ל״א ואתי מלוה ופריק וטעמא דגמ׳ נ״ל כדפרישית:

דינר. עיין בפי׳ הר״ב מ״ו פ״ח. וכבר כתבתי לעיל בזה:

ופודה כו׳. כתב הר״ב אם הנכסים שהקדיש אין שוין חצי החוב. לא גבי כו׳. דאין אדם עשוי לקנות קרקע ביותר מפי שנים כו׳ אבל פי שנים קונה ויש להסתייע מכאן לסברא שכתבתי במשנה ה׳ פרק י״א דכתובות דדוקא ביתר מפלגא יש אונאה. וגם הראב״ד בפרק ז׳ מה״ע מדין אין אונאה לקרקעות פירש בטעם דבר זה אע״פ שיש לו שיטה אחרת. ומיהו בגמרא ליתא אלא עד פלגא:

ג **אבל לא לאשתו ובניו**. אע״פ שהוא חייב במזונותיהן ובכסותן. הרמב״ם פ״ג מה״ע:

חרש נותנין לו כו׳. לשון הרמב״ם [שם] כיצד אם היה חרש כו׳. [*ונ״ל דהא דתנן נותנין לו שני מעצדין כו׳. לאו דוקא אלו בלחוד. אלא לסימנא בעלמא. וכן לכל הכלים שצריך לאומנתו זאת. אך ראיתי בארץ רוסיא. שא״צ לכלים אחרים כמו שרגילין בשאר ארצות].

ר״א אומר אם היה אכר כו׳. כתב הר״ב. ואין הלכה כר״א. וכ״כ הרמב״ם. ואע״ג דסתם לן תנא כוותיה בפ״ד משנה ג׳ הוה סתם ואח״כ מחלוקת דאין הלכה כסתם הלכך פסק כרבים דהכא. הכ״מ פ״ג מה״ע:

ד **וכל שיש לו מן המועט**. כתב הר״ב ולא זבנינן ליה אחריתא דכי היכי דעד השתא סגי ליה כו׳ ולא דמי למזון וכסות דמשיירינן לו מעות לקנותן משום דלא סגי ליה בלאו הכי:

המקדיש נכסיו. תפילין בכלל נכסיו מעלין לו את תפיליו ופודה אותן. רש״י. ובפרק ט׳ דבב״ק דף ק״ב. כתב מעלין שמין. ולוה המעות ויתן בשבילם להקדש. ע״כ. והרמב״ם בנא״י שבפירושו כתב וז״ל. מה שאנו מעלין לו תפיליו ר״ל שאפילו תפיליו אין מניחין לו אלא הכל הקדש מה שאין כן בערכין שנותנין לו תפיליו. ע״כ. ויראה לי דלשון מעלין לדבריו לשון סילוק כמו בגמ׳ ההוא גברא דזבנינהו לנכסיה אתא לקמיה דרב יימר. א״ל סליקו ליה תפיליו פירש״י חלצו תפיליו מראשו עד שיפדם בדמים ע״כ. ובפ״ט דבבא קמא [שם] מתקיף לה ר׳ זירא. וכי דעתו של אדם על תפיליו. ומשני אביי המקדיש נכסיו סבר מצוה קא עבידנא. והיינו נמי טעמא דבערכין נותנין לו תפיליו לפי שלא קיבל עליו אלא שיתן הערך ולא היה דעתו על תפיליו אם לא יהיה לו. משא״כ במקדיש הנכסים עצמן איכא למימר סבר מצוה קא עבידנא:

ה **ולא בצבע שצבען כו׳**. וה״נ מייתי לה בפ״ט דב״ק [שם] ובפרק ד׳ דכתובות דף נ״ד. ולשון הרמב״ם בפ״ג מהלכות ערכין ולא בגדים שצבען כו׳. ויראה דבגדים צבועים קרויים צבע בלשון המשנה. ואולי ישתנה משקלו. ולא יהיה בשש נקודות. אך לא ידעתיו:

לשמן. לשון הר״ב לשם אשתו ובניו. ואע״פ שלא לבשום עדיין. רש״י בכתובות:

אין להקדש אלא מקומו ושעתו. שהמעריך עצמו ומך הוא ונידון בהשיג יד. ולפי מה שיש לו נותן להקדש והיה לו עבד וכו׳ א״א רואין כאילו לוקחין לו כסות כו׳ וכך יתן זה להקדש אלא לפי שעתו שמין אותו וכן פרה וכן מרגלית. [בכפר] אין שמין אותה אלא לפי מקומה וכו׳ לפי מה ששוין כאן שמין. וזה משהה אותה וימכרנה כמה שירצה. ולפי דמים ששמאוה יתן שהרי בזמן שהעריכו הכהן לא ה״ל יותר כן פירש״י. והרמב״ם בספ״ג מה״ע כתב אלא כיצד עושין מוכרין הכל [למקומו] ובשעתו כמו שהוא. ע״כ. ומ״ש הר״ב וטעמא כתב הרמב״ם. דזימנין דאתי לשהויי וכו׳. ומהאי טעמא אין משתכרין כו׳. משנה היא בפ״ד דשקלים ואתמר עלה בירושלמי. אין משתכרין בשל הקדש אא״כ רצה יהא הפסד שלו. ושכר להקדש מותר. ומיהו התם מפרש הר״ב טעם אחר. והוא מהבבלי דפרק שני דייני כמ״ש שם בס״ד:

ושעתו. הכא מיירי במטלטלין דאין מכריזין עליהן שמא יגנבו [כמ״ש בר״פ ושם כתבתי ג״כ טעמא דעבדים אין מכריזין עליהן] אבל ר״פ דמצריך ההכרזה ששים יום. מיירי בקרקעות. תוס׳:

פרק ז

א **אין מקדישין**. לשון הר״ב שדה אחוזה. והיא שדה שירש האדם ממורישיו הרמב״ם רפ״ד מהל׳ ערכין: פחות משתי שנים. על מ״ש הר״ב אם הקדישה בשנה ראשונה שלאחר היובל היה פודה בחמישים שקל מסיים רש״י כדכתיב (ויקרא כ״ז:י״ז) אם משנת היובל יקדיש שדהו וגו׳. משנת ולא שנת היובל בכלל אלמא בשנה שלאחר היובל קאי קרא וקאמר יתן חמשים. ע״כ. ועיין לקמן. ומ״ש הר״ב שיש בכל סלע מ״ח פונדיון מפורש במשנה ה׳

פ״ד דב״מ. ומ״ש הר״ב הפונדיון היא קלבון וכו׳. שצריך ליתן לכל שקל ושקל בפני עצמו. ותימה דפונדיון הוא חצי מעה ותנן בספ״ק דשקלים דלמחצית שקל קלבון מעה כסף דר״מ יחכ״א חצי. ומפני כך כתבו התוס׳ בפ״ח דבכורות [דף נ׳] דלאו דוקא נקט הכא לשון קלבון. ואינו אלא להשוות השנים שיהא סלע ופונדיון למ״ט שנים של יובל שחסר מהם פונדיון א׳. ושמא כשנותן נ׳ שקל ביחד. אז אינו נותן פונדיון ולא שייך שם הכרע. דהוי כעין מקח וממכר ולא שייך הכרע אלא כשמחליפים מעות לשולחני ע״כ. ומ״ש הר״ב ועצה טובה קמ״ל לפי שאם הקדיש מקודשת בלא ספק ואפילו יום אחד לפני היובל הרמב״ם [בפירושו] ועיין לקמן.

ולא גואלין לאחר היובל. כתב הר״ב לאו אחר היובל סמוך ליובל כו׳. וא״ת ומאי דוחקיה. הא כיון דקי״ל דאין מקדישין בשנת היובל עצמו כדלקמן. שפיר תנן דאין גואלין אחר היובל. לפי שא״צ גאולה וה״נ אמרינן בהדיא בגמרא [דף כ״ד]. בשלמא לשמואל דאמר אין מקדישין בשנת היובל עצמו. לא גואלין לאחר היובל כו׳. ופירוש דהר״ב אליבא דרב דפליג אדשמואל מסקינן ליה. ויראה לי משום דפחות משנה דייק שפיר טפי כדמסקינן אליבא דרב. והואיל ולשמואל מצינו לפרושי נמי הכי הלכך מפרש לה כך:

אבל ההקדש מחשב חדשים. כתב הר״ב כגון דמקדשה בפלגא דמ״ח ליובל גמרא. וכתבו התוס׳ [דכ״ה] לאו דוקא נקט דמקדשה דלא בהקדש תליא מלתא כי אם בגאולה:

בשעת היובל. פי׳ הר״ב בזמן שהיובל נוהג שהמקדיש שדהו בשנת היובל. אינה מקודשת כמ״ש הר״ב בסוף פירקין. וכ״כ הרמב״ם בנא״י שבידי. ונמחק בה גם כן מ״ש בפי׳ הרמב״ם לעיל ואפי׳ בשנת היובל עצמה. וכן מתוקן הלשון ג״כ שבסוף הפרק ואינו מתוקן יפה וכ״כ הרשב״ם ברפ״ד דב״ב. דמש״ה גרסינן בשעת היובל דבשנת היובל פליגי אמוראי בגמ׳. אבל התוס׳ שם [דף ק״ב] כתבו דברוב ספרים גרסינן בשנת היובל. וי״ל דבשנת היובל משמע שפיר שנה שאחר היובל ולא שנת חמשים ממש מדלא קתני בשנת היובל עצמה. כדקאמר בפלוגתא דרב ושמואל. ואע״ג דכתיב (ויקרא כ״ד:כ״ד) בשנת היובל ישוב השדה וגו׳ והתם ע״כ בשנת היובל עצמה. יש לחלק דלשון תורה לחוד. דקרא לאו אורחיה לכתוב עצמה. ע״כ. אבל בפ״ג דקדושין דף ס״א. כתבו התוס׳ ה״ג בשעת היובל. ול״ג בשנת היובל דא״כ משמע דאיירי בשנה עצמה. וכו׳ ע״כ. ועיין ר״פ בתרא וטעמא דבשנת היובל עצמה אינה מקודשת כשמואל. דאמר מי כתיב ואם בשנת היובל. משנת היובל כתיב משנה שאחר היובל. ופרכינן מאי ואם אחר היובל. ומשני אחר אחר. פירש״י. כגון שתים ושלש שנים אחר היובל. איכא גירוע. אבל אקדשה בשתא דבתר יובל. ליכא גירוע. ע״כ. דהא אף [אם] יצאה חצי שנה מהשנה שאחר היובל. אין כאן גירוע שאין מחשבין חדשים להקדש. והיינו דהרמב״ם בפ״ד מה״ע כתב המקדיש את שדהו אחר היובל אינה נפדית בגרעון כסף עד שיגמר שנה אחר היובל לפי שאין מחשבין חדשים להקדש. ע״כ. וכתבו התוס׳ [דף כ״ד ע״ב]. וא״ת נתני נמי אין מקדישין שנה ראשונה של יובל כדי שיהא חס על נכסיו. וי״ל דלפיכך לא תנא נמי אין מקדישין שנה ראשונה של יובל לפי שיכול להמתין עד ג׳ שנים לפני היובל. ואז לא יהא צריך ליתן כ״א ג׳ סלעים וג׳ פונדיונין. לפיכך לא הזהיר התנא אלא בפחות משתי [שנים] דאז הוא צריך ליתן חמשים סלעים שלמים ואם המתין עד היובל לא יחזור עוד לידו. ע״כ. ומ״ש הר״ב אבל בזמן שאין היובל נוהג כו׳. כדתנן בר״פ דלקמן:

בזרע חומר שעורים. הכי כתיב קרא. ועיין במשנה ב׳ פ״ג ושם בפי׳ הר״ב:

היו שם נקעים עמוקים עשרה כו׳. כתב הר״ב והוא שיהיו מלאים מים שאין ראוין לזריעה. גמ׳. דומיא דסלעים. וטעמא פירש״י בקדושין פ״ג [דף ס״א] משום דזרע כתיב. ומ״ש הר״ב אבל אם אינם מלאים מים כו׳ אע״ג דאין נמדדין עמה מתחשבין באפי נפשייהו ונפדין לפי חשבון נ׳ סלעים לבית כור. תימה דלמאי נ״מ מתחשבין באפיה נפשייהו. וכן פירש״י בגמ׳ מקמי דמוקים לה לנקעים מלאים מים דפרכינן ולקדשו באפי נפשייהו. ופירש״י ולפרקו נמי לפי חשבון חמשים לבית כור. ומה הנאה יש במה שאין נמדדין עמה הא אינהו נמי הכי מפרקי. ע״כ. והשתא כיון דמש״ה מוקמינן לה בנקעים מלאים מים. שמעינן דאילו אינן מלאים מים אה״נ דנמדדין עמה הואיל ומפרקו כמותה. וכ״כ הראב״ד בהדיא בפ״ד מה״ע. וא״כ מאי האי דכתב הר״ב אע״ג דאין נמדדין עמה. איברא שהרמב״ם כתב בפירושו אבל אם היתה ארץ בלא מים. הרי היא מתקדשת בפני עצמה. ואע״פ שאינה נמדדת על כלל הקרקע. הרי היא נמדדת בפני עצמה ופוסק לה דמים בפני עצמה. ע״כ. וכ״כ בחבורו [שם]. אבל ביאר שם ומחשבין לה מה שראוי להם והיינו שישומם כפי שוויין כדאשכחן במקדיש טרשין. מ״ט בית זרע אמר רחמנא. והני לאו בני זריעה נינהו. כדאיתא בגמ׳ פ״ג דף י״ד. ופי׳ הכ״מ דלהרמב״ם הכי הוא דפריך דאין נמדדין עמה. משמע ולא קדשי כלל. ופריך דלקדשו באפי נפשייהו וישומו בשוויין. ומשני במלאים מים ומשמע דכשאינם מלאם מים מיקדשו באפי נפשייהו ונישומין בשוויין. ולפיכך נראה בעיני להגיה בדברי הר״ב וכצ״ל ונפדין בשוויין. והשאר לפי חשבון כו׳. וכן הלשון בפירש״י שבמשנה. ואע״ג דלרש״י כי מוקמינן לה במלאים מים. משמע דבאינן מלאים נמדדין עמה ומיפרקו כמותה. וכמ״ש בשם הראב״ד. כבר כתבתי בכמה מקומות דזו היא שיטת רש״י. שאינו מפרש במשנה כפי האמת שבגמ׳. אבל יצא לי מזה שלשון הר״ב יש להגיה כן. אחרי שנמצא לשון זה בפירש״י. ואע״פ שלשון. הר״ב כלשון רש״י אין דעתו כדמסיק רש״י. דלרש״י נמדדין ומיפרקו כמותה. ולהר״ב אין נמדדין. ונפדין בשוויין וכסברת הרמב״ם.

אלא דאף להרמב״ם גופיה קשיא דלסברתו שאומר דאינם מלאים מים נפדין בשוויין א״כ המלאים מים אפילו בשוויין אינן נפדין דלא קדשי כלל וזה דחו הרשב״ם ברפ״ז דב״ב. וכן התוס׳ שם ובפ״ג דקדושין דף ס״א שכתבו דאין לומר דלא קדשי כלל. דהא לא גרע מבור וגת ושובך דתנן בס״פ המוכר את הבית המקדיש שדה הקדיש כולה. ואפילו בור וגת ושובך וכ״ש סלעים ונקעים. ע״כ. ושם בקדושין פירש״י והסכימו עמו התוס׳ דהכי פריך נקדשו באפי נפשייהו להיות נמדדים לפי מה שיש בהן. ולא יעלה מדרון שבהן לחשבון כי אם קרקעית הנקעים ע״כ. ולפי זה כי משני במלאים מים. א״כ שאינן מלאים מים אה״נ דנמדדין עמה. ובכה״ג שלא יעלה המדרון לחשבון. והשתא יש לומר דאף הר״ב סובר כן. דז״ש מתחשבין באפי נפשייהו לישנא דגמרא נקדשו באפי נפשייהו. הוא דנקט. וכמו שרש״י בקדושין מפרש דהיינו בלא מדרון. כן גם אנחנו נפרש כך בדברי הר״ב. ואתי שפיר מה שכתב דנפדין לפי חשבון חמשים סלעים. ואין צורך להגיה בדבריו. ולפי שיש לצדד כן. לכך לא שלחתי בו יד להגיה כן בפירושו. אע״פ שדעתי מכרעת להההגהה. לפי שאם זו דעתו כפירש״י דקדושין. לא ה״ל לסתום להעתיק לישנא דגמ׳ מתחשבין באפי נפשייהו בלחוד. אלא ה״ל לפרש ג״כ דהיינו שיחשבו בלא מדרון כי מי חכם ויבן אלה מדנפשיה. והרי רש״י עצמו. לא פירש כן הכא בפרקין. ואעפ״כ כיון שיש מקום לצדד ולתקן בלא הגהה הנחתי הדבר שקול למעיין. והוא יבחר ולא אני:

אלא נותן את כולו כאחד. לשון הר״ב דכתיב וחשב וגו׳ עד שיהא כולו כסף כאחד. פירוש הכסף שהוא רוצה ליתן בפדיון. חייבו הכתוב ליתנו כאחד. אבל אם לא ירצה לפדות כל השדה רשאי. דגואל לחצאין. כדתנן בפ״ט משנה ב׳:

ב **מה בין כו׳ אלא וכו׳.** עמ״ש בסוף פ״ק דב״ק.

ג **גאלה בנו יוצאה לאביו ביובל.** כתב הר״ב ואם מכר את השדה לאיש אחר כו׳. ולא לבן. או אינו אלא לאחר ולא לאח כשהוא אומר איש. הרי אח אמור [שיהא כאחר ותצא לכהנים] הא מה אני מקיים אחר. ולא לבן. ומה ראית לרבות את הבן ולהוציא את האח. מרבה אני הבן שכן קם תחת אביו ליעידה [שאם קנה אביו אמה העבריה ורוצה בה ליעדה לו מיעדה וא״צ לקדשה בכסף אחר. אלא באותו כסף שנתן בה אביו כשקנאה. היא מקודשת לו] אדרבה מרבה אני את האח שכן קם תחת (אביו) [צ״ל אחיו] ליבום. כלום יש יבום אלא במקום שאין בן. הא יש בן אין יבום. ברייתא בגמרא.

גאלה אחר וכו׳ אינה יוצאה מידו. וכן העתיק הר״ב והרמב״ם. אבל במשנה בגמ׳ גרסינן יוצאה. ופירש״י יוצאה ביובל ומתחלקת לכהנים כי היכי דהוה נפיק מידי דההוא קרוב דאתי האי מחמתיה. ע״כ. וכן גי׳ הראב״ד. וניחא לגירסא זו. הא דקתני גאלה אחר או אחד מן הקרובים. דהוה לא זו אלא אף זו. דאילו לגירסת הרמב״ם והר״ב הוה זו ואצ״ל זו. ויש לומר כיון דאחר כתיב בהדיא בקרא אקדמיה והדר תני אחד מן הקרובים דאתי מדרשא דאיש שיהא כאחר. ומ״מ פשטיה דקרא ניחא טפי לגי׳ רש״י וראב״ד. דהכי כתיב ואם לא יגאל את השדה. ואם מכר את השדה לאיש אחר. לא יגאל עוד. דמשמע שאם לא גאלה והגזבר מכרה לאיש אחר שלא יגאל עוד. והא ודאי דלא אתא קרא למיסר עליו שאינו רשאי לקנותה מיד זה שגאלה. דלמה יגרע הוא. אלא ה״ק שלא יהא לו דין גאולה כאילו גאלה מיד הגזבר שאז לא היתה יוצאה מידו. אבל עכשיו שכבר היתה מכורה ביד אחר כשחזר הוא וקנאה מאותו אחר אין לו דין הגאולה אלא ייצאה מידו ביובל. ובת״כ מצאתי כיוצא בזה ומייתי לה בגמ׳ דף כ״ו. לא יגאל עוד יכול לא יקחנה מיד הגזבר ותהיה לפניו כשדה מקנה. ת״ל לא יגאל עוד לכמות שהיא אינה נגאלת [אבל] לוקחה הוא מיד הגזבר ותהי לפניו כשדה מקנה ע״כ. אבל מדלא נסיב לתלמודיה. אלא לקיחה שמיד הגזבר. י״ל דהיינו טעמא. משום דמאחר יש לו דין גאולה כמות שהיא. וכגי׳ הרמב״ם והר״ב. מ״מ דעתי מכרעת דנסיב רישיה דקרא דכתיב ואם לא יגאל. וה״ה לסיפא ואם מכר דמנלן לחלק במקרא אחד. כ״ש לומר דארישא קאי ולא אדסמיך ליה ותצטרך לפרש כאילו כתוב אם לא יגאל את השדה לא יגאל עוד. ואם מכר את השדה והיה השדה בצאתו ביובל. וכבר ס״ד בגמרא דהכי מפרש ליה ר״א דמתני׳ [דלקמן] ואמר אביי סכינא חריפא מפסקא קרא כלומר בתמיה. ושוב ראיתי בתוס׳ דגרסי גם כן יוצאה וכתבו דלהכי נקט מיד גזבר. דאין סברא דמיירי קרא. אלא בגאולה מיד הגזבר. שהרי אם גאלה אחר לא ימכרנה לבעלים אם ירצה. ע״כ:

לא יאמר הואיל והיא יוצאה כו׳ ודין הוא בשל אחרים אני זוכה [אלמלא גאלה ישראל היתה יוצאה מידו ואני זוכה בה עם שאר אחין] בשל עצמי לכ״ש. ת״ל אחוזתו [לכהן תהיה אחוזתו] אחוזה שלו [שירש מאביו תהא שלו] ואין זו שלו. הא כיצד יוצאה מתחת ידו ומתחלקת לאחיו הכהנים ברייתא בגמ׳. ועיין במשנה ו׳ פרק דלקמן:

ד **הגיע היובל ולא נגאלה.** הכהנים נכנסים לתוכה. דהכי כתיב ואם לא יגאל את השדה ואם מכר את השדה וגו׳. והיה בצאתו ביובל וגו׳. לכהן תהיה אחוזתו וה״ק שאם לא יגאל פי הבעלים. או אם מכר וגו׳. בשני דרכים אלו. לא יגאל עוד אלא והיה בצאתו ביובל וגו׳ לכהן. תוס׳:

ונותנים את דמיה. פירש הר״ב דיליף ממקדיש ביתו. דבית לא נפקא לכהנים אלא נפדה בדמים. ואם לא פדה יקום הבית להקדש. הרמב״ם:

דמיה לשון הר״ב חמשים שקלים. וכן פירש״י. חמשים שקלים. ולכן מ״ש בכ״מ [פ״ד עה״ע] שמצא כתוב דמיה הכתוב בתורה שלשה שקלים. ע״כ. אומר אני שהוא טעות מן המעתיק שטעה בנ׳ וסובר היה שהוא ג׳. וכתב שלשה:

רבי שמעון אומר נכנסים אבל לא נותנין. פי׳ הר״ב דגמר מכבשי עצרת. מה התם בחנם ר״ל שאין נותנין הכהנים להקדש דמים. הרמב״ם:

[*שדה רטושין. פירש הר״ב שדה עזובה. כמו אם על בנים רוטשה [הושע י׳ י״ד] הכי מפרשינן בסוגיא דב״מ פרק המפקיד (בבא מציעא דף ל״ט) אדתנן התם לענין יורש אם מורידין אותו לנכסי נטושין או לנכסי רטושין ומפרשינן נטושין בע״כ. שנשבה. או שברח מפני סכנה. וכדכתיב (שמות כ״ג:י״א) והשביעית תשמטנה ונטשתה. אפקעתא דמלכא. רטושים מדעתן דכתיב אם על בנים רוטשה. ופירש״י היינו מדעתיה ולא שבויה. דכתיב רישיה דקרא [הושע י] (י״ד) וקאם שאון בעמיך היו יראים שלא יבואו אויבים עליהם וכל מבצרין. ושד כשוד שלמן בית ארבאל ביום מלחמה כשודדים הבאים למלחמה ע״י מארב על עם היושב בשלום. שלא נזהרו בהם לברוח מפניהם ושודדים את הכל וכו׳. ומדקאמר יושד כשוד וגו׳ מכלל דההוא יומא לאו בית ארבאל ביום מלחמה הוא. אלא מורך בא בלבם והמה עוזבים אם על בנים. והולכים להם מדאגת האויבים שמא יבאו עליהם ע״כ. וטעמא ברטושין דהיינו העוזבים מדעתן שאין מורידין. פירש״י דכיון דה״ל לצוות הורידו יורשי לנכסי ולא צוה ש״מ לא ניחא ליה ע״כ. והאי טעמא לא שייך הכא. דאין לו למקדיש ולא ליורשיו שום זכות. אלא נ״ל דנעזבת הכא ביד הקדש ואע״ג דבע״כ נשארת ביד הקדש לא מצי קרי להו נטושין כיון דמתחלה אקדישה מדעתה וטעמא שנקראת בשם זה. כדי שתהא ידועה לכל ולכשיבא אחד ויגאלנה ויגיע אח״כ יובל. תהא לכהנים]:

ה **הלוקח שדה מאביו כו׳ הרי היא כשדה אחוזה**. כתב הר״ב ואם לא גאלה הוא וגאלה אחר יוצאה לכהנים ביובל וכן לשון רש״י ולאו דוקא גאלה אחר ושאם לא גאלה אחר לא. דא״כ [אתיא] כר״א. ואין הלכה כמותו. אלא ה״ק. ואם לא גאלה הוא וא״נ גאלה אחר:

יצתה זו שהיא ראויה כו׳. דאי לא רבי לן קרא אלא מת אביו ואח״כ הקדישה. לכתוב קרא אשר לא שדה אחוזתו א״נ אשר לא שדה אחוזה. ומתרביא הא דר״מ דדרשינן יצאה זו שהיא כבר אחוזה. מאי משדה אחוזתו שדה שאינה ראויה כו׳ גמ׳. [*ולכאורה מ״ם יתירא דריש. אבל לפי לשון רש״י אין הגי׳ כן. אלא לכתוב קרא אשר לא אחוזתו. והשתא כל התיבה דמשדה מיותרת].

שדה מקנה. שדה שלקחה או זכה בה היא הנקראת שדה מקנה הרמב״ם רפ״ד מה״ע:

אינה יוצאה לכהנים ביובל. פירש הר״ב שהקדישה וגאלה אחר. וכן לשון רש״י. וז״ל התוס׳ לפום ריהטא משמע. אם גאלה אחר [מיד הגזבר לפני היובל. ורש״י פירש בפי׳ חומש שלו דאפילו לא גאלה אחר. אלא שעדיין היא ביד הגזבר תנא בחנם ביובל לבעלים הראשונים אשר לו אחוזת הארץ ע״כ. וראיתי אני נוסחא דוקנית מפרש״י שבחומש שכתוב בה וימכרנה גזבר לאחר. או אם יגאל הוא בשנת היובל ישוב השדה וכו׳:

שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. אע״ג דקרא כתיב (וייקרא כ״ז) בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו לאשר לו אחוזת הארץ. אצטריך לטעמא משום דבקרא לא מיירי אלא במקדיש ופודהו דהכי כתיב (שם) וחשב הכהן וגו׳. ונתן את הערכך ביום ההוא קדש לה׳ בשנת היובל ישוב השדה וגו׳. ואנן איירינן בגאלה אחר. וא״נ לא נגאלה כלל [*ועיין לעיל:

כהנים ולוים מקדישים לעולם. כתב הר״ב אבל ישראל כו׳ כדלעיל במשנה א׳]:

פרק ח

א **בזמן שאינה יובל**. ובמשנה שבגמ׳. שאין היובל. ובל׳ הר״ב נמצאו גם שניהם. והרמב״ם כתב עוד נוסחא דגרס בהדיא בשעה שאין היובל נוהג וכתב הר״ב כגון לאחר שגלו שבט ראובן וגד כו׳ וכתבו התוס׳ דניחא השתא דמיירי בזמן הבית דאיכא רווחא להקדש דאי שלא בזמן הבית מחללו אם [ירצה] אפילו לכתחילה על שוה פרוטה לפי שאין בו ריות להקדש דלאיבוד אזיל כדאיתא לקמן בס״פ ההוא דאחרים לנכסיה אתא לקמיה דרב יהודה א״ל שקול ד׳ זוזי אחולי עלייהו ושדינהו בנהרא ולשתרי לך. ע״כ. ולקמן במשנה ו׳ פי׳ הר״ב דד׳ זוזי דוקא. ולא ש״פ והכי איתא בגמ׳. ולפיכך מ״ש התוס׳ שוה פרוטה לאו דוקא. ועיין בתוס׳ דיומא פ״ה דף נ״ה ע״ב. וז״ל הרמב״ם בסוף ה׳ ערכין מותר לפדות ההקדשות בזמן הזה לכתחלה ואפילו בפרוטה וכו׳. וחכמים דנו שיפדה בד׳ זוזים או קרוב לזה כדי לפרסם הדבר. [*וכך הם דברי הר״ב במשנה ו׳]:

שהבעלים נותנים חומש. כתב הר״ב ומפני ג׳ דברים אומרים לבעלים פתח אתה ראשון וכו׳. ובמתני׳ חדא ועוד קאמר. גמ׳:

חומש. פי׳ הר״ב רביע יותר וכן כל חומש כו׳. ויסף חמישיתו עליו שיהא הוא וחומשו חמשה דברי ר׳ יאשיה גמרא פ״ד דב״מ דף נ״ד:

לא אמר זה אלא בכביצה. פירש הר״ב ופלוגתא דת״ק ור״י דרבנן סברי אין פודין הקדש בפחות מד׳ פרוטות כו׳. דליכא למימר דסברי אין פודין בשוה כסף. דהא קי״ל דשוה כסף ככסף [דאמרינן בב״ק ישיב לרבות שוה כסף. ואפילו סובין] גמ׳:

נמצא מפסיד איסר כו׳. סתמא כרבנן. גמרא.

ב **ממשכנין מנכסיו כו׳**. אע״פ שלא היה כאן אלא דבור. וכבר כתבתי הטעם במשנה ו׳ פ״ק דקדושין:

עד עשר. כתב הר״ב וה״מ כו׳. ואמר השני בכ׳ ואמר הג׳ בכ״ד כו׳. והכי אסברה לה הרמב״ם בפ״ח מה״ע. וטעמא נראה דאשמועינן אע״ג דהשני נותן

פחות ממה שמפסיד ההקדש בחזרתו והשלישי נותן יותר:

הבעלים קודמים מפני שהם מוסיפין חומש. ועיין בספ"ק דבכורות:

ג **הבעלים נותנים כו'**. ובמעשר שני לא עבדינן הכי כדתנן שם בפ"ד משנה ג'. ושם מפורש טעמא דבגמ' דידן ודבירושלמי:

בחמשה ועשרים. וכך העתיק הר"ב תרי זימני וקשיא מה נשתנה מספר זה מכל המספרים שהמספר הרב מוקדם. וכן נמצא בכתוב ארבעים ושתים עיר ארבעים ושמנה עיר בפ' מסעי אע"פ שמספרים אחרים שבכתוב האחדים מוקדמים ובס"א בעשרים וחמשה וכן העתיק רש"י וגם הרמב"ם בפ' א' מה"ע:

הבעלים קודמין. פירש הר"ב על כרחייהו ואם רצו אמעיקרא קאי. גמ'.

ד **מחרים אדם כו'**. כתב הר"ב ונותנן לכהן כחכמים דמתני' ו'. וע"ש. א"נ דהכא הך קרא מכל אשר לו דילפינן מיניה כדלקמן בחרמי הכהנים הוא דכתיב כמ"ש שם בשם התוס':

אינם מוחרמין. לשון הר"ב דאמר קרא מכל אשר לו מאדם ומשדה אחוזתו כו'. ואע"ג דבקרא כתיב נמי בהמה השמיטו הר"ב. משום דלא צריכי. אלא למעוטי הני דבמתני' דלקמן. אבל הני תלתא צריכי. דאי כתב רחמנא מכל אשר לו ה"א כל דאית ליה לא לחרים אבל מין אחד לחרמיה כוליה. כתב רחמנא מאדם ולא כל אדם. ואי כתב רחמנא מאדם דלא סגי ליה בלא עבודה. אבל שדה סגיא ליה בדיסתורין [שיהא אריס לאחרים ויקבל שדות למחצה ושליש ולרביע] ואי אשמועינן הני תרתי משום דהכא חיותא והכא חיותא. אבל מטלטלין לחרמינהו כולהו. צריכי. גמ'. ובברייתא יכול אם החרים יהו מוחרמים. ת"ל אך. פירש"י אכים ורקים מיעוטי. ומ"ש הר"ב ואין הלכה כראב"ע אלא לכתחילה לא יחרים. נראה להגיה ולמחוק בן עזריה. דהא ר"א מרא דשמעתא הוא. ואע"ג דלקמן אפרש דאיכא בינייהו דר"א וראב"ע לאו בענין חרמים הוא. ועוד דהר"ב לא הזכיר זה. א"נ יש להגיה ואין הלכה כן בדיעבד. אלא לכתחלה כו'. וא"ת ומי חולק עליו. דאין הלכה כן. כבר כ' הכ"מ בפ"ו מהל' ערכין מדקאמר דברי ר"א אע"ג דראב"ע משמע דסבר כוותיה. [מ"מ] משמע דרבנן פליגי עליה. וכן מפורש בתוספתא. ע"כ:

אמר ראב"ע מה אם לגבוה כו'. בגמ' מפרש דאיכא בינייהו דר' אילא דאמר רבי אילא באושא התקיע המבזבז [לעניים] אל יבזבז יותר מחומש. פירש"י דגמרינן מיעקב. דכתיב ביה תרין עשורין ראב"ע אית ליה דר' אילא. דהא אתא לאשמועינן שיהא אדם חס על נכסיו. ר"א לית ליה דר' אילא דאי בזבז טובא לא אכפת לן. אלא שישייר לעצמו קצת דומיא דחרם. ע"כ. והרמב"ם בסוף ה"ע פסק כדברי ראב"ע:

מה אם לגבוה. וא"ת והא האי קרא בחרם הניתן לכהנים כתיב. דהא בסיפיה דקרא כתיב לא ימכר ולא יגאל. ואילו בחרמי בדק הבית יש להם פדיון כהקדש והיכי קאמר במתני' ומה אם לגבוה כו' והא לאו לגבוה הוא כי אם לכהנים. וי"ל דאפילו בחרמים הנתנין לכהנים יש בהם קדושת הגוף כדתניא לקמן בפרקין [ד' כ"ע] חרמים כל זמן שהוא בבית הבעלים הרי הן כהקדש לכל דבריהם. נתנם לכהן הרי הן כחולין. אלמא אית בהו קדושת הגוף. תוספת:

ה **אינן מוחרמים**. שאין אדם מחרים דבר שאינו שלו. דבהמה כתיב. ולא איצטריך אלא לומר מה בהמה יש לו רשות למוכרה [לעולם] אף כל שיש לו רשות למוכרה. גמ':

רבי אומר נראין דברי ר"י כו'. [כתב הר"ב] ה"ק נראין דר"י לר"ש. דהא אחוזת עולם כתיב. גמ'. ומ"ש הר"ב מדנחית ר' לפרושי מלתיה דר"ש כו'. ש"מ דהלכה כר"ש. ואיכא למדחי דר' להכי נחית לפרושי מלתיה דר"ש. דלא תקשה עליה. הא אחוזת עולם כתיב. וכן הרמב"ם בחבורו פ"ו מהלכות ערכין העתיק דברי ר' יהודה והכי קי"ל בעלמא. ר"י ור"ש הלכה כר"י כדאיתא בערובין פ"ד דף מ"ו. ולשון הרמב"ם בפירושו ור' לא ביאר דעתו במאמר הזה ולפיכך אין הלכה כר"י. ע"כ. ובנא"י שבידי נמחק. אין. וכך נראה דמה טעם אין הלכה כר"י. משום דר' לא ביאר דעתו. אלא ודאי הלכה כר"י קאמר וה"ק ורבי שאמר נראין כו'. לא ביאר שדעתו כר"ש. ולפיכך הלכה כר"י כדקי"ל ר"י ור"ש הלכה כר"י:

ו **רבי יהודה בן בתירא אומר סתם חרמים לבדק הבית**. ואל יעלה על דעתך שיש הפרש בין אמרם קדשי בדק הבית. ובין אמרם חרמי בדק הבית. לפי שהשמות משונים והענין א'. ואמרו ל"ש דאפיק להו [בלשון קדש ול"ש דאפיק להו בלשון חרם] הרמב"ם בפי' משנה ג' פ' בתרא דתמורה:

וחכ"א סתם חרמים לכהנים. כתב הר"ב והלכה כחכמים. וכ"כ הרמב"ם. ובכ"מ רפ"ז מה"ע הניח בצ"ע דבגמ' משמע דהלכה כר"י בן בתירא:

שנאמר כשדה החרם וגו'. וריב"ב מאי עביד ליה מבעי ליה לכהן שהקדיש [שדה] חרמו [שלא יאמר הואיל ויוצא לכהנים וכו' כדתנן] (דתנן) במ"ג פ' דלעיל וכמ"ש שם. ואידך מחרם החרם. ואידך חרם החרם לא משמע ליה. ור"י בן בתירא דחל על ק"ק ועל קדשים קלים מנא ליה. ס"ל כר' ישמעאל

דמתניתין דלקמן. גמ׳. ומ״ש הר״ב והמקדיש לב״ה בזמן הזה פודה אותן כו׳. ומשליך המעות בנהר. כדאיתא בגמ׳ [דף כ״ע] וכתבתי בריש פרקין. ומ״ש ארבעה זוזי. עיין ג״כ שם ועוד בפ״ו משנה ב׳:

ז **אם נדר נותן את הדמים**. דהוא עצמו אינו משתנה להקדש אחר ועיין רפ״ו דתמורה:

הבכור בין תמים בין בעל מום כו׳. עמ״ש בסוף שקלים:

מקדישו הקדש עילוי. לשון הר״ב להעלות בדמים שיתן טובת הנאתו כמה אדם רוצה ליתן בו להעלותו עולה. ולא דק. דה״ל לפרש כמה אדם רוצה ליתן בו. כדי לתתו לבן בתו כהן כדפירש לעיל:

פרק ט

א **בשעת היובל**. פירש הר״ב. בשעה שהיובל נוהג. אבל בשנת היובל עצמה. אינו רשאי למכור. ק״ו. ומה מכורה כבר. יוצאה. שאינה מכורה אינו דין שלא תימכר. גמ׳:

היתה שנת שדפון וירקון. בפרק המקבל (בבא מציעא דף ק״ו) מפרש שהשדפון וירקון. הוה נמי כמו כן בכל העולם דאי השדפון בבאגא בהכי לא תנן)א) דעולה לו מן המנין דיקא נמי דקתני דומיא דשביעית שאסור לזרוע בו)ב) (בכל העולם). תוס׳. ועמ״ש שם במ״ו:

רבי אלעזר אומר כו׳. הרי זה אוכל ממנה שלש תבואות. מפיק ליה בברייתא בגמ׳ מדכתיב במספר שני תבואות ימכר לך פעמים שאדם אוכל שלש תבואות בשתי שנים. ופירש״י מספר שני תבואות. משמע כל תבואות שבשתי שנים מדה״ל למכתב מספר שנים. או מספר תבואות. דהוי משמע שתי תבואות. ע״כ. ומ״ש הר״ב ר״א לא פליג אתנא קמא וכ״כ הרמב״ם. ואע״ג דתנן רא״א בלישנא דפלוגתא. כבר נמצאו הרבה כיוצא בזה וכתבתים בפרק בתרא דבכורים:

ב **שנאמר לאיש**. לאיש אשר בתוכה. דה״מ למכתב לאשר מכר לו. [לאיש ל״ל] אלא לאיש כלומר האדון בעל השדה [*שהוא עכשיו בתוכה]. כדאיתא ביומא פ״א משנה ג׳. אישי כ״ג ופי׳ הר״ב אישי אדוני. וכתב הר״ב ומנלן דדרשינן לקולא כו׳. גמרינן גאולה גאולה מע״ע כו׳ והתם מנלן דלהקל דתניא כו׳. ואכתי תקשה בע״ע גופא מנלן דדרשינן לקולא. ומסיק רב נחמן דכתיב אם עוד רבות בשנים וגו׳ מכסף מקנתו. ואם מעט נשאר בשנים וגו׳. וחשב לו כפי שניו. לכתוב רבות שנים מאי בשנים. אלא נתרבה כספו בשנים. מכסף מקנתו. נתמעט כספו בשנים כפי שניו. וא״ר יוסף דרשינהו רב נחמן להני קראי כסיני:

לא ימכור ברחוק ויגאול בקרוב. כתב הר״ב דכתיב ומצא משמע שימצא דבר שלא היה מצוי לו כו׳. עמ״ש במשנה ב׳ פ״ב דמכות. וכתבו התוס׳ דה״ה איפכא דלא. אלא אורחא דמלתא נקט ע״כ. והיינו דכתב הרמב״ם בפי״א מהל׳ שמטה. המוכר שדה אחוזה והיו לו שדות אחרות ומכר מאותם השדות כדי לגאול שדהו שמכר. אין שומעין לו. שנאמר ומצא כו׳:

ובהקדש מותר בכולן. פירש הר״ב המקדיש שדה כו׳ יגאל חציה. עיין ברפ״ז:

ג **יגאל בנו**. פשיטא מ״ד [*איש כי ימכור בית מושב והאי לא מכר קמ״ל. והיתה גאולתו מ״מ. גמ׳:

יגאל מיד בנו. פשיטא מ״ד] לקונה אותו אמר רחמנא והא לא קנה. קמ״ל והיתה גאולתו מ״מ. גמ׳:

אינו מונה לו שנה אלא משעה שמכר לו. פי׳ הר״ב שאם מכרה ראובן לשמעון בניסן ושמעון ללוי באייר. כיון שהגיע ניסן הוא נחלט לשני דמה מכר ראשון לשני כל זכות שתבא לידו. כר׳ יוחנן בגמ׳:

ד **היה חלוט לו**. תרגום לצמיתות לחלוטין. והוא דומה לעברי לפי שהוא לשון עברי. ג״כ. ויחלטו הממנו (מלכים א׳ כ׳ ל״ג) ענינו [קבלו] הענין ושמו אותו דין פסוק [וחתוך]. הרמב״ם:

שנאמר לצמיתות. גמרא מאי טעמא צמית צמיתות:

התקין הלל הזקן כו׳. דהפקר ב״ד הפקר עיין בגיטין פ״ד דף ל״ו:

חולש. ל׳ הר״ב כמו חולש על גוים וכדגרסינן [במ״ב פכ״ג דשבת וע״ש] מטילין חלשים על הקדשים. רש״י:

ה **כל שהוא לפנים מן החומה**. פי׳ הר״ב כגון בתי בדים כו׳ עמ״ש ספ״ג דמעשרות:

רבי יהודה אומר אינו ככתי ערי חומה רש״א כותל כו׳ גמ׳. אמר רבי יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו ותורידם בחבל בעד החלון כי ביתה בקיר החומה

ובחומה היא יושבת (יהושע ב׳:ט״ו) [ר״מ סבר כפשטיה דקרא]. פירש״י כפשטיה דקרא דחזינן דביתה בתוך החומה וקאמר בחומה היא יושבת כלומר בעיר חומה היא יושבת ע״כ. ור״י סבר בחומה היא יושבת. ולא בעיר חומה.

ו **שגגותיה חומתה.** וכן העתיק הרמב״ם בפי״ב מה׳ שמטה וגם בתוספתא בתי חצרים אע״פ שיש להם חומה גג וכו׳. וצ״ע שכותלי בתים חומתה ה״ל למתני:

ושאינה מוקפת חומה כו׳. כתב הר״ב דלוא חומה כתיב מלא בוי״ו ואל״ף. וכן פירש״י. וכתבו התוס׳. שאינו כן בחומשין מדויקות. כתיב בוי״ו. ולא קרי באל״ף. ע״כ ובחומשין מדויקים שלנו איפכא כתיב באל״ף וקרי לו בוי״ו. וכן נמסר במסורה:

מימות יהושע בן נון. בת״כ איש כי ימכור בית מושב עיר חומה יכול הקיפוה חומה מכאן ולהבא ת״ל בית מושב עיר חומה שמוקפת חומה מימות יהושע בן נון:

שלש חצרות. או יתר. של ב׳ ב׳ בתים. או יתר. הרמב״ם פי״ב מה״ש:

כגון קצרה וכו׳. תניא *) ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי למה מנו חכמים את אלו שכשעלו בני הגולה מצאו אלו וקדשום אבל ראשונות בטלו משבטלה קדושת הארץ קסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לע״ל. גמ׳. וז״ל הרמב״ם בנא״י וזה היה בבית ראשון אבל אח״כ בטלה קדושה ראשונה. ולזה אין סומכין בבית שני אלא כשהיה מוקף כשעלה עזרא וכיוצא בזה כתב בחבורו פי״ב מה״ש:

וירושלים. כתב הר״ב קי״ל דאין בית חלוט בירושלים. משום דכתיב (ויקרא כ״ה) לקונה אותו לדורותיו וקסבר לא נתחלקה ירושלים לשבטים. ומאן קא מקני ליה. רש״י. ועמ״ש במ״ד פי״ב דנגעים:

ז **[*בתי החצרים.** פי׳ הר״ב שאין להם לעיירות חומה. וכ״ה בפירש״י אבל נ״ל שהוא ט״ס. וצ״ל שאין להם חומה כעיירות]:

ויוצאים ביובל. בהדיא כתיב וביובל יצא. ובגמרא מצריך ליה. דהא לגופיה לא אצטריך דמהיכי תיתי דלא יצאו ביובל. הלא הוקשו לשדה אחוזה. לא נצרכה אלא למקדיש וגאלו אחד מיד הקדש. הגיע יובל ולא נגאל חוזר. לבעלים ביובל:

שתי חצרות של שני שני בתים. פי׳ הר״ב אע״פ שהיא מוקפת חומה. דת״ר ממשמע שנאמר בתי החצרים איני יודע שאין להם חומה מת״ל אשר אין להם חומה. אע״פ שיש להם חומה כמו שאין להם חומה וכמה בתים שנים חצרות שנים שתי תצרות של ב׳ [ב׳] בתים. ואימא בית וחצר. א״כ לכתוב רחמנא חצרים. וכ״ת אי כתב רחמנא חצרים. חצר בלא בית משמע. ההוא קרפף אקרי. גמ׳:

ח **אין עושין שדה מגרש כו׳.** [*כתב הר״ב. דכתיב ושדה מגרש כו׳. נראה מהא דמפרש לדברי ת״ק דאיירי בלוים שסובר דר״א לפרושי אתא ולא לאפלוגי וכן מוכח עוד מדלא כתב הלכתא כמאן. ויש מקום לסברתו מדקתני אר״א ולא רא״א. אבל הרמב״ם בפירושו כתב. שאין הלכה כר״א. וגם בחבורו סוף הלכות שמטה פסק דדין ערי ישראל כדין ערי הלוים לענין הזה. וכן רש״י מפרש. לדברי הת״ק לענין ערי ישראל. וז״ל אין עושין שדה מגרש משום ישוב א״י והיינו חורבן שממעט את הזריעה. ולא מגרש שדה שמחריב את נוי העיר. מגרש אין עושין עיר. שיעשו בו בתים. שאין עיר נאה בלא מגרש. וכ״ש שאין עושין עיר מגרש שאין מחריבין את ישוב העיר. עכ״ל. ולענין דלא תנן ראי״א מצינו כן במסכת סוטה סוף פ״ח] ועמ״ש במשנה ז׳ ח׳ בפ״ב דב״ב:

מגרש. פי׳ הר״ב מקום פנוי כו׳. כדתנן במשנה ג׳ פ״ה דסוטה. וע״ש:

עושין שדה מגרש. דכשיש נוי לעיר הרבה קופצים לדור בתוכה ומתישבת:

הכהנים והלוים מוכרים לעולם. לשון הר״ב אפילו סמוך ליובל. וכן ל׳ הרמב״ם בפירושו גם בחבורו סוף הלכות שמטה. וכתב הכ״מ דכלומר אבל לא בשנת היובל עצמה וכדכתב רש״י. דהא איכא ק״ו ומה מכורה כבר יוצאה עכשיו שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר. עכ״ד:

[*תהיה ללוים. וכהנים נמי בני לוי הם. וכמ״ש (יחזקאל מ״ד:ט״ו) והכהנים הלוים בני צדוק וגו׳]: